

NURİ PAKDİL'İN DENEMELERİNDEKİ KAVRAMLAR

Tevfik DAYANIR

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT

Uşak

Eylül, 2019

NURİ PAKDİL'N DENEMELERİNDEKİ KAVRAMLAR

Tevfik DAYANIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT**

Uşak

**Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2019**

ÖZET

NURİ PAKDİL'İN DENEMELERİNDEKİ KAVRAMLAR

Tevfik DAYANIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eylül 2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT

Bu çalışmanın asıl amacı, halen hayatta olan şair, dergici, yazar ve düşünür Nuri Pakdil'in, deneme türünde yazmış olduğu eserlerinde kullandığı alışlagelmişin dışında kendine has kelime, kavram ve tamlamaları detaylı bir şekilde inceleyerek semantik bir çalışma ortaya koymaktır.

Çalışmanın kapsamını, Nuri Pakdil'in deneme türünde yazdığı eserlerinin yanı sıra, yazarın diğer türlerdeki eserleri ve Pakdil hakkında yazılan literatür oluşturmaktadır.

Nuri Pakdil'in kullandığı kavramlar, betimsel analiz yoluyla oluşturulan tematik çerçeveye dâhil edilerek tanımlama ve yorumlama süreçleriyle incelenmiştir. Bu anlamda yöntemimizde kapsamlılık ve nesnellik hareket noktaları olacaktır.

Çalışmamızın sonunda elde ettiğimiz bulgular şunlardır:

Nuri Pakdil, son dönem Türk düşünce ve edebiyatında kendine has bir duruş ve söylemi olan bir yazar ve düşünürdür.

Onun için kelime ve kavramlar, düşündürmekten çok eyleme geçirici özellikleriyle yazarın anlam yüklediği, bilinç taşıyıcılarıdır. Çünkü Pakdil için yazmak, ideolojik

ve sosyal yönden, içinde bulunmaktan rahatsız olduğu hayatı, hatta dünyayı uyarılmış ve öfkeli bir bilinçle değiştirip dönüştürmek için sahip olduğu, tek evrensel araçtır.

Nuri Pakdil, düşüncelerini ifade ederken seçtiği söylemle eskiye itibar etmez, daima yenilik peşindedir. O kullandığı kavramları, kendi düşünce dünyasındaki karşılıklarıyla kullanarak onlara yepyeni çağrışımlar ve anlamlar yükler.

Pakdil, Batılılaşma ve yabancılaşmaya karşı hesaplaşmasını estetik bir söylem ortaya koyarak, sömürüye uğrayan tüm halklar için bir çözüm olan yerli düşünceyi, evrensel bir ideal olarak sunmuştur.

Ortaya koyduğu düşünce ve eserlerinin yanında, İslami anlamda ilkesel tavır ve söylemleriyle de dikkat çeken Nuri Pakdil, yeterince anlaşılmamış ve bazı çevrelerce yadırganmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Nuri Pakdil, İslamcılık, deneme, kelime, kavram.*

ABSTRACT

CONCEPTS İN NURİ PAKDİL 'S ESSAYS

Tevfik DAYANIR

Turkish Language and Literature Department

Social Sciences Institute Uşak University, September 2019

Advisor: Dr. Lecturer Ali PULAT

The main purpose of this study is to present a semantic study by examining in detail the unusual words, concepts and phrases used by Nuri Pakdil, the poet, journalist, writer and thinker who are still alive, in the works he wrote in the essay type.

The scope of the study is composed of works written by Nuri Pakdil as well as other works of the author and literature written about Pakdil.

The concepts used by Nuri Pakdil are included in the thematic framework created through descriptive analysis and examined through the processes of identification and interpretation. In this sense, our method will have the starting points of comprehensiveness and objectivity.

Our findings at the end of our study are as follows:

Nuri Pakdil is a writer and thinker who has a unique stance and discourse in the recent period of Turkish thought and literature.

For him, words and concepts are the carriers of consciousness that the author imposes meaning with his actionable features rather than thinking. Because for Pakdil, writing is the only universal tool that he has to change and transform the life he is disturbed from, and even the world with a stimulated and angry consciousness, ideologically and socially.

Nuri Pakdil, to express his thoughts with the discourse he chose does not rely on the old, always in the pursuit of innovation. He uses the concepts he uses with his counterparts in his world of thought to give them new connotations and meanings.

Pakdil presented his idea of Westernization and alienation as a universal ideal, indigenous thought, which is a solution for all the exploited peoples by putting an aesthetic discourse.

Nuri Pakdil, who draws attention with his Islamic attitudes and rhetoric in addition to his thoughts and works, has been rejected by some poorly understood circles.

Keywords: *Nuri Pakdil, Islamism, essay, word, concept.*

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Tevfik DAYANIR'ın "Nuri Pakdil'in Denemelerinde Kavramlar" başlıklı tezi .../.../..... tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Üye (Tez Danışmanı):	Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT	.....
Üye :	.....	.....
Üye :	.....	.....
Üye :	.....	.....
Üye :	.....	.....

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet Karayaman

ÖN SÖZ

Edebi verimlerin, en samimi, belli bir yöntemi olmayan ve genele hitap eden türlerinden biri de şüphesiz denemedir. Deneme yazarı kendisini hiçbir kurala bağlı hissetmez. Nuri Pakdil'in en çok eser verdiği, en çok başarılı olduğu tür de denemedir. Bu açıdan bakıldığında, onun hem şahsi hem de edebi kimliğine en uygun türün deneme olduğunu söyleyebiliriz.

Nuri Pakdil, 1970'li yıllardan günümüze kadar İslami düşünce ekseninde dergicilik, yazarlık ve şairlik yapmış önemli edebiyatçılardandır. Tüm bu yazınsal faaliyetlerinin yanında, kendine has ideolojik duruşu, kendine has söylemleri ve hesaplaşmacı tutumuyla farkını ortaya koymuş, özgün bir söylem geliştirmeyi başarmıştır. Onun, gerek ideolojik duruşu, gerek edebi anlamdaki özgün tercihleri ve kullandığı dil, geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasını engellemiş, adını sınırlı bir kesime duyurabilmesine neden olmuştur.

Son yıllarda “Yedi Güzel Adam” adlı televizyon dizisinin yayınlanması ve yazarın Necip Fazıl Saygı Ödülü'ne layık görülmesi ona olan ilgiyi biraz artırmıştır. Ancak bu ilgi onun eserleri ve edebiyatçı yönüne değil, sloganik konuşmaları ve meşhur selamlaması gibi figürlerden hareketle siyasi bir eksende gelişmiştir. Bu durum yazarın efsaneleştirilmesine neden olmuştur.

Bir yazarı en iyi ve en doğru şekilde anlammanın en emin yolu, şüphesiz onun ortaya koyduğu eserleri incelemekten geçer. Çalışmamızın bütün gayreti, yazarı ve ortaya koyduğu eserlerde kullandığı kavramları objektif bir anlayışla incelemekten ibarettir.

İki bölümden oluşan çalışmamızda, birinci bölümü hazırlanırken genel hatlarıyla denemenin edebi bir tür olarak tanımı, sınırları ve ortaya çıkışı, önemli temsilcileri vb. konulara değinilmiştir. Daha sonra denemenin Türk edebiyatındaki karşılığı, Batılı anlamda denemenin Türk edebiyatına girişi, edebiyatımızdaki önemli denemeciler ve eserleri, çeşitli bilimsel kaynaklardan yararlanılarak kısaca

anlatılmıştır. Ayrıca bu bölümde, Nuri Pakdil'in denemeciliği; denemelerindeki temel konular, kullandığı dil ve üslup vb. bölümler üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır.

Tezin asıl bölümü olan ikinci bölümde ise, Nuri Pakdil'in bugüne kadar yayımlanmış olduğu; bazıları yer yer günlük, gezi, izlenim, değini, tenkit özellikleri de gösteren yirmi deneme türündeki eseri incelenmiştir. Bu incelemelerde belirlenen, yazara has kelime ve kavramların öncelikle sözlük anlamı üzerinde durulmuş; daha sonra da yazarın onlara yüklediği anlamlar, yazarın düşünsel kimliği göz önünde bulundurularak tahlil edilmiştir.

Bu tahliller ortaya konulurken, yazarın yakın çevresinde bulunmuş, onun tedrisinden geçmiş, aynı zamanda Edebiyat dergisinde de kalem oynatmış olan Hüseyin Su, Rasim Özdenören, Necip Evlice, Turan Koç, Duran Boz... gibi isimlerin yazar hakkındaki görüşleri de dikkate alınmıştır.

Çalışmamızın bu özellikleriyle, 1970'li yıllardan günümüze kadar edebiyatın birçok türünde eserler ortaya koymuş, kendine has duruş ve söylemleriyle yeni ufuklar açmayı başarmış ve yeterince anlaşılmadığını düşünerek bir süre sükût sürecine girmiş bir düşünce adamı, yazar ve eylemci Nuri Pakdil'i, onun kendine ait kelimeleri üzerinden bir nevi Nuri Pakdil sözlüğü oluşturarak daha da anlaşılır hale getirmesini ümit ediyoruz.

Son olarak, çalışmamamızın hazırlanması sürecinde, yönlendirme ve bilgilendirme anlamında desteklerini esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ali PULAT'a teşekkür ederim. Yine çalışma konusunu belirlememde yardımcı olup desteklerini esirgemeyen ve yakın bir zamanda ahirete irtihal eden Dr. Öğr. Üyesi merhum Vedat YEŞİLÇİÇEK hocama Allah'tan rahmet diliyorum.

Tevfik DAYANIR

Uşak

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Tevfik DAYANIR

Doğum Yeri/Tarihi: Konya / 18.02.1989

Lisans Öğretimi: Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi

Mesleki Deneyim

Çalıştığı Kurum: Milli Eğitim Bakanlığı

Görevi: Türkçe Öğretmeni

İletişim

e-posta adresi: tevfikdayanir@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	vii
ÖN SÖZ	viii
ÖZ GEÇMİŞ	x
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: EDEBÎ BİR TÜR OLARAK DENEME	3
1.1.Batı Edebiyatında Deneme	5
1.2.Türk Edebiyatında Deneme	7
1.3.Nuri Pakdil'in Denemeciliği	12
1.3.1.Denemelerinde Temel Düşünce	12
1.3.2.Denemelerinde Dil ve Üslup	16
1.3.2.1.Söz Varlığı	21
1.3.2.2. Dil Sapmaları.....	23
1.3.2.3.Yazım ve Noktalama	24
1.3.2.4.Sözcük Türetme.....	25
1.3.3.Denemelerinin Biçimsel Özellikleri.....	26
1.3.3.1. Denemelerinin Kitap Ölçütünde Değerlendirilmesi	26
1.3.3.1.1. Denemelerini Kitap Ölçütünde Dıştan Değerlendirme	26

1.3.3.1.2. Denemelerini Kitap Ölçütünde İçten Değerlendirme.....	26
1.3.3.2. Denemelerinin Metin Ölçütünde Değerlendirilmesi	28
1.3.3.2.1. Denemelerinin Metin Ölçütünde Biçimsel Özellikleri.....	28
1.3.3.3.2. Denemelerinin Yazarın Tavrı Açısından Biçimsel Özellikleri	29
2.BÖLÜM: NURİ PAKDİL'İN DENEMELERİNDEKİ KAVRAMLAR.....	30
2.1.VARLIK	30
2.1.1.Varoluş	30
2.1.2.İlk Bağışıklık / Şehadet	31
2.1.3.Özgürlük	32
2.1.4.Bağımsızlık	33
2.1.5.Temel Bağıntı	34
2.1.6.Yaradılış Bilgeliği	35
2.1.7.Sorumluluk	36
2.2.DÜNYA GÖRÜŞÜ	37
2.2.1.Mutlak Kitap	37
2.2.2.Tanrı Öğretisi / İslam Öğretisi	38
2.2.3.Resmi Öğreti.....	40
2.2.4.Mutlak Öğreti.....	43
2.2.5.Mekke İlkeleri.....	44
2.2.6.İdeoloji.....	45
2.2.7. Ülkü / Evrensel Ülkü.....	47
2.2.8.Yeni Düzen	48
2.2.9.Ortadirek.....	49
2.3. UYGARLIK.....	49
2.3.1.Birim Çağ / Birim Dönem	49
2.3.2.İslam Uygarlığı	50
2.3.3.Dinin Evrensel Devleti	52

2.3.4.Tarihi Birikim / Tevhit	53
2.4.YABANCILAŞMA	55
2.4.1. 1923 Yabancılaştırma Girişimleri	55
2.4.2. Batılılaşma	56
2.4.3. Yabancılaşma	57
2.4.4. Kimlik	59
2.4.5. Karasiyasa	60
2.4.6. Marksçılık (Yabancılaşma 2)	61
2.4.7. Yerli Düşünce	61
2.5. DİN / İSLAM	65
2.5.1. Tanrı	65
2.5.2. Çağrı / Ezan	66
2.5.3. Günlük Beş Eylem	67
2.5.4. Toplantı / Hac	69
2.5.5. Arınma / Zekât	70
2.5.6. Oruç Ayı / Ramazan	71
2.5.7. Devrimci Topluluk / Cemaat	71
2.6. BAĞLANMA – BİAT	73
2.6.1. Biat	73
2.6.2. Bağlanma	74
2.6.3. Önder / Mutlak Önder / Ulu Önder	76
2.7. RET	77
2.7.1. Ret	77
2.7.2. Başkaldırı	78
2.7.3. Direniş	78
2.7.4. Devrim	80
2.7.5. Öfke	82

2.7.6. Eylem.....	83
2.8. MÜLKİYET – SÖMÜRÜ.....	84
2.8.1. Emek.....	84
2.8.2. Kirli Mülkiyet	86
2.8.3. Eşya / Mal / Mülk.....	89
2.8.4. Para ve Banka	90
2.9. İNSAN	91
2.9.1. İnsan	91
2.9.2. Uygulayım bilim	92
2.9.3. Cin / Bit	94
2.10. COĞRAFYA.....	96
2.10.1. Ortadoğu.....	96
2.10.2. Afrika.....	97
2.10.3. Mekke – Medine	98
2.10.4. Kudüs.....	99
2.10.5. İstanbul	99
2.10.6. Ankara	100
SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA.....	106

KISALTMALAR

AS:	Arap Saati
B:	Bağlanma
Bkz:	Bakınız
BN:	Batı Notları
BYN:	Bir Yazarın Notları
C:	Cilt
Çev.:	Çevirmen
DH:	Derviş Hünéri
EK:	Edebiyat Kulesi
KD:	Klas Duruş
KK:	Kalem Kalesi
M:	Mektuplar
OGD :	Otel Gören Defterler
s.:	Sayfa
S:	Sayı
SS:	Sükût Sûretinde
TDK:	Türk Dil Kurumu
vb:	ve benzeri

GİRİŞ

Edebi bir tür olarak deneme, yazarına hem içerik olarak hem de üslup olarak fevkalade serbestlik imkânı tanıyan, düşünsel yönü ağır basan bir nesir türüdür.

Deneme, Tanzimat döneminde, tıpkı roman, makale, tiyatro, tenkit vb. türler gibi ilk örnekleri, gazeteler vasıtasıyla okur karşısına çıkmış bir yazın türüdür. Dönemin yazarları makalelerinde, daha çok politik meseleler üzerinde dururken tenkit ve deneme ile edebi ve fikri meseleleri gündeme getirerek toplumda yeni düşünce ufukları açmaya çalışırlar (Tanpınar, 2013: 252).

Eski Türk edebiyatının en büyük büyük eksiklerinden birinin de fikri manada bir kıtlık olduğunu belirten Tanpınar (2013: 297-298), tenkit faaliyetlerinin şiire yönelik olanlarının özellikle Arap ve Fars şiirinin kadim değerlerine göre yapıldığını; nesre yönelik tenkitlerin de hiç bulunmadığını belirtir. Hatta Tanzimat'ın esas itibariyle, tenkit fikrinden doğduğunu ve ortaya çıkan yeni edebiyat anlayışının büyük ölçüde tenkide dayanacağını ifade eder. Ayrıca dönemin yazarlarının, özellikle şiir ve edebiyatla ilgili düşüncelerini, 'essai' denilebilecek müstakil makalelerin yanında, bildiri mahiyetinde yazdıkları mukaddimelerle ortaya koyduklarını belirtir.

Deneme, kısaca, "yazarın kendi istediği ile belirlediği bir konu hakkındaki düşüncelerini hür bir şekilde ifade ettiği yazı türü" şeklinde tanımlanabilse de, kesin bir sınırlama yapılamadığı, tenkit ve sohbe yaklaşan yönlerinin olduğu, bilinen bir gerçektir (İslam ve Öztürk, 1993: 199).

Nuri Pakdil'in denemeleri de bu yönden ele alındığında, tenkit yönü oldukça ağır basan düşünsel metinlerdir. Bunun yanında Pakdil, gerek konu seçimi gerek kullandığı dil ve ortaya koyduğu özgün kelime terkipleriyle yepyeni açılımlar ortaya koymuş bir yazardır. Onun denemelerine nüfuz etmek için yazarın kullandığı dili inceleyerek, kelime ve kavramlara yüklediği anlamların tasnif ve tahlilini yapmak, yazarın düşünsel kimliğini açıklamada yeni perspektif ortaya koyacaktır.

Bir yazarı kullandığı kelime ve kavramlar üzerinden anlama gayreti içinde olduğumuz çalışmamızda, Nuri Pakdil'in zor nüfuz edilen kendine has üslubu da dikkate alınarak, izlediğimiz yol ve kavramların tasnif metodu okuyucu tarafından öznel bulunabilir. Bu durumun ortaya çıkmasında başlıca etken yazarın dil ve üslubunun kalıplara sığmayan bir mahiyet göstermesidir. Ayrıca deneme; roman, hikaye vb. olaya dayalı ve karakterler üzerinden gelişen bir tür olmayıp düşünsel yönü ağır basan bir türdür. Tüm bunlar düşünüldüğünde izlediğimiz metodun ilmî bir çalışma ortaya koyma gayretine binaen ortaya çıktığı anlaşılacaktır.

Ortaya koyduğumuz bu çalışma, umulur ki, İslamcı düşüncenin önemli yazarlarından ve Yedi Güzel Adam'ın ağabeyi olarak kabul edilen Nuri Pakdil hakkındaki boşlukların doldurulmasına bir katkısı olsun.

1.BÖLÜM: EDEBÎ BİR TÜR OLARAK DENEME

Edebî bir tür olarak deneme, Fransız yazar Montaigne'nin 1850'de yazdığı "Les Essais" adlı eseriyle ortaya çıkmış, onun icadı olarak kabul edilegelmiş ve tüm dünya edebiyatlarında yaygın olarak kullanılan bir edebiyat türü olmuştur. Montaigne'nin eserine isim olarak verdiği ve "deneme" anlamına gelen "essai" ya da "essay" kelimesinin kökeni hakkında farklı görüşler vardır.

Ceyhun Atuf Kansu (1977: 302) denemenin Batı kültüründe Latince "exaquiun"dan geldiğini, bu kelimeni de ağırlık, tartı, ölçü anlamına geldiğini, denemenin "bir açık hava yazısı" olduğunu vurgular

M. Kayahan Özgül (2013: 195-210), essayın Arapça sa'y(çalışma)dan Batı dillerine geçmiş olduğunu ve bu anlamın Batı dillerindeki essayda da bulunduğunu belirtir. Türkçede 1800'lü yılların ortalarında yazılmış olan bazı Osmanlı sözlüklerinde essai'ye karşılık olarak "risâle" ve "âzmâyîş-i kalem" tabirlerinin yer aldığını, daha sonraları kullanılan "tecrübe-i kalemiyye" ifadesinin de 1950'li yıllara kadar tedavülde kaldığını belirtir.

Nurullah Çetin'e göre ise (2005: 23), "Fransızca 'essai'nin, kökeni olarak Latince 'exagium', 'exigere' sözcüğünden geldiğini, Türkçede daha önceleri bu kelimeye karşılık, 'bend', 'tecrübe-i kalemiyye' gibi ifadeler tercih edilmiş, zaman geçtikçe de 'denemek'ten türetilen 'deneme' terimi kalıcılık kazanmıştır"

Türk edebiyatında deneme için yapılmış birçok tanım mevcuttur.

Seyit Kemal Karaalioğlu (1982: 330) denemeyi, "...bir yazarın seçtiği herhangi bir konuyla alakalı, hususi görüş ve düşüncelerini, kesin yargılara varmaksızın ifade ettiği yazı..." şeklinde tarif eder. Karaalioğlu denemeye "kalem tecrübesi" de dendiğini belirtir. Ona göre yazarın kendi kendisiyle sohbet ediyormuş gibi yazması, denemenin en ayırt edici özelliğidir.

İsmet Kemal Karadayı (1977: 3), denemenin öznellik yönüne vurgu yaparak ortaya herhangi bir iddia koymaktan ziyade samimi bir sohbet havasında yazılan, öznelliği ön planda tutan bir tür olarak ele alır.

Suut Kemal Yetkin (1978: 51), denemenin objektif bir yöntemle yazılma gerekliliği olmadığını, düşünceyi bir sonuca bağlaması gerekmediğini ve herhangi bir ideoloji veya fikre hizmet etme zorunluluğunun olmadığını ifade eder.

Cemil Meriç (2006: 138), denemenin “piç bir tür” olduğunu, “Yunan felsefesi gibi her duyguya, her düşünceye, her tereddüde açık” olduğunu söyleyerek denemenin konu alanının genişliğine dikkat çekmiş ve yazının devamında, “Bizde edebiyat düne kadar şiir demektir. Bugün iki odalı bir kaşane; şiir odası hemen hemen boş, hikâye odası tıklım tıklım. Deneme eşikte bekliyor” diyerek bu türün zamanla yazarlar tarafından daha da çok tercih edileceğini ifade etmiştir.

Deneme yazarı, olayları, olguları veya durumları, sıradan insanların fark edemediği, göremediği ayrıntı ve hususları görebilen, düşüncesi, bilgisi ve deneyimleriyle onları kendi kafasında sentezleyip okuyucuya sunabilen kişidir. Nurullah Çetin’in ifadesiyle (2005: 23), “Sıradan insanın ‘baktığı’ şeyi deneme yazarı ‘görür’”.

Denemecinin seçtiği konular, asıl kendi fikirlerini belirtmek üzere kullandığı araçlardır. Denemeci seçtiği konuyu kitabî bilgilerle ele alıp okuru nesnel bilgilerle aydınlatmaya amaçlamaz; onun amacı, konu hakkında kendi kültür birikimini ve beğeni düzeyini merkeze alarak düşüncelerini ortaya koymaktır. “Denemeci öğrenilmiş bilgileri yaşanmış tecrübeleriyle özgün bir senteze ulaştırabilen kişidir” (Çetin, 2005: 24).

Denemede dil ve üslup diğer türlere göre daha samimidir. Denemeci bir nevi kendi kendisiyle sohbet halindedir. Ayrıca okuyucuya bilim, sanat veya felsefe gibi alanlarla ilgili teknik terimlere yer vermekten ziyade günlük konuşma dilini tercih eder (Çetin, 2005: 24).

En yaygın tanımıyla deneme, yazarın herhangi bir olay, olgu veya durum hakkında hiçbir kurala veya kalıba bağlı kalmaksızın, özgürce, tamamen kendi şahsi görüşlerini ortaya koyduğu metinlerdir. Deneme yazarı, okurla veya kendi

kendisiyle, düşüncelerini ve fikrini ispatlamaya çalışmadan serbest bir şekilde diyalog kurar.

Denemenin belli bir konusu yoktur. Sanat, edebiyat, din, kültür, felsefe, ekonomi, siyaset vb. hemen hemen her konuda deneme yazılabilir. Önemli olan, konunun özgün bir bakış açısıyla ele alınmasıdır. Denemede belli bir plan ve belli bir yöntem yoktur. Yazar, iddia ettiği fikri kanıtlar nitelikteki bilgilere, düşüncesini güçlendiren belge ve istatistiksel verilere ihtiyaç duymaz.

Deneme; roman, hikâye, tiyatro gibi olay eksenli edebî türlerle kesin çizgilerle ayrışırken eleştiri, fıkra, makale ve gazete yazılarıyla bazı yönlerden benzerlik göstermekte olup kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir.

1.1.Batı Edebiyatında Deneme

Deneme türünün henüz adı konmadan önce Batı edebiyatında bu türe benzeyen yazılar yazan Grek Theophrastus ve Plutarch; Romalı Marcus Aurelius, Çiçero ve Seneca gibi isimler vardır. Esasında deneme benzeri düz yazılar, tüm dünya edebiyatlarında karşımıza çıkmaktadır. Bazı araştırmacılar denemenin Batı edebiyatından çok önce, uzak doğu ülkeleri Çin ve Hindistan'da mevcut olduğunu öne sürmüşlerdir (Balcı, 2006: 312).

Günümüzde kullanılan anlamıyla, edebi bir tür olarak denemenin öncülüğünü Fransız Montaigne yapmıştır. Montaigne, 1580'de yazdığı Les Essais adlı eserinin girişinde hem eserini hem de bir anlamda deneme türünü tanıttığı şu ifadelerle yer vermiştir:

Okuyucu, bu kitapta yalan dolan yok. Sana baştan söyleyeyim ki, ben burada yakınlarım ve kendim dışında hiçbir amaç gütmедim. Sana hizmet etmek yahut kendime ün sağlamak hiç aklımdan geçmedi; böyle bir amaç peşinde koşmaya gücüm yetmez. (...) Kısacası, okuyucu, kitabımın özü benim. Boş zamanlarını bu kadar sudan ve anlamsız bir konuya harcaman akıl kârı olmaz. Haydi, uğurlar olsun (Montaigne, 1987: 25).

Montaigne'nin denemeleri yaşadığı dönemde kilisenin düşünce, bilgi, sanat üretimine karşı takındığı tutucu tavır ve yanlış uygulamalara tepki olarak doğmuştur. Onun denemeleri, bir dine, kanuna veya yerleşmiş değerlere bağlı olmayan, özgür düşünce verimleridir. Ayrıca Avrupalıların sömürgeci mantıkla yeni keşfettiği

medeniyetleri köleleştirme ve onların kültürel değerlerini yok sayma teşebbüslerine de karşı çıkmıştır.

İngiliz yazar Francis Bacon 1597’de denemelerini “Tokluk veren değil de daha çok tat veren tuz taneleri” olarak tanımlamıştır. Montaigne’ye göre daha çok felsefi düşüncelerini ortaya koyan Bacon, kısa, öz, öğretici ve daha ciddi konulara yönelmiştir. Montaigne düşüncelerini ifade ederken çok fazla sayıda kelime kullanırken Bacon daha az kelimeyle yetinmiştir (Çetin, 2005: 26).

Akşit Göktürk (1994: 7-25), Francis Bacon’dan çevirdiği Denemeler adlı eserinin girişinde Bacon ile Montaigne’i denemecilikleri yönünden karşılaştırır. Bu iki isim arasında benzerlik aramanın gereksiz bir çaba olduğunu düşünen Akşit’e göre ikisi arasında büyük farklar vardır. Bacon’un denemeleri, Montaigne’nin denemeleri gibi kendine dönük ve rastgele değildir. Bacon daha çok nesnel, betimleyici ve özlü bir anlatımı tercih eder. O hayatın farklı alanlarında gözlem ve tecrübelerine dayanarak edindiği bilgileri insanlara sunmak ister. Bu açıdan onun denemelerinde bir bilgelik çabası vardır

Murat Belge (1983: 17) de “Sosyalist Deneme Yazmak” adlı yazısında Bacon ile Montaigne’yi şu ifadelerle mukayese eder:

Bacon, Montaigne’e oranla çok daha bilimsel’dir. O, söz konusu yeni hayatın fikrî düzeyde haklı gösterilmesi ve olumlanması görevini omuzlamış gibidir. Montaigne’de ise önemli olan bireydir.

Montaigne, informal (samimi, senli benli) denemenin, Bacon ise formal (resmi) denemenin de ortaya çıkmasına yol açmışlar ve bu deneme türlerinin öncüsü olmuşlardır. Öyle ki, informal deneme, “Montaigne tarzı” olarak da bilinir. Okuyucu ile samimi bir ilişki kuran informal denemede, yazar gündelik olayları kendi bakış açısına göre temellendirerek, kendine has söylemiyle anlatmayı tercih eder. İnfomal deneme samimidir, konuşma dilinin üslup özellikleriyle yazılır. Bu tarz denemenin tanınmış isimleri ise Jonathan Swift, J. H. Newman, Mark Twain, Charles Lamb, William Hazlitt, Thomas De Quincey, James Thumber, E. B. White, George Orwell, E. M. Forster gibi isimlerdir. Formal deneme de Bacon tarzı olarak da bilinir ve ise yazar ele aldığı konuda bilgi sahibi olan bir otorite kimliğinde konuşur. Ele aldığı konuyu fazla dağıtmadan belli bir sistem içinde açıklamalar yapar. Ele aldığı konu hakkındaki düşüncelerini güçlendirmek için bilimsel makale veya kitaplardan

örnekler verebilir. Bu türün tanınmış isimleri Joseph Addison, Samuel Johnson, Matthew Arnold, John Stuart Mill, J. H. Newman, Walter Pater, Ralph Waldo Emerson, Henry David Thoreau'dur. Günümüzde, formal ve informal deneme arasındaki fark giderek azalmış, hatta ortadan kalkmış gibidir (Balcı, 2006: 312).

Yukarıda ismi geçen önemli deneme yazarlarından başka Batılı denemeciler olarak aşağıdaki yazarları sayabiliriz:

Alman: Almanya'da 18. yüzyılda *Moralische Wochenschriften* ve *Teutscher Merkur* gibi yayın organlarında deneme metinleri yayımlanmıştır. Rabener, Sturz, Lessing, Wieland, Herder, Lichtenberg, Schiller, Goethe, Möser, Kleist, Schlegel Kardeşler, Novalis, Tieck, Hermann Bahr (1863-1934), Wilhelm Bölsche (1861-1939), Gottfried Benn (1886-1956), Albrecht Goes (1980-) gibi bazı deneme yazarlarından söz edilebilir.

Fransız: Voltaire (1694-1778), Julien Benda (1867-1956), Paul Claudel (1868-1955), Paul Valery (1871-1945), Simone de Beauvoir (1908-), Julien Benda (1867-1956), Maurice Blanchot (1907-).

Amerikan: Ralph Waldo Emerson (1803-1882), Arthur Miller (1915-2005).

İngiliz: Hilaire Belloc (1870-1953), William Hazlitt (1778-1930), Charles Lamb (1775-1834), Charles Morgan (1894-1958), Joseph Addison (1672-1719), Bertrand Russel (1872-1970), D. Herbert Lawrence (1885-1930), Aldoux Huxley (1894-1963), Charles Morgan (1894-1958).

İspanyol: Jose Ortega Y Gasset (1883-1955), Miguel De Unamuno (1864-1936) (Çetin, 2005: 27).

1.2.Türk Edebiyatında Deneme

Klasik Türk edebiyatında, münşeat mecmualarındaki yazılarda, tezkirelerde, siyasetnamelerde, kıyafetnamelerde denemeye yaklaşan bazı bölümler bulunabilmektedir ancak bunlar şekil ve içerik olarak bugünkü anlamda deneme türünün özelliklerini yansıtmaktan uzaktırlar. Batılı anlamda deneme türü Tanzimat döneminde gazete ile karşımıza çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde ilk özel gazete

olan Tercümân-ı Ahvâl (1860)'in de yayın hayatına girmesiyle özellikle halkı aydınlatma amaçlayan yazarlar nesre yönelmişlerdir. Bu dönemde çeşitli gazete ve dergilerde genelde “musahabe” başlığıyla çıkan yazıların tür olarak makale, eleştiri, sohbet, inceleme gibi edebi türlerin hepsinin özelliklerini kısmen yansıttığı ve edebi türlerin henüz tam olarak birbirinden ayrışmadığı görülür. Balcı'ya göre (2006: 314) bunun nedeni nesrin edebiyatımıza bir düşünce aktarım aracı olarak girmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle Tanzimat'ın ilk dönem edebiyatçıları olan Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa'nın makale olarak yazdıkları yazılar, daha sonra farklı isimlerle anılacak olan birçok nesir türünün birer numunesi durumundadır. Bu dönemde halkı aydınlatmayı amaçlayan ve nesri bir düşünce aktarım aracı olarak gören yazarlar, zamanla sınırları diğer türlerde net bir şekilde ayrışmasa da ayrı anılacak olan deneme için, dil, anlatım ve yaklaşım açısından öncülük etmişlerdir denilebilir.

Tanzimat'ın ikinci dönem sanatçılarının daha bireysel bir anlayışla eserler ortaya koyması, deneme türünün ruhuna daha uygun olan bir zemin hazırlamıştır. İlk döneme göre daha şahsi konular ve birey merkezli tenkit anlayışının gelişmesiyle Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamid Tarhan, Muallim Naci ve diğer yazar ve şairlerin deneme sayılabilecek bazı nesirleri bulunmaktadır. Bu dönemde yazılan Recaizade Mahmut Ekrem'in Zemzeme mukaddimesi ve Takdir-i Elhan'ı ile Abdülhak Hamid'in, Duhter-i Hindû mukaddimesi ve Makber Mukaddimesi tarzındaki yazıları, şairlerin düşünsel yönlerini ortaya koymaları açısından deneme örneği sayılabilir (Özcan, 2006: 526).

Tanzimat dönemi yazarları deneme türünün ilk örneklerini vermiş olsalar da genelde başarılı bulunmazlar. Atilla Özkırmı'nın ifadesiyle, Tanzimat aydınları Fransızca eserlerden edindiği birçok bilgi ve düşünceyi temellendirmeden benimsemiş ve hemen hemen her konuda yazmak zorunda kalmış kişilerdir. Ona göre ben demesini bilmeyen, hep bizli konuşan Tanzimat yazarı makalenin sınırlarını aşmamış, düşünce ve kültür üretiminden ziyade bilgi aktarımına yoğunlaşmıştır (Baş, 2012: 54).

Tanzimat döneminde gerçek anlamda denemenin olmadığını ifade eden Osman Bolulu'ya göre deneme, tam anlamıyla yazarın kendisine, yaşadığı çağa, topluma ve dünyaya eleştirel bakışı gerektiren kuşkucu düşüncenin yazımsal türüdür.

Osmanlılık ile Batılılığı uzlaştırmaya çalışan Tanzimat devri yazarlarının deneme ortaya koyamamasının doğal bir sonuç olduğunu belirtir. Bolulu'nun bu görüşlerine katılmayan Gürsel Aytaç, tam tersine, Osmanlılık ile Batılılık arasında sentez oluşturmaya çalışan yazarların, öznel fikirlerini ortaya koyarak sergiledikleri uzlaştırma çabasının denemeye daha uygun bir zemin oluşturduğunu ifade eder (Aytaç, 2007: 160-161).

Servet-i Fünûn dönemi edebiyatı, Batılı edebi türlerin edebiyatımıza yerleşmesi ve ayrışması bakımından önemli bir dönüm noktası olmasına rağmen, bu dönemde de bir nesir türü olarak 'deneme'ye rastlanmamaktadır. Buna mukabil, gazete ve dergilerin sayısının artmış olması ve edebiyat, sanat, kültür ve toplumsal meselelerin Batılı bir bakış açısıyla işlenmesi, nesrin de gittikçe daha çok tercih edilir hale gelmesi sonucu denemeye daha çok benzeyen yazıların ortaya çıkmaya başladığı söylenebilir. Bu dönemde "musahabe" başlıklı yazıların çoğalması, tecrübe-i kalemiye anlayışıyla yazılan yazıların varlığı denemeye biraz daha yaklaşıldığının kanıtı niteliğindedir. Özellikle Tevfik Fikret'in "Musahabe-i Edebiye" başlıklı yazılarının yanı sıra Ahmet Hikmet, Cenap Şahabettin, Halid Ziya, Hüseyin Cahit başarılı sayılabilecek deneme örnekleri kaleme almışlardır (Balcı, 2012: 89).

Tam anlamıyla deneme olmasa da Batılı anlamda ilk başarılı deneme örneklerinin II. Meşrutiyet dönemi edebiyatçıları Ahmet Haşim, Ömer Seyfettin, Yahya Kemal, Ahmet Rasim, Halide Edib, Yakup Kadri gibi yazarlar taraflarından yazıldığı söylenebilir. Ancak bu yazarların büyük çoğunluğu, bahsettiğimiz eserlerini daha çok Cumhuriyet döneminde yazmışlardır (Baş, 2012: 57).

Bu dönemde denemeye benzer birçok yazının ortaya çıkmış olmasında, edebiyatımızın Batılılaşma yolunda önemli aşamalar kaydetmesi, Batı edebiyatının, Batılı yazarların edebiyatçılarımız tarafından daha yakından tanınmaya ve takip edilmeye başlanması etkilidir. Ayrıca ikinci nesil Tanzimatçıların birey merkezli edebi tutumunun Servet-i Fünûn döneminde daha da ileri seviyelere çıkmış olması diğer bir etkidir. Çünkü denemenin temelinde bireysel bakış açısı oldukça önemli olmuştur. Bütün bu gelişmelere rağmen Meşrutiyet döneminde yazılan denemeler, tür bilincinden uzak yazılmışlardır (Balcı, 2006: 315).

XX. Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden Yahya Kemal, şairliğinin yanı sıra nesirleriyle de dikkat çekmiştir. Genelde sohbet havası içinde yazmış olduğu nesirlerinde deneme türünün özelliklerine rastlamak mümkündür. Aziz İstanbul, Eğil Dağlar, Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım gibi eserlerinde, dönemin toplumsal ve siyasî meselelerinden de bahseden, hatırat özellikleri öne çıksa da, bu eserlerin deneme türüne ait özellikler taşıdığı görülür. İstiklal Harbi yıllarını anlattığı “Eğil Dağlar” isimli eserinde milli ve toplumsal meselelere değinen Yahya Kemal, “ciddi tavırlı bir denemecidir” (Uç, 2008: 8) ve yazıları mutlaka okunması gereken niteliktedir. Ayrıca yazar, İstanbul’un farklı semtlerinin tarihi, coğrafi, kültürel, mimari özelliklerini samimi bir üslupla anlattığı “Aziz İstanbul” adlı kitabıyla Tanpınar’a örnek teşkil etmiştir (Baş, 2012: 63).

Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden Ahmet Haşim’in de, çoğunluğunu Cumhuriyet sonrasında yazdığı, Bize Göre, Gurabâhâne-i Laklakan, Frankfurt Seyahatnamesi adlı kitaplarındaki yazılar Montaigne tarzı informal denemenin birer örnekleri sayılabilir. Edebiyatımızda genelde sohbet ve fıkra yazarı olarak anılan Ahmet Haşim’in bu nesirlerinde deneme türünün özelliklerini görmek mümkündür. Kaldı ki bu türleri birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Mesela İnci Enginün (2004: 387), sohbeti ve fikrayı da denemeye dahil eder. Mehmet Kaplan’ın da en az şiirleri kadar değerli gördüğü Ahmet Haşim’in bu yazılarında; sanat, edebiyat ve kültürel konuların yanında gündelik konulara, sosyal meselelere akıcı ve samimi bir üslupla değinildiğini belirtir (Balçı: 2006: 317). Ahmet Haşim hakkında belki de en iddialı değerlendirmeler Himmet Uç’ a aittir. Ona göre Ahmet Haşim, edebiyatımızın en usta denemecilerinden biridir. Ahmet Haşim’in sosyal meselelere mesafeli durması, onun eşyayı ve nesnelere daha estetik bir bakış açısıyla yansıtmasını sağlamıştır. Onun denemeleri, siyaset ve günlük endişelerle kirlenmemiş denemelerdir. Uç’un ifadesiyle Ahmet Haşim Türk edebiyatının Montaigne’sidir (Uç, 2008: 8-9).

Ahmet Rasim’in de bazı eserlerinde yer yer fıkra, makale ve sohbet özellikleri de gösteren yazıları deneme türüne uygundur. Şehir Mektupları, Eşkâl-i Zaman, Muharrir Bu Ya adlı eserleri, bu tarz metinleri içinde barındırır. İstanbul’un farklı mekanlarını, insanların günlük yaşamlarını sade bir dil ve akıcı bir Türkçe ile anlatan yazar, sanat kaygısı taşımaz. Salah Birsal, onun konuşma dilini büyük bir

ustalıkla kullanır. Onun yazıları bazı yazarlar tarafından “sözcük cümbüşü” olarak nitelendirilmiştir (Baş, 2012: 58).

Bu bilgilerin rehberliğinde denemenin edebî bir tür olarak “deneme” adıyla Cumhuriyet öncesi edebiyatımızda görülmediğini söyleyebiliriz. Tanzimat döneminde genelde sosyal fayda fikri üzerinde yoğunlaşan edebiyatımız, şahsî bir temayül gerektiren deneme üzerinde çok durmamıştır. Ancak Servet-i Fünûn döneminde denemeye en çok yaklaşan musahabe edebiyatı ve yazarların şahsi tutumu, Batılı anlamda denemeye yaklaşıldığının kanıtı niteliğindedir. Bu dönemde yoğunluk kazanan musahabe edebiyatı, Cumhuriyet döneminde deneme adıyla karşımıza çıkacak yazılara önemli bir zemin oluşturmuştur (Balcı, 2006: 318).

Peyami Safa “Musahabe Edebiyatı” adlı yazısında denemeyi yöntemsiz, üslupsuz bir “lafazanlık sanatı” olarak görür. Ayrıca “ ... etüd etmek, düşünmek ve tahlil etmek belâsından yan çizmenin bütün marifetleriyle dolu” ifadelerini kullanarak bu türü kullanan yazarları, kolaycılığa kaçtıkları yönünde eleştirir (Safa, 1990: 311).

Edebiyatımızın önemli denemecilerinden biri olarak kabul edilen Nurullah Ataç’ı da eleştiren Safa, onun fikirsel bir derinliğe sahip olmadığını, tenkitlerinin sırf mizaca ve şahsî zevklerine dayandığını söyler. Ayrıca öz Türkçe yazma çabasının da etkisiyle basit ve kaba bir dil kullandığını, bu tutumu neticesinde aksiliği ve patavatsızlığı orijinallik sanma illetine yakalandığını ifade etmekten imtina etmemiştir (Safa, 1990: 315-316).

Edebî bir tür olarak deneme hakkında bilgi veren metinlerin ilklerinden olan Orhan Burian (1936: 142), “Essay Hakkında” adlı yazısında denemenin tarihi seyri hakkında bilgi verdikten sonra şu ifadeleri kullanarak deneme türünün bir adlandırma sorununun olduğunu ileri sürer. Ona göre deneme, hem ele alınan konular, hem de biçim yönünde belli bir kalıba sığmadığı için, diğer yazı türlerinden daha özgür bir şekilde, maksadına kolayca varabilen bir yazı türü olmuştur. Cumhuriyet döneminde yazdığı denemeleriyle Hümanizm’i ve hoşgörüyü savunan Burian, dogmalardan sıyrılarak tarih bilinciyle Türk uygarlığının kurulmasını sağlayacak araçları belirlemenin önemine dikkat çeker (Yağcı, 2002: 17).

Türk edebiyatında, ‘modern anlamda deneme’ türünde eser veren ilk yazar olarak kabul edilen Nurullah Ataç, 10 Mart 1938 tarihli Haber Gazetesinde yazdığı bir yazısında kendisini münekkit değil de essayist olarak tanıtır. Yazdıklarının, iyi veya kötü, birer essai olduğunu iddia eder, onlar tenkit, critique değildir, essaidir der. Bu ifade deneme adının henüz edebiyatımızda yer etmediğinin delillerinde biridir. Ataç sonraki yıllarda (1944), Ulus gazetesinde çıkan bir yazısında: “ (...) asıl essai, deneme yazmağa, bir moraliste olmağa heves ederim” diyerek essai kelimesinin yanında “deneme” kelimesine de yer vermiştir. Bu yıllar artık essai yerini deneme adının almaya başladığı yıllardır (Balcı, 2006: 319).

Nurullah Ataç’ın daha çok 1940’lı yıllardan sonra ağırlık verdiği deneme türü yazılarının asıl önemi nesir dilinde yaptığı değişiklikler olup, yazı dilini konuşma diline dönüştürmeye çalışmıştır. Genellikle sohbet üslubuyla, devrik cümleler kurarak, senli benli, içten konuşur gibi yazar. Ayrıca onun bu tarzının ilerleyen yıllarda popüler olacağını “ (...) Konuşma dili, devrik tümce, yarının canlı, güzel ışıklı Türkçesi. Onun geldiğini göremeyenler, sezemeyenler kendilerine ağlasınlar!” sözleriyle ifade eder (Ataç, 1972: 306). Batı kültür ve düşüncesini doğrudan kabul eden Ataç, Doğan Hızlan’ın deyiimiyle adeta “yenilik andı” içmiştir. Yazılarında günlük konuşma dilini ön plana çıkaran Ataç, dilde sadeleşme konusunda aşırı bir tutum sergilemiştir (Baş, 2012: 75).

1940’lı yıllardan sonra gerçek anlamıyla deneme olarak yazılan kitapların sayısı artmıştır. Nurullah Ataç’ın yanı sıra Sebahattin Eyüboğlu, Suut Kemal Yetkin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Kaplan, Nurettin Topçu, Cemil Meriç ve daha birçok yazar deneme türünde eserler kaleme almışlardır.

1.3.Nuri Pakdil’in Denemeciliği

1.3.1.Denemelerinde Temel Düşünce

Cumhuriyet döneminde İslâmcı düşüncenin sanat ve edebiyat alanındaki önemli temsilcilerinden biri olan Nuri Pakdil, 1969-1984 yılları arasında çıkardığı “Edebiyat” dergisiyle bu alanda özgün bir söylem geliştirmeyi başarmıştır. Aşağıdaki satırlar, Nuri Pakdil’in, şiir, deneme ve diğer türlerde ortaya koyduğu eserlerin temelindeki düşüncenin bizatihi “İslam” olduğunu kanıtlar niteliktedir:

Putkırıcı olmayan deneme, piyes, öykü, şiir, düzyazı, dipyazı, yanyazı, üstyazı, köşeyazı, yuvarlak yazı, üçgen yazı, kare yazı, dikdörtgen yazı, açı yazı niçin yazılır?... İnsanın Allah'a doğru koşusunu engelleyen barikatların kaldırılmasını istiyorum.... Şirketeslim olmamış vicdanlarla yürümek istiyorum. İçimdeki haklı öfkeyi yapıtlarla açıklamak istiyorum (OGD VI: 51).

İslâm dininin “İslâmcılık” adıyla, bir ideoloji olarak telakki edilmesi ihtiyacı 1860’lı yıllarda başlamış ve günümüze kadar süregelmiştir. İslâmcılık konusunda birçok çalışması bulunan İsmail Kara’nın (2014: 17) tanımıyla İslâmcılık:

İslâmcılık, XIX-XX. yüzyılda, İslâmı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlâk, felsefe, siyaset, hukuk, eğitim...) “yeniden” hayata hâkim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, İslâm dünyasını batı sömürsünden, zâlim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden... kurtarmak; medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist, modernist ve eklektik yönleri baskın siyasî, fikrî, ve ilmî çalışmaların, arayışların, teklif ve çözümlerin bütünüdür. İhtiva eden bir hareket”tir.

Bu hareket Türkiye’de Sırat-ı Müstakîm, Sebilürreşad, Beyanu’l-Hak, İslâm Mecmuası, Volkan gibi dergilerde kümelenen kişilerin öncülüğünde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Cumhuriyet döneminde ise İslâmcı düşüncüyü benimseyen ve bu minvalde eserler ortaya koyan yazarlar çoğalmıştır. Nurettin Topçu (Hareket), Necip Fazıl Kısakürek (Büyük Doğu), Sezai Karakoç (Diriliş), Nuri Pakdil (Edebiyat), Rasim Özdenören (Mavera) gibi yazarlar bu konuda özgün ürünler verdiler. Nuri Pakdil, bu İslâmcı edebiyat geleneğinin içinde özgün bir söylemle yerini almıştır.

Pakdil’e göre, ülkenin batıya yönelmesiyle, edebiyat yerli düşünceden kopmuştur. Batıcılık ve Marksist fırtına, Türk insanını Mutlak Kitap’la edindiği konumunu yerle bir etmiştir (Pakdil, 1969: 1). Bu yüzden Nuri Pakdil acelecidir. Öncelikli hedefi yabancılaşmaya karşı direnmektir. Onun denemelerinde derin tefekkür metinlerine rastlanmaz. Kullandığı kavramlar, biçim ve söylem olarak İslâmcı edebiyat geleneğinden uzaktır. Onun için edebiyat eylem aracıdır. Hüseyin Su /2018: 37), bu özellikleriyle, onun insan olarak mü’min olduğunu ama İslâmcı kavramının onu ifade etmede yetersiz olduğunu düşünür. Ona göre Pakdil, yazarın kendisinin de belirttiği gibi, siyasal yönden ‘devrimci’dir. Hayatla ve insanlarla ilişkisi ise moderndir.

Bir yazarın doğduğu ülke ve o ülkenin içinde bulunduğu şartlar elbette o yazarın dünyayı algılama biçimini ve dolayısıyla sanatını büyük oranda etkileyecektir. Nuri Pakdil’in hayata gözlerini açtığı yıllar (1934), Türkiye’de büyük değişimlerin yaşandığı yıllardır. Osmanlı Devleti’nin yıkılışının ardından yerine

kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri daha seküler ilkelere dayanıyordu. Yapılan köklü değişimler yalnızca siyasi alanla sınırlı kalmayıp sosyal, iktisadi, toplumsal, dini... birçok alanı içine alan geniş çaplı değişimlerdi. Ernest Gellner (2012: 114), Türkçeye "Müslüman Toplum" olarak tercüme edilen "Muslim Society" adlı eserinde: "Müslüman ülkelerin modernleşmesinin göze çarpan iki örneği vardır – dine karşı ve dinle beraber. İlki pek tabii Kemalizm, ikincisi Müslüman reformculuğudur" der. Türkiye, modernleştirilirken pekâlâ ilk örnekteki durumu yaşamıştır. Yani Kemalizm, laik reformların en tavizsiz uygulandığı ya da uygulanmaya çalışıldığı Türkiye'nin, ödünsüz ideolojisi olmuştur. Bu ödünsüz ideoloji, milliyetçiliği ve çağdaşlığı, dine karşı konumlandırmak suretiyle modernleşme atılımlarını yürütürken yeniliklerin karşısında gördüğü dinsel muhafazakârlığa da savaş açmış oluyordu.

Nuri Pakdil'in böyle bir dönemde doğmuş olması onun tüm ömrü boyunca takındığı "muhalif" tavrının en önemli nedeni olarak görülebilir. Pakdil'in muhalif olduğu temel mesele Gellner'in de "dine karşı modernleşme" olarak adlandırdığı Kemalizm'dir. Çünkü dinin eski düzenle sıkı bir bağı vardı ve yapılan köklü reformlar, Türk halkı nazarında doğrudan din karşıtı olarak telakki edildi.

Türk Milleti'ni, "Uygarlık birikimi çalınan bir ulus" (BYNI: 12) olarak niteleyen yazar, bu durumdan kurtulmanın çaresinin ancak İslam İdeolojisini benimsemek ve bin yılı aşkın bir sürede vücut bulan "Tarihi Birikim"i yeniden yorumlamaktan geçtiğinin altını çizer. Tarihi birikimin sınırlarını, kendi deyimiyle "Dinin Evrensel Devleti"nin kurulduğu VII. yüzyıla kadar götüren yazar, Türk Milleti adına bu birikimin en çok sekteye uğradığı yılı, 1923 yılı olarak işaret eder. 1923'te Cumhuriyetin ilanıyla birlikte birçok alanda yapılan ve köklü değişimler getiren inkılâpları "1923 Yabancılaştırma Girişimleri" olarak niteler.

19. yüzyıldan bu yana süregelen, İslâm toplumlarının gerileme, çözülme ve yabancılaşma sorunu Nuri Pakdil'in en önemli gündemidir. Ona göre yabancılaşma eşittir Batılılaşmadır. "Uzun yıllardır, uygarlığımızı bırakıp, nasıl olursa olsun Batılılara benzemeye çalışıyoruz. (...) Öyküneceğiz onlara! Batılılaşmak dediğimiz yabancılaşma böyle başlamadı mı?" (BN: 12) diyen yazar, devamında bu öykünme sonucunda, ulusal birliğin bozulduğunu ifade eder. Buna neden olarak da, Batı'dan öykünerek oluşturulan kurumların, Batı inanç ve kültür değerlerine göre

düzenlendiğini, Türk milletinin inanç ve kültür değerlerine uygun olmadığını öne sürer.

Nuri Pakdil'e göre yazar, ilk başta uygarlık seçimini yapan kişidir. Bir yazarın sağlıklı düşünebilmesinin en temel şartının, yazarın kendi uygarlık değerlerine inanmasından geçtiğini düşünen Pakdil, kendi uygarlığını yadsıyan yazarların ulusun düşmanları olduğunu belirtir (Biat II: 61). Nuri Pakdil, "Hangi uygarlık içinde oluşmuştur ulusumuz?" şeklindeki kendi sorusuna verdiği cevapta: "Tam bir özgürlük içinde bir halkoylaması yapılsa da: 'Batı uygarlığını mı seçiyorsun, İslam uygarlığını mı?' diye sorulsa; Batı uygarlığını seçer mi ulusumuz? Olanak var mı buna?" (Biat III: 83) diyerek kendisiyle, ait olduğu ulusunun uygarlık tercihindeki paralellikten kuşku duymaz. Bu anlamda Nuri Pakdil'in tercih ettiği uygarlık, "İslam Uygarlığı" ve bu uygarlıktan kaynaklanan "Yerli Düşünce"dir.

Nuri Pakdil'in denemelerinde öne çıkan bir başka olgu İslam coğrafyasıdır. Ona göre, "Türk Ulusu Ortadoğuludur, çünkü Ortadoğu uygarlığını oluşturan uluslardan biridir" (Biat I: 30). Türkiye'nin Ortadoğu'ya ait olduğunu düşünen yazar, "Arif Ay'ın getirdiği bir Ortadoğu haritası var, büyükçe; bazen açıyorum ve içim burkuluyor" (EK: 32) diyerek, Ortadoğu'daki savaş ve sömürden muzdarip olduğunu ifade eder. Tezimizin ikinci bölümünde, Nuri Pakdil'in kavramlarını açıklarken detaylı bir şekilde incelediğimiz, yine Ortadoğu sınırlarındaki Kudüs, Mekke ve Medine'nin yazarın düşünce ve gönül dünyasında önemi büyüktür. Yazarın, "Yüreğimin yarısı Mekke'dir, geri kalanı da Medine'dir. Üstünde bir tül gibi Kudüs vardır" (BN: 60) sözünden de anlaşılacağı üzere, Pakdil'in fikir coğrafyası, aslında İslam coğrafyasıdır.

Pakdil'in coğrafyasında Ortadoğu'dan sonra Afrika ön plana çıkar. Afrika'daki bağımsızlık hareketlerine kayıtsız kalınmaması gerektiğini düşünen yazar, duygusal bir bağ kurarak, "Tanrı Öğretisinin ilk bildirisi ezanı, ilk kez okuyan Afrikalı Bilâl değil midir?" sorusunu sorarak Hz. Peygamber'in Afrika'ya önem verdiğini düşünür (BN: 29). Yazarın bu sözlerinden anlaşılacağı üzere, onun Afrika'ya karşı ilgi ve alakasının temel nedeni İslam'dır. Ayrıca Pakdil, Kuzey Afrika ülkelerinin 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti'nin toprakları içinde olduğunu vurgulayarak, Kuzey Afrika'nın da İslam coğrafyasının bir parçası olduğunu belirtir (BN: 30). Pakdil'in coğrafyası; parçalanmış, İslam'dan kopararak

yabancılaştırılmış ve İslam uygarlığının değerleri etrafında yeniden birleşmesi gereken ülküsel bir coğrafya olarak karşımıza çıkar (Karaca, 2013: 246).

Özetle, 1960 sonrası İslamcı düşüncenin bir halkası olarak Nuri Pakdil'in düşüncelerinin temel dayanağı İslam dinidir. Yabancılaşmaya karşı Yerli Düşünce'yi ön plana çıkaran, bu konuda diğer yazarlarda da farkındalık oluşturmaya çalışan; sömürüye, karasiyasaya, kirli mülkiyete, insanı yabancılaştıran her şeye şiddetle karşı duran eylemci bir yazardır. Bu eylemci özelliği diline de yansıyan Pakdil, düşüncelerini, her kesimden insanların yadırgayacağı, az görülen bir söylemle ifade eden devrimci bir yazardır.

Bu bakımdan Pakdil ve Edebiyat Dergisi, edebiyat geleneğini ile bağ kurma anlamında eksikleri olsa bile, İslamcı düşüncenin anlatımında önemli izler bırakabilmiştir (Karaca, 2013: 250).

1.3.2. Denemelerinde Dil ve Üslup

Nuri Pakdil'in denemelerinin yaslandığı temel düşünceyi göz önüne alırsak, onu, İslamcı düşüncenin bir halkası olarak konumlandırabiliriz. Bu konumlama aynı zamanda onun, düşünsel anlamda geleneğe bağlı olduğunu gösterir. Ancak, Pakdil gelenekle paralellik gösteren düşüncesini / öz'ü alışlagelmişin dışında aykırı bir söylemle dile getirmiştir. Onun eserlerinde ortaya koyduğu kendine has dil ve söyleminin yanı sıra kullandığı öz Türkçe kelime ve kavramlar ilk bakışta, yazarın ne anlattığının da önüne geçen bir hüviyete bürünür.

Edebiyat Dergisi'nin yayın hayatına başladığı yıllarda, Türkiye'de sanat, edebiyat, dil ve düşünce sahasında sağ – sol olmak üzere ikiye bölünmüşlük olduğuna dikkat çeken Hüseyin Su (2004: 5), bu bölünmüşlüğün temelinde, çoğu zaman düşünce ve edebiyat değerlerinin olmadığını belirtir. Bu iki görüşü temsil eden zümrelerin, ülkenin düşünce ve edebiyat ortamına, olumlu anlamda katkılar yapma noktasında, birbirlerinden uzak olduklarını ifade eder. Edebiyat dergisinin böyle bir ortama hiç de alışılmadık bir tarzda girdiğini belirten Su, başta Nuri Pakdil olmak üzere derginin yazarlarının kullandığı dilin, her iki kesimi de şaşırtacak kadar öz Türkçe olduğunu vurgular.

Nuri Pakdil'in söylemini modern bulan sol kesim, savunulan düşünceyle (İslami düşünce) kullanılan dilin çelişkili olduğunu düşünür. Muhafazakar kesim ise Pakdil'in kullandığı dili 'uydurma dil' olarak görür. Ancak Pakdil'in kullandığı dilin bu denli yadırganmasına neden olan asıl yönü, bazı İslami terim ve kavramlara karşılık yepyeni kavramlar türetme çabasıdır. Kur'an yerine Mutlak Kitap veya Temel Kitap, İslam yerine Tanrı Öğretisi veya Mutlak Öğreti, Peygamber yerine Önder veya Mutlak Önder, Namaz yerine Eylem vb. kullanımlar özellikle muhafazakar kesimlerce çok yadırganır. Yine Marksist ideolojiye ait olduğu düşünülen emek, alın teri, sömürü, kirli mülkiyet, devrim gibi kavramları da kullanan Pakdil, tüm sanat ve edebiyat çevrelerince yadırganmıştır (Karaca, 2013: 239-240).

Ahmet Kabaklı (2004: 680), Nuri Pakdil ve Edebiyat dergisinin dil tutumuna yönelik: "Tarihimize, halkımıza, gelenek ve dinimize yakınlıklar, dostluklar kurmak, Divan şiirimizden faydalanmak görüşlerini ısrarla savunurken 'devrim' sevdaları içinde bozulmuş, yozlaşmış 'arı Türkçe'nin 'uydurma sözcük'lerini pek çok kullanmaktan nedense sakınmıyorlar. Yaptıkları, yapmak istedikleri ile bu milletsiz dil arasında bir tezat olduğunu düşünmüyorlar" ifadelerini kullanarak Pakdil'in düşünce ve söylemi arasında çelişki olduğunu altını çizer.

Nuri Pakdil bu eleştirilere, Edebiyat dergisinin Şubat 1978 sayısında Emin Ziyaioğlu mahlasıyla, 'Değirmeler' başlığı altında cevap verir. Edebiyat dergisinin dokuz yıldır yayımlandığını ve dergide bir kere olsun dil üzerine yazı yazmadıklarını, bunun nedeninin derginin belirli bir dil politikasının olmamasından kaynaklandığını belirtir. Gerçekte bir yazarın dil politikasının da olamayacağını altını çizer ve şunları söyler:

Bize, Edebiyat Dergisinin diline saldıranlar, anlatımımızdaki özgünlüğü anlayamayanlardır gerçekte. Türk düşüncesi, yeni yeni anlatım olanaklarıyla, donanmıştır, çağdaş yazar, daha doğrusu her özgün yazar, her yeni yazar, bu olanaklarla kendi anlatımını boyutlandırmalıdır bence. Bir yazar, bir sanatçı kendi anlatımını kendi geliştirir, kendi olgunlaştırır. Bu değil midir bizim yaptığımız da?

Pakdil, burada, yazarların düşüncelerini ortaya koyarken kullandıkları dilin sınırlarını kendilerinin tayin etmesi gerektiğini savunur.

Dil konusunda Pakdil'in bir başka polemigi de Melih Cevdet Anday ile yaşanmıştır. Anday, 5 Nisan 1974 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, Edebiyat Dergisi

Yayımları'ndan çıkan iki kitap üzerine düşüncelerini belirtirken, derginin yazarlarının sol düşünceden etkilendiğini, şiirlerinde dahi hem biçim hem de deyiş yönünden büyük benzerliklerin bulunduğunu söyleyerek şu soruyu da ekler: Hani öz, biçimi belirlerdi? Nuri Pakdil, Anday'a cevaben, biçim olsun deyiş olsun bunların sadece birer teknik olduğunu, önemli olanın bize ait olan 'öz'ü usta bir deyişle söyleyebilmek, olduğunu vurgular. Ayrıca 'özün biçimi belirlediği' ilkesinin her zaman doğru olmadığını söyleyerek buna Tanzimat edebiyatı yazarlarını örnek gösterir. Onların, 'öz'den kopmaya başladıkları halde, eserlerini yine mevcut biçimsel formlarda ortaya koyduklarını söyler. Somut olarak da Mehmet Akif ve Tevfik Fikret'i örnek gösteren yazar, onların aynı 'öz'ü anlatmadıklarını fakat aynı biçimi, aynı vezni kullanarak şiirlerini yazdıklarını vurgular (Biat II: 105-110).

Rasim Özdenören, Nuri Pakdil'in dil tutumu ile kişiliği arasında bağlantı kurulabileceğini ifade ederek, onun kişiliğinde en çok öne çıkan "tavır adamı" özelliğinin kullandığı dilde de karşımıza çıktığını düşünür. Onun gündelik hayatında da bir 'üst dil' kurduğuna değinen yazar, laf olsun diye yapılan konuşmaları ciddiye almadığını hatta bazen ters tepkiler verebildiğini vurgular. Gündelik hayatında kurduğu dili yazılarına taşıyınca anlaşılması güç metinler ortaya çıktığını belirten Özdenören, özellikle denemelerinde kullandığı dilin yıllar geçtikçe daha da sembolik ve kapalı bir hal aldığını söyler. Nuri Pakdil'in sanat metni ile deneme arasında bir ayırım yapmadığını, her denemesini aynı zamanda bir sanat metni gibi kotardığını, onda düşüncelerini temellendirme kaygısı ve kuru fikir arayanların hayal kırıklığına uğrayacaklarını vurgular. Onun bazı dini kavramların yerine, mesela peygamber yerine önder, Kur'an yerine Mutlak Kitap vb. kullanımlarının nedenini: "O, hiçbir alanda, eskimişe, pörsümüşe, itibar etmez; tersine eskimişe, pörsümüşe isyan eder. O, bu yeni diliyle İslam'ı yeniden ifade etmeye çalışır" sözleriyle belirtir. Ayrıca Rasim Özdenören, Nuri Pakdil'in, bu kullanımlarıyla, kendilerini devrimci sanarak İslam'a karşı çıkanlara tavır koyduğunu, onları protesto ettiğini düşünür (Özdenören, 1995: 7-10).

Özdenören'in yaptığı yenilik vurgusunu Nuri Pakdil'de de görüyoruz. Alpay Kabacalı bir yazısında, sağcı açıdan sanat yapma fikriyle yayımlanan Hisar, Kubbealtı, Edebiyat gibi dergilerin üzerinde durmaya bile gerek yoktur der. Pakdil, Edebiyat dergisinin ismi geçen sağcı dergilerle birlikte anılmasına, "Onlar bizim gibi

mi? En yeni sözcüklerle uygarlığımızın kaynaklarına eğilmeyi, o kaynaklarda çağımızı algılamayı, bu algılayışla birlikte yeni bir yapı kurmayı, yeni bir sanat üretmeyi deniyoruz. Yeniyiz biz; dışımızdakilerin hepsi eskimiştir, tükenmiştir, bitmiştir” (Biat III: 33) diyerek tepki gösterir.

Yenilik arayışında sınır tanımayan Pakdil, dini terimleri de farklı kavramlarla (Mutlak Öğreti, Önder, Beş Eylem vb.) karşıladığını biliyoruz. Bunlara ek olarak Pakdil, Paris’te bulunduğu sırada gittiği Cuma namazını anlatırken, cami yerine “üstü kubbeli yer”, melek yerine “gök erleri”, hutbe yerine “haftalık sorgu”, minber yerine de “yüksekçe yer” (BN: 41-43) ifadelerini kullanır. Onun dildeki yenilik arayışı, bazen resmi ideolojiyi savunan yazarları bile geride bırakan bir hüviyet göstermiştir.

Nuri Pakdil’e, “Sizi, yeni sözcükler kullanmaya yönlendiren neydi?” şeklinde yöneltilen soruya verdiği cevap, Pakdil’in amacını ortaya koyması bakımından önemlidir. Pakdil, verdiği cevapta 1923 yabancılaştırma girişimlerinin halkı diline yabancılaştırmaya çalıştığını, böylece Türk halkı kendi kültürel mirasını ve değerlerini anlatan kitapları okuyamaz hale geleceğini belirtir. Pakdil, “Biz, yerli düşünceyi, dinimizin ebedi ilkelerini yeni Türkçeyle insanımıza sunarak; İslam’ın öğretisel, tarihsel, evrensel, özgürlükçü, ilerici özünü yeni kavramlarla ifade ederek bu oyunu bozduk” (Pakdil, 2016: 51) diyerek yeni bir dil kurma amacını ortaya koymuştur. Bu anlamda Pakdil’in sürekli eleştirdiği Resmi Öğretinin savunduğu dili kullanması, kendisi ve takipçileri tarafından, “ötekilerin bahçesinde gül yetiştirmek” (Yanar ve Topçuoğlu, 2014: 847), olarak nitelendirilmiştir.

Nuri Pakdil’in özellikle öz Türkçe kelimeleri kullanımına yönelik eleştirilere, Paris’te bulunurken yazdığı bir mektupta cevap verdiğini görüyoruz. Yazarın, dil tutumuna yönelik asıl amacını ortaya koyması bakımından önemli olan bu mektubun başlığı şöyledir: “Dil Konusunda Karşıtlarımı Aydınlatıcı Çok Kısa Bir Söylev”. Pakdil mektubunda, özetle, Türkçeye inanan devrimci bir yazar olduğunu, İslam uygarlığının tüm değerlerinin benimsenmesi için topluma aydınlık getiren bir yazar olduğunu belirtir. Yazılarında kullandığı kelimelere değil anlattığı öz’e bakılmasını ister. Türkiye’de yurt düşmanlarını alt etmenin yolunun gençler için yazmak, gençleri düşündürmekten geçtiğini ve kendisinin Edebiyat dergisiyle bu amacı gerçekleştirmek istediğini belirtir. Arapçaya gelince, onu çek sevdiğini, herkesin

Arapça öğrenmek isteyeceği günlerin gelmesi için Türkçeyle bir öz'ü anlatmaya uğraştığını belirtir (M I: 88-89). Pakdil'in burada vurgu yaptığı, 'gençlere yönelik yazma' yönelimine Cemil Meriç, "Sen gençlerin seviyesine ineneğine gençler senin seviyene çıksa olmaz mı birader" dedikten sonra, kendisinin Halk Partisi ile en büyük davasının, dil ve kültür davası olduğunu vurgular (Açıkgöz, 2013: 296).

Pakdil'in bu tavrına bakılırsa, öz Türkçe dil tutumunu bir 'geçiş aşaması' olarak benimsediği söylenebilir. Onun, "Güzel yazım, eskimez yazım, eskimez ben'im" (OGD I: 19) şeklindeki cümlesinin yanı sıra, Arapçayı kast ederek, "Ses siz ce? Cim? Be te se? Ra? Ha? Noktalı ha? Hepimiz bir gün, kuralıyla öğreneceğiz okumasını? Yazmasını?" (BYN III:35) şeklindeki cümleleri bu tespiti destekler niteliktedir.

Nuri Pakdil'in 've' bağlacını da oldukça seyrek biçimde kullandığını görüyoruz. Öyle ki ve bağlacını kullandığı bir cümlenin ardından, "Artık 've' kullanıyorsunuz, ha? Gerektiğinde!" (BYN III: 11) diyerek, bu tutumuna bir nevi açıklama getirmiş olur.

Nuri Pakdil'in yazılarının bir diğer ilginç yanı, bazı kelimelere düşülmüş dipnotlardır. Bazen cümlenin içinde, bazen de sayfanın altında karşımıza çıkan bu dipnotlarda, "doğrudur; dizgi, düzelti yanlış yoktur" şeklinde bir açıklamadan sonra kelimeyi olduğu gibi tekrar yazar. Bu tavrının amacı kelimeyi özellikle o şekilde yazdığına ve ona farklı anlamları çağrıştıracak bir boyut getirdiğine dikkat çeker. Mesela, "Avrupalılaştırılmılanalamadıklarımızdanmısınız mı mı?" (KK: 57) şeklinde yazdığı kelimeye dipnot ekleyerek, "Doğrudur; dizgi düzelti yanlış yoktur" ifadesinden sonra kelimeyi olduğu gibi tekrar yazar.

Bütün bu özelliklerinin yanında, Nuri Pakdil'in eylemci kişiliği de üslubuna yansımıştır. Ona göre yazmak aynı zamanda bir "hücum komutu"dur (KK: 80). Sözcük yerine bazen 'mühimmat' ifadesini kullanan yazar, "Benim, yiğit, savaşçı yılmaz sözcüklerim, ileri!" (BYN I: 56) diyerek kelimeleriyle adeta bir savaş meydanındadır. Çünkü ona göre yazmak: "ezen sınıfı ezmek için" (AS: 84) yapılan bir eylemdir. Bunun için de yazarın, "İlâhî kökenli olmak şartıyla, ateş kanatlı kavramlara" (KK: 35) ihtiyacı vardır.

Nuri Pakdil yalnızca bir edebiyatçı değil, aynı zamanda bir silahı edebiyat olan bir militandır. Bir kitabının en son cümlesinde, “BU KİTABI DA NAMLUYA SÜRÜN” (BYN III: 112) diyen yazar, çağın insan üzerindeki yıkıcı etkisine karşı kalemiyle savaş açar. Kalem, onun ‘Kale’sidir (EK: 77). Militanlığı hayatın her alanına yedirmek gerekir, diyen yazara göre, yazı durgun sularda kokuşur (KK: 42).

Nuri Pakdil’in dili bütün bu özelliklerinden dolayı genelde anlaşılmaz ve kapalı bir dil olarak telakki edilmiştir. Bazı çevreler yazarı doğrudan reddedip görmezden gelirken, azınlıkta olan bazı yazarlar onun zamanının ötesinde bir yazar olduğunu ifade etmişlerdir. Bu isimlerden belki de en ilginç olanı İtalyan Türkolog Anna Masala’dır. O, Pakdil’e, “İnsanlar sizi ikibin yılından sonra anlayacak” (Göçer, 1995: 13) diyeli uzun yıllar geçmiştir. Son yıllarda Nuri Pakdil isminin gündemde olması, Anna Masala’nın sözünü destekler nitelikte bir gelişme olarak görülebilir. Ancak Nuri Pakdil’in bir anda bu kadar tanınır hale gelmesi, onun eserlerinin ve amacının tam olarak anlaşılabilirliğinin göstergesi sayılamaz.

1.3.2.1.Söz Varlığı

Nuri Pakdil’in denemelerinde ilk dikkati çeken, daha önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi, geniş manada tartışmalara yol açan, yazarın tercih ettiği söz varlığıdır. Bu tercihini Türk Dil Kurumu’nun özellikle Arapça – Farsça kökenli eski kelimelere karşılık olarak önerdiği öz Türkçe kelimelerden yana kullanan yazarın, bu tercihi yadırganmıştır. Rasim Özdenören (1995: 10)’in ifadesiyle o, gerekmedikçe, Türkçede karşılığı olan hiçbir yabancı kelimeyi kullanmaz.

Nuri Pakdil’in söz varlığına dair verebileceğimiz örneklerden bazıları şunlardır: bekinmek, bitimsizlik, anakara, anımsamak, çıngı, eprimek, etkimek, içtören, yeğni, yılğı, kökenlenmek, bilimleryurdu, içevren, devinim, özgörev, koşul, özinanç, çaşıt, gönendirmek, eylem, sömürgen, us, içtören, yurtsama, sıkıyaşam, kıvanç, yapımevi, açıklama, erinç, söylev, öngörmek, şavkımak, gömüt, yengi, buyurgan, değgin, yontu, esenlemek, sayrı, sayrıevi, savaşım, yazman, istem, uygulamibilim, uzakgörür, öregensel, ışın, çağıltı, varsıl, umar, bağlaşık, özgörev,

beysoylular, siyasa, karasiyasa, anamalcılık, ezinç, gönenç, edilginsizlik, yenidenlenmek, hiçbirşeyleştirilmişlik, uluslararasılaşivermek...

Bazıları Nuri Pakdil tarafından türetilen yukarıda saydığımız öz Türkçe kelime ve kavramlar, onun özellikle muhafazakar çevre tarafından eleştirilmesine, anlaşılmasız bulunmasına neden olduğunu söylemiştik. Bu anlamda yazarı doğrudan ‘söz varlığı’ üzerinden değerlendiren Necati Mert, “Anlam dünyası Vahy’e ve emek’e dayanan, mürşidi de ruh / maneviyat ve vicdan olan Nuri Pakdil, Öz Türkçeciliğe neden yüz vermekte?” (2004: 90) sorusunu sorarak yazarın düşünce ve söylem olarak kendisiyle çeliştiğini vurgular. Rasim Özdenören’in, Pakdil’in eskimiş ve pörsümüğe itibar etmediğini belirttiği düşüncesine karşılık, kıta (anakara) mı eski, hatırlamak (anımsamak) mı pörsümüştü? Kapatılmak (bekinmek), sonsuzluk (bitimsizlik), kıvılcım (çingı) mı yıpranmış diyerek Pakdil’in bu kullanımlarını (parantez içinde belirtilenleri) tuhaf bulur. Bu dil özelliklerinin, referansı İslam olmayan bazı yazarlarda (Sevim Burak, Leyla Erbil, Orhan Duru, Ferit Edgü) da bulunduğunu belirten Mert; onların modernist olduklarını, adeta Osmanlı’dan devralınan her şeyi: maneviyat, ahlak, günlük yaşam... dil sözcük, söz dizimi vb. kırarak arınma peşinde olduklarını belirtir. Buna rağmen Pakdil’in bir dil emekçisi olduğunu ifade eden Mert, Pakdil’in bu öz Türkçe ısrarının, maksadını zaafa uğratacağından endişelenir (2004: 91).

Bunların yanında, Necati Mert, Pakdil’in Kur’an yerine Mutlak Öğreti, Peygamber yerine Önder, Namaz yerine Eylem gibi kullanımlarını, yıllardır söylenegelen dini kavramların, gizli kalan anlamlarını ön plana çıkarması bakımından makul bulur (2004: 90).

Nuri Pakdil öz Türkçe’nin yanında az da olsa Fransızca, İngilizce, Almanca, Aramice, Arapça, Farsça ve Kürtçe kelime ve cümleciklere de yer verir.

Fransızca: “Si, si! C’est formidable!, Mon Cher!, Quand, Madame, Mademoiselle” (BYN III: 68), “8.30 –de l’après-midi” (EK: 40). İngilizce: “That’s right” (Biat II: 163), “I hope so” (Biat II: 188), “Middle East” (EK: 47). Almanca: “Gott ist gross!” (EK: 16). Farsça: “İmşeb” (BYN III: 106). Aramice: “Yakum Purkan Min Shemaya, Kurtuluş Tanrı’dan Gelecek” (AS: 69). Arapça: “Efta el nar!” (AS: 69). Kürtçe: Pakdil Otel Gören Defterler I (Çarpışan Sesler)’de Kürtçe – Türkçe

dillerinin karışımıyla hece hece yazılmış ilginç bir metinle Türklerle Kürtlerin ‘din’ kardeşliğini vurgular. Oldukça uzun olan bu ilginç metinden kısa bir alıntı yapacak olursak: “...ke ko tu tu ça ça wa wa yı yı lo lo ke ko dinle kardeş dinle Din le tek yol bir lik çâ re bir lik... (93-97).

1.3.2.2. Dil Sapmaları

Daha çok şiir dilinde karşımıza çıkan sapma, yazarların bilinçli olarak dilin olağan kullanımının dışına çıkılmasıyla ortaya çıkan, yazara anlatımı kuvvetlendirme, dili etkili kullanma, okuyucuyu yeni düşünce ve duygulara yöneltme imkanları tanıyan dilsel bir çabadır (Aksan, 2013: 165).

Nuri Pakdil denemelerinde, benzetmelere, sembollere, istiarelere yer vererek şiir dilinin olanaklarından yararlanır. Pakdil’in yazar olarak kendine has bir söylem geliştirmesinde şüphesiz bu sapmaların etkisi büyüktür. Denemelerinde sıklıkla yazım ve noktalama işareti kullanımlarında bu sapmaların karşımıza çıktığını görürüz. Denemelerinde karşımıza çıkan sözcük, sözdizimi, noktalama, yazım, büyük-küçük harf kullanımı vb. yönlerden sapmalara bazı örnekler:

“Otele girişin 103. Günü. Düdü.” (OGD I: 25). (Dün otele girişin 103. günüydü).

“... evet, evet çok korkunç : bu etik itleşiş” (KD: 21).

“Vın, vın, vın : minibüsler. Lût’da indim” (KD: 41). Lût: Yazar, Ulus (Ankara) semti yerine kullanır.

“Köpekleme de olur, kurbağalama da : sular sizi sevsin birdefa ← bitişik → dininyüzdeellisiötekiyüzdeellisine” (OGD I: 45).

“Kim : li : ği : i : li : ği : o : nu : r : u : n : u : n. Li : li : geniş : yor : li : aç : omurgalı : bakışaçısı : aşkınlığı aşma daha : kuduran kokuşmuşluğu : inceliğin gecekondusunda zaman zaman bekler yapıt : kitleleri önüne katıp yeryüzünü dolaşmak için : insanlığın beklediği derinlik içindir delifişek cümlelerin sabırsızlıktan tüy döküşleri!” (OGD I : 44).

“Z1’ a doğru : iki üç gazeteyi de...” (OGD III: 60). Z1: Kızılay (Ankara).

“Saat Kudüs oldu. Sütçü’de İstanbul’u geçiyordu” (OGD III: 60).

“A → LO : OOO ← LOOOO ↔ AAA : tel tel tel OOO → darmadağınık bir ağ gece; ...” (OGD I: 49).

“... Hacı Bayram’a giderdik: saygı duymaya + arınmaya = GECENİN BİR ÇEŞİT YAKARIŞIYDI BU (B: 36).

Pakdil’in, Biat I – II – III hariç neredeyse tüm deneme kitaplarının herhangi bir sayfasını açtığımızda, bu tarz dil sapmalarını görebilirsiniz. Bu anlamda Pakdil’deki dil sapmaları, dilbilim çalışmaları açısından zengin bir kaynak özelliği gösterir. Türk edebiyatında eşine az rastlanır bir şekilde dilin sınırlarını zorlayan Pakdil, “Büyük yazar, eninde sonunda parçalar zinciri? Dilbilgisi tutsaklığından kurtularak yürür kendi özgün yolunda? Sonra, herkes de ardına düşer? (BYN III: 51) diyerek, aynı zamanda kendisini ‘büyük yazar’ olarak nitelemiş olur.

1.3.2.3.Yazım ve Noktalama

Nuri Pakdil, yukarıda dil sapmalarına verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi, yazım ve noktalama açısından da alışlagelmişin dışında kullanımlar mevcuttur. Pakdil bazı metinlerde de hiç noktalama işareti kullanmaz. Örnekler:

“Fıncıtmak [doğrudur : fıncıtmak] : gürültüyü fıncıtma : ...” (OGD V: 79)

“İçsel damarlarında manevî değerler dolaşımı durmuş bir organizma = Türk toplumu” (BYN II: 16).

“Yürüme + hiç durmamak + ödünsüz + namlusundan kurşun çıkan –hâlâ çıkan- silah sıcaklığında yürüme” (BYN I: 125).

“↓

Boş gezenin boş kalfası hah işte ben yani ha ha ha gene sen ha falsolu olmamalı bu defa ya ya ha ha ha birkaç adım da atmalı artık falsosuz kayınvalide elöpmeliklerini geline taktı ter boşanmalı oğlum ben anlamam...” (OGD V: 59)

şeklinde aşağı doğru ok işaretiyle başlayıp yaklaşık iki sayfa süren bu metinde Pakdil, hiçbir noktalama işareti kullanmaz.

Nuri Pakdil'in, söyleyiş gücünü belirgin kılmak, ne kastettiğine açıklık kazandırmak için herkesçe bilinen noktalama işaretlerine yeni görevler yüklerken; bu işaretlere (+), (-), (/), (=) vb. işaretleri de eklediğini dile getiren Turan Koç (1995: 25), bu işaretlerin okuyucuyu konuşmanın gerçekleştiği bağlama çekerek, ona katılmasını sağladığını düşünür.

Necati Mert (2004: 91), Koç ile aynı fikirde değildir. O, Pakdil'in yazım ve noktalama ile ilgili kullanımlarını hiç doğru bulmadığını, çünkü öyle peş peşe kullanılınca masum anlamı bile neredeyse örttüklerini ifade eder. İbrahim Demirci ise bu hususta fikir belirtmeyerek, "Doğrusu bu konu, özel ve ayrıntılı bir araştırmayı hak etmektedir" (2004: 81) sözleriyle yetinir.

1.3.2.4.Sözcük Türetme

Nuri Pakdil, sözcük türetme konusunda oldukça cesur bir tavır göstererek, Türkçenin imkânlarını sonuna kadar kullanır. Vereceği mesaja uygun kelimeleri arama çabası sınırsızdır. Çünkü ona göre, "Yazarlık; hiç durmaksızın devinimdir, sürekli zihinsel girişkenliktir" (BYN I: 128). Bazen eklerle ilgili oynamalar yaparak kelime türetirken, bazen de birleşik sözcük türetme yoluna gider. Türettiği kelimeleri, yazım kurallarına uygun bir şekilde yazmaya çalışmaz, onun için önemli olan kelimenin okuyucuya çekici gelmesidir ya da yazarın kelimeye yüklediği misyonu anlamsal ve biçimsel açıdan taşıması yeterlidir. Örnekler:

Özbenliksizlik, kendimizsizlik, sessizliksizlik, gülegüleleşmeler, nereyelik, yılgınsız, itleşiş, duyuyorumcasına, yarımrama, ödevcil, özbakış, içdil, dışdil, özylem, öztoplaniş, içtutanak, içsusku, direngen, yıkıllık, devriliklik, kendimizsizlik, özgünlüksüzlük, yalnızlıksızlık, dipateş, içarınma, içeğlenti, şehirlileşinilinebilinseydi, yabancılaştırılışışım, köylüleşişmişlik, Arabîmtırak, boyuneğmişliğimsilik, dipipi, yüklendiricilikli, yıkıllık, yeryüzücük, tümözüalınmışlık, özadanım, ordalık, kırık-kıstırılık, karşıkaranlık, karşıkaypaklık, karşıyobaz, kemirikliklik, kendikendiliksizlik, düşaşıllı, durulaşık, içeriklendirilikli, yokuşumtırak...

Nuri Pakdil'in, özellikle Otel Gören Defterler serisinde, bu şekilde türettiği kelimelere sıkça yer verdiği görülür.

1.3.3. Denemelerinin Biçimsel Özellikleri

1.3.3.1. Denemelerinin Kitap Ölçütünde Değerlendirilmesi

1.3.3.1.1. Denemelerini Kitap Ölçütünde Dıştan Değerlendirme

Nuri Pakdil'in deneme türündeki kitapları, çoğunlukla yazarın daha önce Edebiyat Dergisi'nde yayımlanmış yazılarının bir araya getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Dergi hala yayın hayatını sürdürürken, Edebiyat Dergisi Yayınları'ndan çıkan deneme kitapları:

Biat I (1973) – II (1977) – Biat III (1981) - Bağlanma (1979) - Bir Yazarın Notları I (1980) – Bir Yazarın Notları II (1981) – Bir Yazarın Notları III (1982) – Bir Yazarın Notları IV (1982) - Edebiyat Kulesi (1984).

Dergi kapandıktan sonra, deneme metinlerinin doğrudan kitaplaşmasıyla oluşan deneme kitapları:

Derviş Hüneri (1997) - Arap Saati (1997) - Klas Duruş (1997) - Kalem Kalesi (1998) - Otel Gören Defterler I: Çarpışan Sesler (1999) - Otel Gören Defterler II: Yazının Epik Resmi Çekildiği Sırada (2000) - Otel Gören Defterler III: Büyük Sorgu (2001) - Otel Gören Defterler IV: Sımsiyah - Otel Gören Defterler V: Ateş Hattında Harf Müfrezeleri (2003) - Otel Gören Defterler VI: Yazmak Bir Mûcize (2005).

1.3.3.1.2. Denemelerini Kitap Ölçütünde İçten Değerlendirme

Deneme metinleri kitaplarda bir araya getirilirken genelde iki yöntem izlenir: ya konu bütünlüğü ya da kronolojik sıra esas alınır (Canbek, 2001: 31). Nuri Pakdil'in deneme kitapları, Biat I – II – III hariç, genelde metinlerin kronolojik sıraya göre bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Esasında, belli bir düzen yoktur desek daha doğru olacaktır.

Pakdil, Biat serisi deneme kitaplarında, başta Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatına ve bazı yazarlara dair özgün eleştiriler olmak üzere, yazarlık, edebiyat, yabancılaşma, yerli düşünce, direniş, Ortadoğu, Afrika gibi konular üzerinde yoğunlaşır. Tam bir konu bütünlüğü olmasa da diğer deneme kitaplarıyla kıyasladığımızda, en derli toplu deneme kitapları Biat serisidir diyebiliriz.

Biat serisi deneme kitaplarını diğerlerinden ayıran bir başka özellikleri de, seriyi oluşturan metinlerin başlıklarının bulunmasıdır ve “içindekiler” kısmına yer verilmiş olmasıdır. Önsöz bulunmaz. Bunların yanında sadece Biat II’de, tüm metinlerin altına, yazılış tarihleri belirtilmiştir. Fakat kronolojik bir sıra takip edilmemiştir.

Bağlanma adlı anı / deneme kitabı, “Fethi Gemuhluğlu’nun büyük anısına bitimsiz saygıyla” şeklinde bir ithafla başlar. Tamamı küçük harflerle yazılmış 11 başlık ve metinlerden oluşan kitapta, içindekiler, önsöz, giriş gibi bölümler bulunmaz.

Bir Yazarın Notları serisi, 1976-1980 yılları arasında Pakdil’in genelde Edebiyat dergisinde yayımladığı, hem günlük hem de deneme özelliği gösteren yazılardan oluşur. Birbirinin devamı niteliğinde olan BYN I’dan BYN IV’e kadar, her kitabın ilk sayfasında “İnsanın Süren Sorgusu” şeklinde bir ibare bulunur. Birbirinden bağımsız metinlere numara verilmiş olup, BYN IV’teki son metnin numarası “elli altı”dır. Kitaplarda önsöze, ve içindekilere yer verilmemiştir. Metinlerin bağımsız başlıkları da yoktur ancak, bazı paragrafların hemen üstünde, sola ya da sağa dayalı, bazıları parantez içinde verilmiş kalın harfli bazı küçük başlıklar bulunur. Bunlardan “Silah Başına!”, yazarın otobiyografik anlatımlarını içeren metinlerin üzerine atılan başlıktır.

Kalem Kalesi adlı yer yer günlük özelliği de gösteren deneme kitabı, ilk sayfasında büyük harflerle “Gözetleme Noktaları” şeklinde genel bir başlık bulunur. Bu başlığı izleyen hayli uzun ve ilginç başlıkların altında konu bütünlüğü olmayan metinlerle devam eden bir kitaptır. İçindekilere yer verilen kitapta önsöz bulunmaz.

Geriye kalan diğer deneme kitaplarında da günlük türüne ait özellikler bulunan Pakdil, bunlardan bazılarında (EK – DH – KD) başlık yerine geçen tarihler atmıştır. Otel Gören Defterler serisi ve Arap Saati adlı kitaplarda da her bölüme her kitap için 1’den başlayarak numara verilmiştir. Bunların tümünde önsöz ve içindekiler bulunmaz. Yazarın önsöz kullanmama nedenini de kendi ifadelerinden öğreniyoruz:

Bende tuhaf bir alışkanlıktır, oldum olası ısınmadım önsözlere. İçtenlik bulamam büyük savları içeren önsözlerde. Yararı olmaz demiyorum

önsözlerin, kuşkusuz, bizi kitaba yaklaştıran, bildiklerimize yeni bilgiler ekleyen yararı vardır önsözlerin. Ne ki, bu yararların yanında, âdeta okuyucuya tepeden bakan, okuyucunun okuyacağı kitaba değgin oluşacak beğenilerini önceden, daha işin başında koşullayan, bu beğenilerin özgürce oluşmasını engelleyen, okuyucuyu birtakım yargılarla kuşatan, o yargılar içinde okuyucuyu tutuklayan bir yanı da yok mudur önsözlerin? (Biat II: 140).

1.3.3.2. Denemelerinin Metin Ölçütünde Değerlendirilmesi

1.3.3.2.1. Denemelerinin Metin Ölçütünde Biçimsel Özellikleri

Nuri Pakdil'in denemelerindeki metinler genelde bir kalıba sığdırılmayacak kadar özgündür. Çünkü Rasim Özdenören'in de dediği gibi, onun metinlerine nüfuz etmek gerçekten de zordur (1995: 9). Ancak kendimizi zorlarsak, doğruluğundan çok da emin olamayacağımız bazı saptamalar yapabiliriz.

Biat serisindeki metinler eleştiri, değerlendirme, değini özellikleri gösteren düz metinler olarak yazılmıştır. Ancak diğer deneme kitaplarında sanatlı söyleyişlerle açığa çıkan diyaloglar, monologlar ve metne üçüncü kişileri sokan tiyatral kullanımlar görülür. Örneğin: “Arıyorsunuz! Neyi? Kimliğinizi mi? Herkes mi yitirdi dediniz Kimliğini? Bulacağım!...” (BYN I: 11) bu şekilde soru cevap halinde yaklaşık bir sayfa süren metin, kurmaca bir diyalog örneği ortaya koyar.

Pakdil'in konuşma ve şiir dilinin belirgin özellikleriyle ortaya koyduğu metinler sohbet havasındadır. Bu sohbeti bazen okuyucuyla yapan Pakdil, bazen de kendisiyle yapar. Örneğin: “Nasıl birden kaskatı kesildiniz! ‘1453’ hem yanbaşımızda, hem çok uzağımızda; nasıl oluyor, dediniz. Ama, birden çocuklaşiverdiniz de; ilkokuldaki numaranızı mı düşündünüz? Olmadı ya; biraz daha önceye gitsenize! Size okuma yazma öğretmeye [...] evinize gelen Ahmet Beyin de verdiği bir numara vardı hani...” (BYN III: 54). Burada alıntıladığımız metin, monolog ya da iç diyalog özellikleri yansıtan bir metindir.

Özetle Pakdil'in denemelerindeki metinler, tıpkı kelimeleri gibi kalıplara sığmayan kendine has kurguları barındıran, diğer metin türlerinin de bazı özelliklerini içinde barındıran deneysel biçimler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3.3.3.2. Denemelerinin Yazarın Tavrı Açısından Biçimsel Özellikleri

Bir yazarın herhangi bir konuyu ele alırken ortaya koyduğu tavrı, konuyu dağınık işleme veya konudan uzaklaşma, bakış açısı, anlatıcı tutumu gibi yönlerden değerlendirilir (Canbek, 2001: 47).

Nuri Pakdil'in denemelerindeki metinleri ortaya koyarken en belirgin tavrının, konuyu dağınık bir şekilde işleme olduğu söylenebilir. Hatta bazen konunun ne olduğu, yazarın ne anlattığı bile açıkça belli değildir. Bu durum Pakdil'in ne anlattığından çok "nasıl" anlatacağına verdiği önem sonucu ortaya çıkmıştır. Onun metinlerinde, düşünsel bir bütünlük yoktur. Nuri Pakdil de bu dağınıklığın farkındadır: "Dağınık anlatıyorsam demek istediklerimi, beni affediniz. Hayalarım buruluyormuşçasına acı duyuyorum yabancılaştırılmışlığımızdan. Daha nasıl anlatabilirim, Beyefendi?" (KK: 18).

Nuri Pakdil'in yazarken, engellenmiş olmanın acısını daima hissettiğini söyler ve buna bağlı olarak, nelere dikkat etmesi gerektiğini kesin bir şekilde açıklayamayacağını vurgular. Bu durumu, "Kazmayı dibimize vurdular çünkü. Yaptığım sadece külümüzü karıştırmak" (KK: 20) sözleriyle ifade eden Pakdil, yok edilen bir uygarlığın küllerinden yerli düşünceyi çıkarmaya uğraşır. Bunu yaparken öfkesi her şeyin önünde olduğu için, ret, tavır koyma, direniş ve çılgılık ön plandadır, düşünce ise ikinci plandadır. Nuri Pakdil için belki de zaruret teşkil eden bu tavır, onun, "Dahasını da söyleyeyim mi, Beyefendi, aslında konuştuğumuz filan da yok; düpedüz, açık açık, çılgılık çılgıyız" (KK: 20) sözleriyle daha net ortaya çıkar.

Onun yazma eylemi dışında hiçbir konuyu derinlemesine ele almadığı görülür. Konuları sistemli bir şekilde ele analiz etme çabası hiç yoktur. Çünkü zaman hızla geçip gitmektedir ve Pakdil, ideolojik bir öfkenin baskısıyla bir an önce insanlara dair sorunları halletme peşindedir. Düz yazılarında, denemeyi özellikle tercih edişi bu yüzdendir (Şakar, 2013: 114).

2.BÖLÜM: NURİ PAKDİL'İN DENEMELERİNDEKİ KAVRAMLAR

2.1.VARLIK

2.1.1.Varoluş

Somut olarak bulunuş, etkin varlığa sahip oluş anlamına gelen varoluş kavramı, genellikle 'öz'ün ve 'olanaklı'nın karşıtıdır, somutluğu ve gerçekleşmişliği dile getirir (Hilav, 2014: 249). Nuri Pakdil açısından varoluş, insanın inanç yönünden tercihi sonucunda anlam kazanan bir olgudur:

İnsan; derin, yalın bir 'ağırlık' her şeyden önce. Bir, 'insan' çıktı varoluşu seçen: çünkü tüm yaratıklar bir bir korktular başta: yüklenemediler varoluşu. İnsan varoluşu seçince yaratıldı dünya. İnsanın topraktan yaratıldığına inanıyorum: bağlıyım bu temel olguyla + eşanlıdır toprak varoluşla (B: 77).

Nuri Pakdil'e ait bu satırlar, Kur'an'da geçen "Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir." (Ahzâb 33/72) ayetinden hareketle ortaya koyduğu düşünceleri içerir. "Mutlak Kitap'la şartlanarak ancak sürekli varolabilir insan. Tutsaklık değil bu, şanlı özgürlüktür" (Biat I: 45) diyen Pakdil, insanın hayatını Kur'an'a göre şekillendirerek var olabileceğini, ancak bu sayede gerçek özgürlüğü tadabileceğini söyler.

Ayette geçen emanet kelimesinin ne anlama geldiği konusunda müfessirlerin farklı görüşleri olsa da iki anlam üzerinde genel bir kabulün olduğu söylenebilir: 'akıl' ve 'kulluk / itaat'. Bu iki kavramdan da akıl ön plana çıkarılmıştır. Çünkü insan akli sayesinde Allah'ın emir ve yasaklarına muhatap olmuş, Onun halifesi olarak yeryüzünde düzen ve asayışı sağlamakla görevlendirilmiştir. İnsanın yaratılış sürecindeki toprak, çamur, kurutulmuş çamur aşamaları, insanın emaneti yüklenmesiyle olgunlaşarak tamamlanmıştır. Emaneti yüklenerek zalim olan insana gelince, onun zalim olması emaneti yüklenmesinden değil; emanetin gereğini yerine getirmemesindedir (Çelik, 2011: 79–99).

Nuri Pakdil bu ayete atıf yaparken hem aklı hem de kulluğu / sorumluluğu ön plana çıkarır. Ona göre insan, diğer yaratılmışlardan farklı olarak, Allah'ın teklifine karşılık vererek 'varoluşu' yüklenme yetisine kavuşmuş, insanın derin ve yalın bir 'ağırlık' oluşu, Allah'ın emanetini kabul etmesinden kaynaklanmıştır.

2.1.2. İlk Bağışıklık / Şehadet

İslam'a göre, tüm insanlar fitrat üzere, Allah'a iman etmiş olarak ve günahsız olarak dünyaya gelirler. Hatta yeni doğan çocuğun kulağına ezan ve kamet okumak suretiyle ilk iman telkini yapılmış olur. Çünkü ezanın mana ve muhtevasında tekbir, tevhid, şehadet ve namaz gibi dinin esasları bulunmaktadır. Nuri Pakdil, "İnsan, dünyaya gelmekle şaşkındır; Varoluş şoku. İlk o vakit tutmalı insanı. Şehadet kelimesiyle yapılan budur: insanın kazandığı ilk bağışıklık" (Biat I: 11) diyerek insanın ancak Allah'a iman ederek dünyevi şaşkınlıktan kurtulabileceğini ve doğru yol üzere olabileceğini vurgular.

Pakdil'in, şehadeti "ilk bağışıklık" olarak ifade etmesi, her insanın, özellikle İslâm ülkelerinde doğan insanların, daha sonra başka inanç ve ideolojilere gönül verse de, en temelde İslâm inancıyla tanıştıklarını ve fitrat üzere bu inanca hiç de yabancı olmadıklarını vurgulamak içindir.

Şehadet kavramına başka anlamlar da yükleyen Pakdil, "Doğrulama, katılma, özgür olma: Şehadet getirmek" (EK: 9) diyerek insanın şehadetle Allah'ı inkardan kurtulabileceğini, misaka dâhil olabileceğini ve özgür olacağını belirtir. Artık kula kulluk yoktur, inanan herkes eşittir ve özgürdür.

Özellikle Türk insanı açısından ele alacak olursak, bu ilk bağışıklık kavramı, yazarın sürekli gündeminde tuttuğu yabancılaştırma girişimlerinin, ülkemiz insanının gönlünde ve zihninde bir yer tutamayacağı ve halk tarafından benimsenmeyeceği inancı ve umudunu da okuyucuya hissettirmesi bakımından önemlidir. Nitekim öyle de olmuştur.

Günümüzde devletin dine bakışı, dinin toplum hayatındaki yön verici etkisi, yazarın bahsettiği yıllara göre daha özgürlükçü bir ortama kavuşmuştur. Ancak durumun bu noktaya gelmesi, insanımızın İslam dininin özünü yeterince ve doğru bir şekilde kavrayıp onu hayatının her alanında hakim kıldığı anlamına gelir mi? O

günkü şartlardan bugünlere gelinmesinde hangi süreçler etkili olmuştur? Bu şartların kazanımında, devlet ve millet olarak topyekün bilinçli bir mücadele sürdürülmüş müdür? Elde edilen bazı kazanımların yanında, yitirdiğimiz ve özlemine çektiğimiz hasletlerimiz de var mıdır? Bugün gelinen noktada, buna benzer daha birçok soruyla da yüzleşmemiz gerektiği apaçık ortadadır.

2.1.3.Özgürlük

Sözlükte, “Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî” (TDK) şeklinde tanımlanan özgürlük kavramının Nuri Pakdil’deki karşılığı, inanca dayalı bir varoluş konumlamasıdır:

İlk tanıklık, Tanrı’nın kulu olduğumuzadır; bir varoluş konumlamasıdır bu. Böylece, kendini konumlayabilen, artık özgürdür : kula kölelik ebediyen yoktur. Tüm köleliklere; beni varoluş konumuma yabancılaştırıcı her davranışa; bu, isterse karşı tekilden gelsin, isterse karşı çoğuldan gelsin; köleliği kabul etmemek, bütün dayatmalara “Hayır!” demek görevimdir artık : çünkü, özgürlüğüme sınır çizilmek istenmektedir. Oysa, ben, başta, özgürlüğü seçmişimdir. İçimde kımıl kımıl devinen bir erinç var : özgürlüğümün önemi! (BYN I: 80).

Nuri Pakdil’in en çok üzerinde durduğu kavramlardan biri de özgürlük kavramıdır. Sözlükte: “Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbestî” (TDK) şeklinde tanımlanan bu kavramı, Nuri Pakdil daha çok inanç bağlamında gündeme getirir. Bir Yazarın Notları kitabından aktardığımız yukarıdaki görüşlerinde bunu açıkça dile getirmiştir. Yazara göre insan, özgürlüğüne evvela -kendi deyimiyle- ‘içirdeleme’ ile ulaşabilir. Ona göre özgürlük içine girilen bir kalıp gibi algılanan fakat tam aksine insanın kendi iç dünyasından getirdiği soyut bir varoluştur. “Özgürlüğü Tanrı’ya giden yolda arayın Tanrı’ya giden yolda ilerledikçe duyacaksınız özgürlüğün hazzını” (Biat 3: 60) diyen yazar insanın özgürleşme hamlesinin Allah’a inanmakla başlayabileceğini ifade etmiştir.

Nuri Pakdil özgürlük kavramını daha çok inanç bağlamında kullanır ve bu yönünü çok önemser. Aynı zamanda insanların bireysel özgürlüğünü de önemser. Ona göre gerçek tutsak, inandığını, düşündüğünü rahatça söyleyemeyendir (BYN III: 59). Çocukluk yıllarında, insanların yeterince özgür olmadıklarını, herkesin büyük bir korku içinde yaşadığını, düşüncelerini ifade etmek bir yana inançlarını bile

özgürce yaşayamadıklarını belirtir. Çok yoğun bir ‘ret’ düşüncesinin onun karakterini belirleyici özelliklerden biri haline gelmesinde, onun çocukluk ve gençlik yıllarında yaşanan baskının etkisi büyüktür.

Pakdil, Siirt’te adli subay olarak görev aldığı askerlik yıllarını anarken: “Sorgu. Alayda sorgu işlerine bakıyorum. En zoruma giden, özgürlüğün kısıtlanması. Kamu yararına da olsa, bireyin özgürlüğü kısıtlanınca, en büyük suçu kendim işlemişim gibi oluyorum” (Biat I: 20) sözlerine yer verir. Bu düşüncesi, onun, özgürlüğü sadece kendisi için değil herkes için önemli ve herkes adına savunulması gereken bir değer olarak benimsediğinin göstergesidir.

Nuri Pakdil’e göre özgürlük bir tercihtir. Özgürlüğü, kotarılmış ve ona sunulmuş bir yemek olarak bulmadığını, onu kendisi seçtiğini ve seçtiği şeyi var etmek için sürekli yazdığını vurgular. Nerede olursa olsun, insan ancak özgürlük savaşı vererek insanlığa katılabilir (BYN II: 25).

2.1.4. Bağımsızlık

Sözlükte, “bağımsız olma durumu, istiklal” (TDK) şeklinde tanımlanan bu kavram, daha çok bir devletin iç ve dış işlerinde istediği gibi hareket edebilmesi anlamını çağırır.

Nuri Pakdil, Kasım 1973’te yazdığı *Anladık* başlıklı yazısında Ekim Savaşı olarak bilinen 1973 Arap – İsrail Savaşı’ndan bahsederken, bağımsızlık kavramının da üzerinde durur. Bu savaşın, sömürgeci Amerika açısından silah satma fırsatı, İsrail açısından Ortadoğu’daki topraklarını genişletme amacı taşımasının yanında asıl nedenin Arap ülkelerinin (Mısır, Suriye, Ürdün) birlikte hareket etmeleri ve bu birlikteliklerini bağımsız olana kadar sürdürmeleri korkusundan kaynaklandığı ifade eder. Daha sonra bağımsızlık kavramının yalnızca ekonomik ve politik yönden açıklanamayacağını söyler. Ona göre bağımsızlık, her şeyden önce bir ulusun kendi uygarlık değerlerine uygun davranışlarda bulunmasıyla ortaya çıkabilecek bir olgudur. Bir ulusun siyasi ve ekonomik konumlarının değişebileceğini, ancak kendi uygarlık konumunun ve kişiliğinin değişmemesi gerektiğini ifade eder. Bir ulus ancak bu şekilde bağımsız olabilir (Biat II: 25-27).

Bağımsızlık kavramını devlet ve ulus bağlamında ele alan Nuri Pakdil, onu bireysel yönüyle de ele alır. Özgürlük kavramını anlamlandırırken yaptığı gibi, bağımsızlık kavramını da itikâdî bağlamda kullanır. Ona göre gerçek bağımsızlık ve özgürlük en başta Tanrı'ya imanla elde edilebilecek onursal bir duruştur. Kula kulluğu ve putçuluğu reddeder. “Gerçek bağımsızlık, yüzyıllar boyunca damıtılarak oluşturulan bir birikimdir : insanın onurunun asal kaynaklarından biridir, putçuluğun kesinlikle iptalidir” diyerek bağımsızlığın bireysel yönüne de dikkat çeker (BYN I: 65).

2.1.5. Temel Bağıntı

Nuri Pakdil insanın hem yaradılışı gereği hem de hayatını anlamlandırabilmesi için mutlaka bir şeye bağlanması gerektiğini sürekli ifade eder. O, “Büzüldü, buruştu, kurudu içi : insanın : bir şaysizlikten. Temelle bağlantımız yok da ondan bu” (BYN I: 70) derken, insanın inanca dayalı manevi bağının yok olmaya başladığından yakınır. Burada ‘şey’ olarak adlandırdığı bağ çoğunlukla sevgi ve inanca dayalı manevi bir bağdır. İnsan salt et ve kemikten meydana gelmiş bir uzviyet değil, aksine manevi ihtiyaçları da olan bir varlıktır.

Dünya hayatının da ölümünde eğer bir ‘şey’le temelden bağıntısı yoksa ikisinin de hiçbir anlam ifade etmeyeceğini söyleyen Pakdil, kendisinin temel bağıntıyı yalnızca Tanrı ile kurduğunu söyler. Hayata dair kurduğu diğer bağıntılarını da (dünya görüşü, inanç, sevgi, dostluk, dünyevi meşguliyetler vb.) onu Tanrı'ya götürecek, ona yaklaştıracak bağıntılar olması gerektiğini söyler. Yaşadığı hayatı ancak Tanrı'ya iman ederek ve onunla bağlantı kurarak anlamlandırabileceğini ifade eder (BYN I: 72).

Hayat kelimesinin hemen yanı başında ölüm kelimesini de kullanan yazar, “Kesintisizliği, salt, Tanrı ile kurulacak bağıntıda görüyorum” (BYN I: 72) der. Burada kullandığı ‘kesintisizlik’ ifadesi, onun, ölümün bir yok oluş olmadığına iman etmesindedir. Yazara göre, bu kesintisizliği sağlayacak olan Tanrı'ya, temelden kurulacak olan bu soyut bağ, aynı zamanda insanın iç âlemini de huzurlu hale getirecektir.

2.1.6.Yaradılış Bilgeliği

Sözlükte “bilge olma durumu, hikmet, kendini tanımanın bilgisi” (TDK) şeklinde tanımlanan bilgelik kavramını, ‘yaradılış bilgeliği’ şeklinde kullanan Pakdil, kavrama felsefi ve dini anlamlar yükler. Bilgi kelimesi yerine bilgelik kelimesini seçmesi bunun kanıtıdır. Çünkü bilgi, daha çok rasyonel bir kavramdır, niceliksel ve niteliksel yönden ölçülebilir, değerlendirilebilir. Sınırları tayin edilebilir. Bilgelik ise daha çok felsefi, dini ve ahlaki alanla ilgili olup niceliksel manada ölçümü imkânsızdır.

Bilgelik kavramı, ‘kendini bilmek’ veya ‘öz bilinç’ şeklinde karşımıza çıkar ve bilimsel bilgi ile alakası olmayan bir mahiyet gösterir. Yunanlıların ‘sophia’ Hinduların ‘vidia’ (basiret), eski İranlıların ‘spentamei-yi now” (kutsal zeka / beyaz akıl) olarak adlandırdıkları bu öz bilinç, İslam’da ‘hikmet’ adını alır. Bu kelimenin anlamı, ‘olguların bilinmesi’ ‘varlıksal bilinç’, ‘gerçekçi bakış’, ‘doğru yolu bulma bilgisi’, ‘güç ve kültür’ oluşturan şeyin değil ‘iman, hareket ve yücelik yaratan şeyin’ bilinmesidir. Doğaya hükmetmenin değil kendine hükmetmenin bilgisidir (Şeriatî 2006: 36-37).

Nuri Pakdil, yaratılış bilgeliğini kavrayamayan yani kendini bilme yolunda gayret göstermeyen, bunun gereği olan zihinsel edimlerini manevi kaynaklarla donatmayan insanın kendi kendinin engeli olacağını söyler (B: 42). Burada insanın diğer mahluklardan farklı olarak yaratıldığını ve yaratıcıya karşı sorumlu olduğunun altını çizer. Yaratılış bilgeliği, bu anlamda ele alındığında, ‘kulluk bilinci’ şeklinde adlandırılabilir.

İnsanın, yaratılış bilgeliğini, iç dünyasının bakımlı tuttuğu oranda algılayabileceğini düşünen yazar, bu sayede insanın yeryüzünün ağırlığına dayanabileceğini belirtir (B: 23). Nuri Pakdil’e göre, insanın yaratılış bilgeliğini kavraması, öte dünyayı düşünmesini gerektirir. Aksi takdirde insan kendi kendinin kısıcısı olmaktan öteye gidemeyecektir (Biat II: 86).

İslami gelenekte ve tasavvufi edebiyatta sıkça kullanılan, hadis olup olmadığı tartışmalara¹ konu olan “Nefsini bilen Rabbini bilir” sözündeki ‘nefsini (kendini) bilmek’ bilgeliğin en önemli göstergesi sayılmıştır. Nitekim Yunus Emre’nin, “İlim ilim bilmektir / İlim kendin bilmektir / Sen kendin bilmezsin / Ya nice okumaktır” dizelerinde geçen, ilim kendin bilmektir sözü de bilgeliğin üst mertebesinin kendini bilmek olduğunu ifade eder.

Türk düşünce hayatının önde gelen isimlerinden Cemil Meriç de “Kendini tanıyan Rabbini tanır” sözünü, “En küçük sonsuzla, en büyük sonsuz arasındaki esrarlı ayniyeti ifşa eden büyük söz” olarak nitelendirir. Ona göre kendini tanımak marifetler marifetidir (Meriç, 2009: 212).

2.1.7.Sorumluluk

Sözlükte, “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet” (TDK) şeklinde tanımlanan bu kavrama Nuri Pakdil, varoluş kavramına yüklediği anlamları yükler: “Bütün anlamlar insanda birikmiştir: başlangıçta insan yüklendi çünkü: sorumluluğu. Büyüklüğü, sorumluluğu yüklenişinden geliyor insanın: yoksa etimizin kemiğimizin ne değeri var? .... Bu sorumluluğun bilincine varabilmek de, çok derinlerden özsu damarları bulabilmemize bağlı [...] (B: 29).

Başlangıçta göklere, dağlara ve yere teklif edilen emaneti, insan kabul ederek Allah’ın yeryüzündeki halifesi olmuş, dini ve dünyevi anlamda birçok sorumluluğu da üstlenmiştir. Ancak Pakdil, insanın bu sorumluluğunu unuttuğunu ve yeniden algılamasının gerektiğini ifade eder (B: 65).

Yazılarında insana çok önem veren, insandan ümidini hiç kesmeyen, insanı ve insanlığı daima seven Pakdil, dağların yüklenemediği emaneti / sorumluluğu insan yüklenebilmişse, bu onun çok zengin, çok gizemli, çok görkemli bir iç dünya ile

¹ Yahya b. Mua’z (ö. 871) veya Ebu Said el-Harraz (ö. 892)’a ait olan bu söz, farklı sebeplerle Hz. Peygamber’in sözüymüş gibi algılanıp meşhur olmuştur. Sufilere ait bazı sözlerin “hadis” zannedilmesinin en önemli sebebi, klasik metinlerdeki “Hadisü fülân=falan kimsenin sözü” anlamındaki ifadenin sonraki aktarımlarda “falan kimsenin rivayet ettiği hadis” şeklinde algılanması ya da yanlış bir şekilde tercüme edilmesidir. Diğer yandan bu ifadenin İbn Arabi (ö. 1240) ve İmam Şarani’nin (ö. 1565) rivayetiyle “Keşfen sahih” olma ihtimali de bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yücer, H. M. (2017). Nefsini Bilen Rabbini Bildi. *Diyanet Dergi* 324, 15-17.

donatılmış olmasındandır, diyerek insanın ilahi anlamda özel bir yanının olduğunu vurgular (Biat II: 125).

Nuri Pakdil, insanın Allah'a karşı olan sorumluluklarının yanında, yine kulluk bilinciyle ortaya çıkan dünyevi sorumluluklarının da olduğunu düşünür. Teknolojik gelişmeler ve iletişim imkanlarının artması, insanın sorumluluklarına evrensel bir mahiyet kazandırdığını, nerede ve hangi koşullar altında olursa olsun, insana yönelik bir yıkım karşısında ilgisiz kalınmaması gerektiğini ifade eder. Dünyanın neresinde olursa olsun, bir insanın hakkı yeniyorsa, bir insanın onuru çığneniyorsa onunla ilgilenmemiz gerektiğini söyler. Bu düşüncesine, “Zulmü çağımızdan kaldıracak tek güç, sorumluluk duygusunun yaygınlaşmasıdır” (Biat II: 171) sözüyle evrensel bir boyut kazandırır.

2.2.DÜNYA GÖRÜŞÜ

2.2.1.Mutlak Kitap

Nuri Pakdil'in “Mutlak Kitap” ifadesinden kastı kuşkusuz Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim, Müslümanların dünya hayatı boyunca uymaları gereken emir, yasak ve tavsiyeleri içeren rehber niteliğinde kutsal bir metindir. İlk insandan (Âdem) Hz. Muhammed'e kadar yaşamış olan kavimlerin ve vahiy gönderilen peygamberlerin kıssaları anlatılarak insanlara öğütler verir. Bunların yanında insanlığın çok daha sonraki yıllarda ulaştığı bilimsel verileri de Kur'an'ın, asırlar öncesinden bildirdiği anlaşılmıştır.²

Nuri Pakdil, Kitap (Kur'an) kelimesinden önce kullandığı mutlak kelimesini felsefi anlamda kullanmıştır. Sözlükte, “Kendi başına var olan, hiçbir şeye bağlı olmayan, bağımsız, saltık” (TDK) anlamı verilen mutlak kelimesi, felsefi anlamlar içerir. Yazarın Kur'an'ı ‘Mutlak Kitap’ olarak nitelemesi, onun, Allah kelamı olmasındandır. Ayrıca, “Mutlak Kitap, Mutlak Düzeni göstererek, Mutlak Önder'e sunuldu. Peygamber'e inanmadan, onun kurduğu Mutlak Düzene çelikten bir yürekle bağlanmadan sürekli varoluşu nasıl düşünebiliriz” (Biat II: 45) diyerek Kur'an'ın ilkelerinin ‘Mutlak Düzen’i işaret ettiğini belirtir. Buradaki düzen sözcüğü, rejim,

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Kırca, C. (2012). Kur'an ve Modern Bilim (İlişkisi - Sahası - Sorunları) *ERUIFD* 15, 7-34.

ideoloji veya istem anlamında kullanılmıştır. Yani Nuri Pakdil'e göre, insanların varoluş ve özgürlüklerini temin eden yegâne sistemin ya da onun ifadesiyle mutlak düzenin, Kur'an'da Allah tarafından bildirilmiş olduğu ve buna insanların yürekten bağlanmaları gerekmektedir.

Kur'an-ı Kerim'in mutlak kitap olma özelliğinin bir başka yönü de onun, Allah tarafından gönderilen son kitap olmasıdır. Daha önce gönderilen Tevrat, Zebur ve İncil'in, muhatabı olan kavimler tarafından bir kısmının veya tamamının tahrif ve tebdile uğradığı ve Kur'an'ın onların hükümlerini neshettiği bilinmektedir. Ancak Kur'an'ın kıyamete kadar bizzat Allah tarafından korunacağını belirten "Kesin olarak bilesiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz" (Hicr 15-9) ayeti, onun 'mutlak kitap' olmasının bir başka kanıtıdır.³

Nuri Pakdil, Kur'an için 'Mutlak Kitap' kavramını kullandığı gibi bazen de 'Kutsal Kitap' kavramını kullanır. Ona göre Kutsal Kitap (Kur'an), insana sürekli ruhsal ihtiyaçlarını duyurmaya çalışır. İnsanı, iç dünyasını yorumlamaya davet eder. Kutsal kitabı okudukça insanın bilinci genişler, evrensel boyutta sorumluluklarının olduğunu anlar (Biat II: 188).

2.2.2. Tanrı Öğretisi / İslam Öğretisi

Nuri Pakdil, İslam Öğretisi tabirini açıklarken, ayrıntılı bir şekilde hazırlanmış ilmihal kitabı gibi din, iman, akaid, fıkıh gibi konular üzerinde durmaz. Bu hususlarda çok iyi eğitim almış, ilahiyatçı yönü olan bir yazar da değildir. Nitekim hukuk eğitimi almıştır ama mütedeyyin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, ilk öğretmenleri olan anne ve babasının yanı sıra evlerine gelen Ahmet Öğretmenden temel dini eğitimini almıştır. Babası Mehmet Emin Ziyai ve annesi Hatice Vecihe Hanım'ın, Kur'an-ı Kerim'in Arap alfabeli metnini, Türkçe meâlini okur gibi okuyup anladığını söyler (SS: 15).

Pakdil İslam'ı, içinde doğup büyüdüğü ülke başta olmak üzere tüm dünyada yaşanan acıların, sömürülerin, savaşların, yabancılaştırmanın karşısında; eyleme dönük bir dünya görüşü olarak görür. Ona göre insan, bütün bu olumsuzluklarla yalnızca

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kara, O. (2013). Kur'an'ın Kutsal Kitaplarla İlişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4, 148-168; Gökkuş, N. (2000). Kur'an-ı Kerim Açısından İlahi Kitapların Tahrifi Meselesi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, 221-256

Allah'a olan imanını sağlamlaştırmak ve onun ilkelerine uygun yaşamak suretiyle baş edebilecektir. Dinin durağan, sadece birtakım ritüelleri uygulamaktan ibaret olmadığını, onun hayatın bütün alanlarında belirleyici bir rolü olan eyleme dönük bir hüviyette olması gerektiğini savunur. Ona göre, “Müslümanlık sadece bir tapınma değil, bir hayat biçimidir, bir dünya görüşüdür” (Su, 2013: 40).

İslam öğretisi, insanı, sürekli varoluş bilincinde tutan, insana bu bilinci taşıyan, bu bilinçle insanı donatan bir öğretilerdir. İslam öğretisiyle açıkça anlarız evrensel bir işlevimiz olduğunu, işlevimizin bizim için bir varoluş koşulu olduğunu. .... İslam Öğretisi'nin tüm ilkeleri evrensel içerikli ilkelerdir. Bu ilkeler, Müslümanı eğiterek, onu evrensel yükler taşımaya hazırlar. İnsancıldır bu ilkeler. Ezilmişleri, hakkı yenenleri, yoksulları, özgürlük savaşçıları, emekçileri savunur İslam öğretisi. Bu öğretilere göre insan ancak çalışmasının karşılığını görebilecektir, emeğinin karşılığını alabilecektir (Biat II: 35).

O, yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, İslam'ın ona inananlara mutlak bir özgürlük, bir varoluş bilinci, sömürülere ve adaletsizliğe karşı durmada yeryüzü ölçeğinde bir misyon, yabancılaşmaya karşı yerli bir bilinç ve insana, elde ettiği kazanımlarını yalnızca emeği karşılığında elde etme bilinci katması gerektiğini düşünür.

Yazara göre İslam öğretisi anamalcı, sömürücü, tutucu, gerici, özgürlük düşmanı bağımlı değildir. Aksine, ilericidir, özgürlükçüdür, devrimcidir, bağımsızdır. Anamalcılığa, yabancılaşmaya karşıdır. Edebiyat ve sanatla ilgili faaliyetler sadece İslam öğretilerinden esinlenerek, onun oluşturduğu uygarlık değerlerini savunarak yerli, özgürlükçü ve ilerici olabilirler (Biat III: 36-37).

Nuri Pakdil, Konur Ertop'un “Emperyalizmle Savaşım” adlı kitabında, Edebiyat dergisi şairlerinden Arif Ay'ın “Gerilla” adlı şiirinde emperyalizmi ve kapitalizmi eleştirmesini, Marksçı yazarların tavrına benzeterek ilginç bulmasından söz eder. İlginç bulmasının nedeni, bu yazar ve şairlerin Marksçı olmayıp ona göre dinci, hatta tutucu olmalarıdır. Nuri Pakdil Konur Ertop'un din kavramını, Hristiyanlığın kurumlaşmış donuk hali gibi çağa dair bir sözü ve tavrı bulunmayan işlevsiz bir kurum olarak değerlendirdiğini ve yanılığa düştüğünü belirtir. Biz, “din” deyince yalnızca İslam dinini anlıyoruz diyerek, Ertop'a İslam öğretisini başka öğretiler ve kurumlarla özdeşleştirmemesini, bu öğretileri temel kaynaklarına inerek kuramsal olarak algılamaya çalışmasını önerir. Ayrıca emperyalizme karşı çıkmanın Marksçıların tekelinde olmadığını, hatta Marksın tezinin (emperyalizm anamalcılığın son aşamasıdır tezi) bile bu konuda yeterli olmadığını öne sürer. İslam bu konuda

yüzyıllar önce söyleyeceğini söylemiştir zaten. Bunu görebilmesi için de İslam'ı kuramsal olarak incelemesini tavsiye eder (Biat III: 47-49).

Nuri Pakdil'in, İslam dini için, İslam Öğretisi tabirini kullanması, onun yeni bir dil kurma gayretinin yanında İslam dinini bir ideoloji olarak sunma amacının da işaretidir. Çünkü ideoloji kelimesini de sık sık kullanır ve ona yüklediği anlam içerik olarak inancıyla çelişmez, ideolojisi onun inancıdır, yani İslam'dır.

2.2.3.Resmi Öğreti

Öğreti kelimesinin anlamı için kısaca, “belli bir düşünceye dayalı olarak oluşturulan ilke ve dogmalar bütünü” (TDK, www.tdk.gov.tr) diyebiliriz. Resmi kelimesi ise, sözlükte “Devletin olan, devlete ait, devletle ilgili, özel karşıtı” (TDK, www.tdk.gov.tr) şeklinde tanımlanmaktadır.

Nuri Pakdil mütedeyyin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldiğini daha önce belirtmiştik. Anne ve babası onun eğitimine çok önem vermiş, ona okula gitmeden önce gerekli tüm bilgileri öğretmişlerdir. Yaşıtıları ilkokula giderken onu ailesi okula göndermemiş, daha sonra gerekli sınavlara girerek üçüncü sınıftan başlamıştır (Erinç, 2013: 25).

Annesinin ona ayetler ve dualar ezberlettiğini, akşam olunca bu öğrendiklerini babasına heyecanla okuduğunu (BYN III: 57) belirten yazarın, aynı zamanda evlerine gelerek ona okuma yazmayı, bir de Kur'an-ı Kerim'in küçük cüzlerini öğreten Ahmet öğretmeni vardır. Ahmet öğretmenin, küçük bir karatahtada ona ayetleri tekrar tekrar okutup ezberlettiğini söyleyen yazar, her gün erkenden giyinip onu bekler (BYN I: 81). İlkokulu tamamladıktan sonra anne ve babası onu ortaokula da göndermek istemez. Ailesi onun, resmi öğretinin ilkelerine göre yetişmesini istememektedir. Çünkü ilkokulun öğretisiyle, anne babasının öğretisi birbiriyle kanlı bıçaklı savaş halindedir. Onlar, sürekli, öğretilerine (İslam Öğretisi) yönelik resmi bir baskının etkisini hissederler (BYN III: 17-18). Yazar ailesinin bu tavrını daha sonraki yıllarda şu ifadelerle sorgular:

Ailem niçin korkuyordu ilkokuldan? Neyi, neleri alıp yok ederdı benden? Bu korku yüzünden mi yollamamışlardı beni ortaokula? Annemin, babamın kendi savunmaları mı oluyordu benim ortaokula hemen yollanmayışım? Benim şurda ya da burda oluşumla, neyi savunmuş olacaktı ailem? Korkulan şeyin üstüne

üstüne mi gidilmeliydi; yoksa, korkulan şeyden kaçılmalı mıydı? Oysa, en iyi savunma da saldırı değil miydi? (BYN II: 105).

Bu sorgulamaların ardından ailesinin o yıllardaki tavrının yanlış olduğu kanaatine varan yazar, onların, “büyük bir korku ve yılgı” içerisinde, bazı incelikleri kavrayamadıklarını, Öz’ü büyük bir ateşle savundukları için ayrıntılarda yanıldıklarını düşünür. Kendisini okula göndermemekle resmi öğreti karşısında yenik duruma düşmekten kendilerini kurtaramayacaklarını; okulun, öz’ün önemli parçası olduğunu, tüm çocukların irinli sularından geçerek, hatta deneylerle daha da güçlenmiş olarak dimdik ayakta kalabileceklerini düşünür (BYN III: 62-63). Bu düşünceleri, onun eylemci yönünü ve eğitime verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir. O, bir ulusu kişilikli kılan ya da kendi değerlerinden uzaklaştırıp acayip bir varlığa dönüştüren girişimlerin, hep eğitim olanaklarıyla gerçekleştirilebildiğini düşünür (Biat II: 37).

Pakdil okula başladıktan sonra, evlerine gelip ona okuma yazma öğretmen Ahmet Öğretmen ile okuldaki öğretmenlerini kıyaslamaya başlar. Ahmet Öğretmenin ona yazı örneklerini gösterdikten sonra ona yazması için süre verdiği esnada cebinden çıkardığı çok ufak bir kitaptan, usul usul bir şeyler okuduğunu söyler. Öğretmenin bu küçük kitabıyla, babasının sabahları okuduğu kitabının aynı olduğunu fark eder. Hatta okuması bittiğinde, öğretmenin bu kitabı öpüp başına koyduğunu ve onu yüksekte tutmaya özen gösterdiğini ifade eder. Bir gün o da okuldaki öğretmenin vermiş olduğu resimli bir okuma kitabını, çalışması bitince öpüp başına koyar. Bunu gören annesi ona çok kızar. O vakit, öpüp başa konulacak, sürekli saygı gösterilecek olan kitabın, babasının sabahları okuduğu kitapla, öğretmenin küçük kitabı yani Kur’an-ı Kerim olduğunu anlar. Okuldaki öğretmenlerinin de onlar sıralarında ödevlerini yaparken Ahmet Öğretmen gibi küçük kitaplarını çıkarıp okumaları gerektiğini düşünür. Ahmet Öğretmenin ona öğrettiği harfleri, okuldaki öğretmenlerinin de bildiklerini ama okumadıklarını düşünür. Ahmet Öğretmen’in evde ona ders anlattığı odanın, ona daima sıcak geldiğini ancak ilkokulda sobanın gürül gürül yanmasına rağmen sınıfın ona soğuk geldiğini, içinin sürekli titrediğini ve bu titremenin ortaokul, lise, üniversite yıllarında da devam ettiğini belirtir (BYN III: 60-61).

Pakdil, bütün bu düşüncelerini elbette daha sonraki yıllarda dile getirir. İlkokul ve ortaokul yıllarında okulu sever, başarılı bir öğrencidir. Ama okulda

öğrendiklerini anne ve babasıyla paylaştığında onların suratlarının asıldığını görür. Evde hep duyduğu darağacı kelimesi de öğretmenini rahatsız eder. Yaşadığı bu ikilemi şöyle anlatır.

Bıçkıyla, hem de görülmemiş bir içsel bıçkıyla kesiliyordum orta yerimden; bir yanım evdeydi, bir yanım okuldaydı; nasıl bütünlenecektim ben? Bu iki parçamı birlikte irdelemem gerektiğini epeyce sonra mı algılamaya başlayabilmişim? Zaten, irdeleme olmaksızın, reddin bir anlamı var mıydı, bu red tutarlı olabilir miydi? Onlar; annemle babam; resmi basıncın ağırlığı altında, acaba bende, irdeleme yeteneğinin tam oluşamayacağından mı korkuyorlardı? (BYN III: 20).

Yazarın ailesinin üzerindeki korku ve yılgı, onun deyimiyle o yıllarda toplumun büyük bir kesiminin üzerindeki Resmi Öğretinin baskısıdır. Resmi öğreti, Cumhuriyet'in ilanından sonra kurulan yeni devletin, siyasi, sosyal, hukuki, dini, eğitim vb. birçok alanda yaptığı devrimleri hayata geçirmedeki tavrının ideolojik yansımasıdır bir bakıma. Özellikle dini yaşamın alanlarını sınırlayan köklü değişiklikler, bu değişiklikleri benimsemeyenlerin cezalandırılması, Türk insanını büyük bir korku ve bunalıma itmiştir. O, "Resmî Öğreti'nin çürüttüğü insan omurgalarına rastladım her yerde" (BYN I: 14) derken Türk insanının yaşadığı baskının şiddetini anlatmaya çalışır.

Pakdil, korkunun üstüne gidilmedikçe o korkunun yenilemeyeceğini, korkudan kaçtıkça, korkunun kökenlendiği yanlış düşüncenin daha da geniş alanlara yayılacağını belirtir. İnsan şartlar ne kadar olumsuz olursa olsun mücadeleyi elden bırakmamalı ve öğrendiklerini daima sorgulayabilmelidir (BYN III: 20).

Yazar, evlerinde en çok konuşulan sözcüklerden birinin darağacı olduğunu, o doğmadan çok darağacı kurulduğunu ve ne anlama geldiğini öğretmenine "Darağacı nedir öğretmenim? Bizde de çok kurulmuş değil mi bundan?" şeklinde sorduğunda öğretmenin onu çok sevmesine rağmen ilk defa şiddetle azarladığını söyler. O dönemde kurulan İstiklal Mahkemeleri'nin bazı şehirlerde suçluları idam etmek için kurduğu darağaçlarına işaret eder (BYN III: 18).

Pakdil, Bir Yazarın Notlar I'de (71), o dönemin baskısını, uzun yıllar öğretmenlik yapmış birinin arkadaşına söylediği şu sözler üzerinden aktarır:

Resmi olarak anlatılması istenileni söylemek zorundaydık, insan, bu sözleri yineleye yineleye, bunun dışında bir düşünce yokmuş sanmaya başlıyor, zamanla. Yıldırma da öylesine yaygındı ki; biraz bağımsızca, özgürce

düşünmek isteyenleri, sabaha kalmadan, topluyorlardı hemen. Yüreklereimize ağır bir korku sinmişti; Resmi Öğreti'ye karşıysanız; durum buydu gerçekten.

İnsanların camiye giderken dahi korku içinde gidip geldiklerini ifade eden yazar o süreci, “Gerici yönetsel sürecin boğuntusundan, bu devrimci öz, çok mu korkmuş ve diplere çekilmişti? Bu devrimci öz, yüzyıllar boyunca, tüm edimlerimizin kaynağını oluşturmamış mıydı?” ifadeleriyle anlatır (BYN II: 103). Yazarın burada İslam’ı “devrimci öz” şeklinde adlandırması, resmi öğreti için de “gerici yönetsel süreç” tabirine yer vermesi, onun ideolojik tavrını ortaya koyması bakımından önemlidir. Türkiye’deki algı, genellikle yazarın algısının tam tersi yönündedir. Yani, dini hassasiyet ve değerlerine sahip çıkan insanlar, gericilikle itham edilmişlerdir.

Bu durumdan rahatsız olan bazı yazarlar, mesela Cemil Meriç (2009: 82) “Murdar bir hal’den muhteşem bir maziye kanatlanmak gericilikse, her namuslu insan gericidir” der ve entelektüel bir tavırla, onun aslında olumsuz bir anlamı olmadığını ileri sürerek bir nevi savunmaya girer. Nuri Pakdil ise burada, eşine çok ender rastlanan bir tavırla, kendilerini ilerici, modern, çağdaş şeklinde tanıtanları doğrudan gericilikle itham etmektedir. İslam’ı ise “devrimci öz” şeklinde niteleyen yazar, onun hiç eskimediğini, daima yeni olduğunu ve yeni kalacağını vurgulamış ve Hatta İslam Öğretisi için “Yeni Düzen” kavramını da kullanmıştır.

2.2.4.Mutlak Öğreti

Nuri Pakdil, sözlükte “1. Bilimde, felsefede bir görüşü bir sistem içinde belli bir anlayışa, düşünceye dayalı olarak oluşturan ilke ve dogmalar bütünü, doktrin 2. Toplumda herhangi bir alanda çığır açan bir düşünce adamının ortaya koyduğu görüşler, ilkeler bütünü, doktrin ” (TDK, www.tdk.gov.tr) şeklinde tanımlanan öğreti kelimesini sık sık kullanır. Başına getirdiği mutlak kelimesiyle birlikte düşünüldüğünde, tek, herkesin kabul etmesi gereken, eksiksiz, bir doktrin anlamına gelen bir öğretiyi kast ettiğini söyleyebiliriz. Nuri Pakdil’in bu iddialı tamlamayı kullanması ve ona tüm benliğiyle bağlı olduğunu söylemesi, pek tabii ki kendinden menkul bir doktrin olmasından değil, Tanrı’ya ait bir inanç sistemi olmasındandır. Ona göre mutlak öğreti, “Tanrının Peygamber aracılığıyla insanlığa bir muştı olarak bildirdiği” (BN: 42) öğretilerdir. Denemelerinde bu tabire çokça yer veren yazar, aynı

anlama gelen ‘Mutlak Düzen’, ‘Tanrı Öğretisi’, ‘İslam Öğretisi’, ‘Vahiy Öğretisi’ tabirlerini de kullanır.

Allah’ın katında dinin kesinlikle İslam olduğunu belirten ayet (Âl-i İmrân, 3/19); yine Hz. İbrahim ve Hz. Yakub’un, oğullarına, Allah’ın onlara İslam dinini seçtiğini ve ona uymalarını vasiyet ettiğini bildiren ayet (Bakara, 2/132) İslam’ın, mutlak öğreti olması fikrinin asıl referansı olarak karşımıza çıkar.

Pakdil, her şeyin, bütün ideolojilerin, bütün izmlerin ve dünya hayatının geçici olduğunu, bir gün yok olup gideceğini, insanların mutlaka hesaba çekileceğini söyler. Ancak İslam’ın temel ilkeleri ve bu ilkelerin müjdelediği sonsuz alemin kalıcı olduğunu söyler. Bu yönüyle de İslam, ona inananlara, ölümden sonra da yeni ve sonsuz bir yaşam vaat eden bir din olarak “Mutlak Öğreti”dir (Biat II: 131).

Daha önce de belirttiğimiz gibi Nuri Pakdil’in İslamcı yönü, onun İslam’ı bir ideoloji şeklinde sunmayı amaçlamasıyla yakından ilişkilidir. Mutlak Öğreti kavramı, onun yaşadığı dönemde, Türk düşünce hayatına giren ve Türk insanını geniş ölçüde etkileyen ideolojilere karşı İslam’ı bir ideoloji olarak, yepyeni bir dille sunma gayretinin neticesinde ortaya çıkardığı kavramlardan biridir. Çünkü onun siyaseti inancıdır, inancı siyasetidir (KK: 16). Bu kavramı İslam Öğretisi / Tanrı Öğretisi başlığı altında daha detaylı bir şekilde inceledik.

2.2.5.Mekke İlkeleri

İlke kelimesi sözlükte, “Temel düşünce, temel inanç, umde, prensip” (TDK) şeklinde tanımlanmıştır. Felsefi yönden ise, “Öteki şeylerin, kendisinden türediği temel, kaynak” (Hilav, 2014: 35) anlamında kullanılır. İlkeler genel olarak her türden tartışmanın üstünde olan temel kurallardır. Gerek dini anlamda, gerekse dünyevi anlamda her türden iş ve eylemlerin başarıya ulaşması için, gereken ilkelere taviz verilmemesi gerektiği genel kabuldür.

Nuri Pakdil’in “Mekke İlkeleri” kavramını kullanırken kastettiği olgu İslam dini ya da onun tabiriyle İslam Öğretisi’dir. Tüm insanlığı içinde bulunduğu durumdan kurtaracak, yaratılış gayesinin dışına çıkarmadan insanca, özgürce, barış ve huzur içinde yaşatacak yegane sistemin İslam olduğunu düşünen yazar, “Kurmak için çatısını : çöken yeryüzünün : mutluluk için : eşitliğin bütün özgün aygıtlarıyla

sömürünün vahşetini ebediyen yok etmesi için : tamıtamina insan zihninin Yaradılışın Nâmutenâhî Gizi'ni algılayabilmesi için : tek ölçüt : Mekke İlkeleri” (OGD V: 78) diyerek İslam Öğretisi yerine “Mekke İlkeleri” kavramını kullanır.

2.2.6.İdeoloji

Sözlükte, “Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü” (TDK) şeklinde tanımlanan Fransızca kökenli bu kavram, Türk düşünce hayatında gerek tanımlama gerekse ona bir karşılık bulma noktasında görüş ayrılıklarına neden olmuş bir kavramdır.

İdeoloji kavramına Türkçedeki ilk karşılığın Ziya Gökalp tarafından bulunduğunu ve bunun “fikriyat” olduğunu; ideolojiyi, Şemsettin Sâmî'nin “mebhas-ül efkâr”; Hüseyin Kâzım Kadri'nin “ilm-i efkâr”; Hüseyin Hâtemi'nin de “ülkü” ile karşıladığını, Cemil Meriç'ten (1986: 49 – 2006b: 259-260) öğreniyoruz.

Yirminci yüzyılda sistematik bir şekilde işlenmiş ve teorik eserlere dayanan bazı sert ideolojiler hükmünü büyük ölçüde yitirse de, sistemli olmayan ve daha çok inanca dayalı yumuşak ideolojilerin artmasıyla yirminci yüzyıl yoğun bir şekilde ‘ideolojik’ bir özellik gösterir (Mardin, 2014: 13-14). İdeolojilerin en temel vasfı, onu benimseyen insanlarda, uğruna ölümü göze alabilecekleri bir inanç sistemi olarak yerleşmeleridir. Türkiye’de 1960’lı yıllardan sonra, ideolojilerin kök salabilmesi için gerekli toplumsal zemin hazırlanmış ve bunun neticesinde kendine yeni bir inanç arayan birçok topluluk ortaya çıkmıştır (Mardin, 1995: 139).

Genellikle ideoloji kavramı ele alındığında ilk akla gelen, ilkeleri bazı düşünür ve ideologların ortaya koyduğu beşeri sistemler akla gelir. Örneğin: Kapitalizm, Sosyalizm / Marksizm vb. İdeoloji kavramını en geniş manada inceleyen düşünürlerimizden biri olan Cemil Meriç, İzm’leri (ideolojileri) idraklerimize giydirilmiş deli gömleklerine benzeterek, Türk toplumunda muteber sayılmalarını Avrupa menşeli olmalarına bağlar (Meriç, 2009: 92). Meriç bir başka kitabında, “İzm’ler Tanrı’yı paranteze alan medeniyetlerin dünya işlerini tertiplemek için düzenledikleri mufassal birer reçete. Vahye dayanan bir dünyaya hitap edemezler”

(Meriç, 2006: 59) diyerek, izm'lerin ancak Tanrı'yı dünya hayatının dışına çıkaran toplumlara rehberlik yapabileceğini söyler.

Nuri Pakdil'in lügatinde, ideoloji kelimesinin karşılığı dindir, yani İslam dini. İdeoloji kavramının tanımına dair hiçbir açıklama yapmaz. Batı menşeli olup olmaması onun için bir anlam ifade etmez ve kavramı İslam dinini çağrıştıracak şekilde değil bizatihi İslam'ın yerine kullanmaktan imtina etmez. Batı Notları'nda (39) "İdeoloji, benim dünyamdır. Bana, geçmişimi anımsatır, bugünümü belirler, geleceğimi tayin eder. Çünkü ödevimin ne olduğunu, ancak ideolojik davranışlar içinde anlıyorum" diyerek İslam'ın insanlar için çizdiği yolu 'ideolojik davranış' olarak niteler.

Nuri Pakdil ile yapılan bir röportajda⁴, ilk ideolojik öğretmenlerinin anne ve babası olduğunu, okulda öğrendikleri isimleri sayarken bir ismi andığında annesinin, "bir daha o ismi ağzına almayacaksın" dediğini söyler. İdeolojik bilincine örnek olarak anlattığı bu anısı, onun ideolojik duruşunu bir 'tavır alış' ya da 'ret' üzerinden anlamlandırdığının göstergesidir. Tavır aldığı karşı ideoloji ise, onun deyiimiyle "Resmi Öğreti"dir.

Yine aynı röportajda, Necip Fazıl'ın kitaplarının ve Büyük Doğu Dergisi'nin ideolojik anlamda ufkunun açılmasına ve yazarlık serüvenine büyük etkisinin olduğunu söyler. Yedi Güzel Adam olarak birbirlerine çok bağlı olduklarını, ideolojilerinin ortak olduğunu, "hepimiz sapına kadar İslâm devrimcileriydik" sözleriyle konuşmasını sürdürür. Nuri Pakdil'in en büyük düşüneydi sorusuna ise: "Benim büyük düşüm, putun ve putçuluğun olmadığı, İslâm ideolojisinin egemen olduğu, barış ve esenlik içinde bir Türkiye görmektir. Yeryüzündeki tüm Müslümanların birliğinin sağlandığını görmektir; Kudüs'ün esenliğe çıktığını görmektir" sözleriyle cevaplar. Yazara göre "İnsan, ülküsünü ülkesinde yaşatmak için yaşar" (AS: 53).

⁴ Bayar, Mehmet. "Nuri Pakdil: İslam dini devrimci ve bağımsızdır" Nuri Pakdil Röportajı. Star Pazar, 13.08.2017.

2.2.7. Ülkü / Evrensel Ülkü

Sözlükte, “Amaç edinilen, ulaşılmak istenen şey, ideal” (TDK) şeklinde tanımlanan ülkü kavramının Pakdil’deki karşılığı, tüm dünyada ve özellikle Türkiye’de uygarlık bağlamında dine dayalı kardeşlik olgusunun ön plana çıkarıldığı bir ülke ve dünya ideali olarak karşımıza çıkar. O, insanlığın içinde yaşadığı çağda yitirdiği bu idealin eksikliğinde şu sözlerle yakınır:

Yargılıyız acı çekmeye. Acının her şeye egemen olduğu bir çağda yaşıyoruz: en çok insan öldürülen bir çağ çünkü bu. Özellikle, Türkiye’de her şeyin üstünü yoğun bir acı kaplamış: gülüşümüz bile acıdır bizim. Büyük bir ulusun son küçük parçası üstünde bırakıldık. Hem bir toprak yitikliğin, hem de bir ülkü yitikliğin acılarından kaynaklanıyor bizim acımız (B: 41).

Fethi Gemuhluoğlu ile arasında özel bir bağ olan Nuri Pakdil, onun, bu iki durumu (toprak ve ülkü yitikliği) sürekli duyumsatmaya çalıştığını söyler. Devamında “insanımızı kardeş kardeş bir arada yaşatan ülkü nerde?” (B:41) sorusunu da sürekli gündeminde tuttuğunun altını çizer. Burada insanları kardeşçe bir arada yaşatan ülküden kasıt, şüphesiz İslam dinidir. Kur’an-ı Kerim’de, Müminlerin ancak kardeş olduğunu belirten ayete (Hucurat, 49-10) atıf yapılır.

Sözlükte, “Amaç edinilen, ulaşılmak istenen şey, ideal” (TDK) şeklinde tanımlanan ülkü kavramını da dini anlamda kullanan Pakdil’in ülküsü, Müslümanların, hayatlarının her alanında İslam’ın yeniden hâkim olmasıdır.

Türk ulusunun evrensel ülküsünün elinden alındığını, bunun sonucunda Türk ulusunun mevcut durumunu sara hastalığına yakalanmış yatalak birine benzetir. Hastalıktan kastı Türk milletinin önceki dönemlerde dünya siyasetinde aktif bir rol almasına karşılık, içinde bulunan bulunulan dönemde pasif, edilgen bir görüntü çizmesidir. Yazara göre Türk milletini hastalıktan kurtaracak, yeniden aktif bir hale getirecek birlik ‘evrensel ülkü’ birliğidir. Bunu birliğin ise, insanı severek, tarihi bilinci gündemde tutarak, manevi kaynaklara yeniden yönelerek sağlanabileceğini ifade eder (B: 41-42).

2.2.8.Yeni Düzen

Yeni düzen ifadesi, Nuri Pakdil'in 1969 yılında çıkarmaya başladığı Edebiyat dergisinin daha ilk sayısında yazmış olduğu "Kalemin Yüğü" adlı yazısında kullandığı bir ifadedir: "Yeni düzen, usu yenilerken, bilinci yenilerken kalemi de açar. Peygambere "Oku" diye inmeye başlar Kuran" (Biat I: 11).

Nuri Pakdil'in "yeni düzen" olarak tabir ettiği şey aslında çok da yeni olmayan İslâm dini yani Kur'an-ı Kerim ve onun ilkeleridir. Yazarın bu şekilde bir ifade seçmiş olması yazdığı dönem itibariyle manidardır. Zira o yıllarda Türkiye'de çeşitli fikir akımlarının ortaya çıktığı, büyük kutuplaşmaların olduğu yıllardır. Nuri Pakdil de İslâm dini için "yeni düzen" tamlamasını kullanarak, aslında ilk vahiyden bu yana yaklaşık on dört asır geçmiş olmasına rağmen, İslâm'ın hiç eskimediğini ve ebediyen hep yeni kalacağını ifade etmek istemiştir. Öyle ki kurduğu cümlede yeni düzenin, "usu ve bilinci yenilediğini", bir nevi güncellediğini ifade etmiştir. Çünkü ilk insandan / ilk peygamberden günümüze kadar, Allah'ın elçileriyle insanlara ulaştırdığı mesajın özü hep aynıdır: tevhit. Hatta bir başka yerde "ne ki Lût Öğretisi geçmişte bitmemiştir ki geçerliydi sürekli insan ne çabuk unuttuyordu" (Biat 3: 12) diyerek Lût peygamberin kavmine iletmiş emir ve yasakların dahi yepyeni ve ebediyen geçerli olduğunu ifade etmiştir.

Öte yandan Pakdil, İslâm'ı bir ideoloji olarak sunmayı amaçlamaktadır. Bu tutum, onun İslâmcı tutumu olarak yorumlanabilir. Çünkü İslâmcılığın temel tezi diyebileceğimiz, İslâm'ı bir bütün olarak 'yeniden' hayata hakim kılmak ve Müslümanları içinde bulunduğu problemlerden kurtarmak, birleştirmek, kalkındırmak vb. amaç ve arayışlarına uygundur. Bu ifadeyi (Yeni Düzen) kullandığı Kalemin Yüğü adlı yazının devamında, kalemin temel görevinin İslâm dinini ve onun ilkelerini, İslam kültürünü, İslam coğrafyasını yine İslami bir tavırla anlatmak olduğunu vurgular. Ancak bunu yaparken yeni dil ve üslup kurmayı amaçlayan yazar bu tavrından hiç vazgeçmez. Yeni düzeni geleneksel ifade ve kavramlarla değil, kendine has, yepyeni ifade ve kavramlarla anlatmaya azami gayret göstermiştir.

2.2.9.Ortadirek

Nuri Pakdil, Osmanlı Devleti'nin dünyaya hükmeden büyük bir devlet haline gelebilmesinin temelinde, İslâm dinine olan bağlılığının en önemli etken olduğunu düşünür: “Birden, on milyon kilometrekarelik o Büyük Devletimizi düşündüm. Yapıyı, dimdik ayakta tutan ‘ortadirek’ neydi? ‘Din’ bağlamından başka bir şey miydi bu ortadirek?” (Biat 3: 17).

Devleti bir binaya benzeterek, onu ayakta tutan en önemli ve hatta ona göre tek unsur olan İslâm dinini, ‘ortadirek’ olarak nitelendirir. Devamında bu yapının zarar görmesiyle devletin de zarar gördüğünü; parçalanmanın, kimliksizleşmenin, bölünmenin, yabancılaşmanın ve evrensel konumumuzu yitirmenin, dini yapının gördüğü zararlar doğru orantılı olarak ortaya çıktığını düşünür (Biat 3: 17).

Bu bağlamda, Ceyhun Atuf Kansu'nun Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan; özetle: bağımsızlık ordusunun her şeyden önce bir köylü ordusu olduğunu, devrimin köylüyü şöyle ya da böyle emperyalizme karşı savaştırdığını ve yönetimin değişerek siyasal derebeyliğin yıkıldığını ifade eden yazısını ‘büyük bir yanlış’ olarak nitelendirir (Biat 3: 61). Yazar, Ceyhun Atuf'a cevap olarak, öncelikle bağımsızlık ordusunun sadece köylülerden oluşmadığını, için her türlü sosyal statüde insanların bulunduğunu belirtir. Sınıfsal bir yaklaşımla bu konunun irdelenmesinin yanlış olacağını ifade eder. Ardından: “Tüm tarihsel belgeler gösteriyor ulusumuzun yalnızca din coşkusıyla cephelere koştuğunu. Bunun tersini savlayan bir belge, tarihsel bir belge gösterilebilir mi?” (Biat III: 62) şeklinde düşüncesini belirten Pakdil, devamında ulusumuzun bağımsızlığına düşkün olduğunu, bu düşkünlüğün genelde din bağından kaynaklandığını; Türk ulusunun dinine yaslandığında kendisini çok güçlü hissettiğini ifade etmiştir (Biat III: 63).

2.3. UYGARLIK

2.3.1.Birim Çağ / Birim Dönem

“Birim çağ: Peygamberin yaşadığı çağ” (Biat I: 25). Nuri Pakdil, Necip Fazıl'ın, İlim Beldesinin Kapısı Hz. Ali adlı kitabı hakkında yazdığı bir yazıda bu tamlamaya yer verir: Birim Çağ. Yazar, birim kelimesini: “Bir niceliği ölçmek için kendi cinsinden örnek seçilen değişmez parça, vahit” (TDK, www.tdk.gov.tr)

anlamıyla kullanmıştır. Yani yazara göre tüm insanlığın örnek alması gereken; yaşantısını, toplumsal ilişkilerini, dünya görüşünü, dini algısını, hatta ölümünü sadece o çağın değerlerine ve ilkelerine göre düzenlemesi gereken çağdır, Peygamberin yaşadığı çağ.

İslâm tarihinde de o dönem için, mutluluk çağı anlamına gelen “Asr-ı Saadet” kavramı kullanılır. Asr-ı Saadet dönemi olarak, Hz. Muhammed’in hayatta olduğu dönem kastedilir. Bazı kaynaklarda dört büyük halife dönemi için de Asr-ı Saadet kavramı kullanılmıştır.

Pakdil, tüm insanlığın ışığını yitirdiğini, yoğun bir karanlıkta olduğunu, hayat pınarını kendi eliyle kurduğunu söyler. Oysa yeryüzünde çok ışıklı bir birim dönem yaşandığını, bu birim dönemden esinlenerek biçimlenmiş dönemlerin yaşandığını ifade eder. Birim dönemin ilkelerinin, yeniden tüm insanlığı aydınlatmasını, dünyadaki ve Türkiye’deki tüm olumsuzlukların sona ermesini umut eder (BYN III: 97).

2.3.2. İslam Uygarlığı

Uygarlık kavramı sözlükte, “Bir ülkenin, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü, medeniyet” (TDK) şeklinde tanımlanmıştır. Arapça kökenli medeniyet sözcüğüne karşılık olarak, yerleşik topluma geçen ilk Türk devleti olan Uygurlar’dan esinlenerek türetilen uygarlık kavramı, medeniyet kadar kullanım alanına sahip olamamıştır. Nuri Pakdil, öz Türkçe kullanımındaki ısrarcı tavrı sonucunda, ‘İslam Medeniyeti’ yerine ‘İslam Uygarlığı’ tabirini kullanmıştır:

İnanıyoruz insanın bir uygarlık ürünü olduğuna. İslam uygarlığının değerlerini savunarak, bütün insanı, gerçekten bütün insanı savunmak istiyoruz. Örgütlerin, kurumların değil, bir uygarlığın, İslam uygarlığının savunucularıyız. Edebiyatın, sanatın işlevi bu uygarlığı anlamaya, bu yorumlamaya yönelmelidir. Bu uygarlığın değerlerinden uzaklaşılması için sıkıntılı değil miyiz? Sıkıntılarımızın kökeninde bu uygarlıktan uzaklaşmanın, daha doğrusu uzaklaştırılmanın ‘tuhaflığı’ yok mudur? Tersini sayılabılır miyiz bunun? (Biat II: 136).

Medeniyet kavramı, milletlerin varoluş bağlamında, din, kültür, estetik, bilgi, dünya görüşü, toplum hayatı, içinde bulunulan duruma nasıl ve nereden geldiği gibi birçok meseleyi içine alan çok boyutlu bir kavramdır. Öyle ki Türk düşünce

hayatında, uzun süreler hafızaları meşgul etmiş, başta tarihçiler olmak üzere, sosyologlar, şairler, yazarlar ve entelektüeller tarafından mesai harcamaya değer bulunmuş ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Medeniyet kavramının kökeni Arapça'dır ve şehir anlamına gelen "me-de-ne"den türemiştir (Okumuş, 2013). İngilizce, medeniyet anlamına gelen "civilisation" kelimesi de 19. yüzyılda Türk aydını ve devlet adamları tarafından tanınmış ve Türkçe karşılıklar bulunmaya çalışılmıştır.

Medeniyet kavramı, genellikle olumlu manalar çağırırsa da, örneğin Mehmet Akif Ersoy'a göre "tek dişi kalmış canavar"dır. Çünkü dönemin Osmanlı ülkesinde, Batı'nın güçlü devletleri, bilim, sanat, edebiyat vb. yönlerden medeniyetin temsilcisi olarak görülüyordu. Ama inşa ettikleri medeniyet her ne pahasına olursa olsun kendi refahını düşünen ve onun uğruna kan dökmekten çekinmeyen bir sömürü düzeniydi. Akif'in medeniyeti tek dişi kalmış canavara benzetmesi, onun bilinçli tavrının göstergesidir. Bazı batılı filozofların da medeniyet hakkında olumsuz hatta aşağılayıcı görüşleri mevcuttur. Örneğin Fransız filozof Charles Fourier, "Medeniyet iki sütun üzerinde yükselir: süngü ve açlık. Dolandırıcılarla namussuzların gönlüne göre bir düzen. Hâkim-i mutlak: Para" (Meriç, 2006b: 79) ifadelerini kullanır. Hülasa, her çağın medeniyet algısı, o çağın en güçlü devletlerinin ortaya koyduğu parametreler üzerinden şekillenmektedir dersek sanırım yanılmış olmayız. Günümüzde bunun en güzel örneği Amerika'dır

Medeniyet kavramının bu şekilde hem olumlu hem de olumsuz şekilde değerlendirilmesinin nedeni, Cemil Meriç'in deyimiyle, bu kaypak ve karanlık kavramın içeriğinin çağdan çağa, yazardan yazara, ülkeden ülkeye değişmesidir. Ona göre her milletin az veya çok zengin bir medeniyeti vardır. Medeniyetin, Avrupa'nın tekelinde olmadığını vurgular. Kavramın etimolojik temellerini İbn Haldun'a kadar götüren Meriç, kaynaklarından uzaklaşan Türk aydınının kavram kargaşası içinde bocaladığını, medeniyetin bizdeki asıl karşılığının 'umran' olduğunu, uygarlık kelimesinin ise mâzısız, musikisiz bir hilkat garibesi olduğunu düşünür (Meriç, 2006b: 81-86).

Uygarlık / medeniyet kavramının Nuri Pakdil cephesinden kullanımı, ister tek başına 'uygarlık' olarak kullanılsın veya 'İslam Uygarlığı' şeklinde kullanılsın, kasıt

ikincisinden yanadır. Ona göre İslam Uygarlığı'nı besleyen, var eden düşünce, yerli düşüncedir. Türkiye'nin geleceği, ancak geçmişini algılayarak, yerli düşünce içerisinde oluşmuş uygarlığına dayanarak teminat altına alınabilir. Aksi takdirde ülkenin konumu, 'yapay' ve 'edilgin' bir konum olmaktan kurtulamayacaktır (Biat III: 39-40).

Nuri Pakdil, Türk milletinin, İslam Uygarlığı'nın değerlerinden 1923 devrimleriyle uzaklaştırıldığını düşünür. Türk milletinin, uygarlığından kopararak, o uygarlık çemberindeki diğer milletlerden de (özellikle Ortadoğu ülkelerini kasteder) uzaklaşmış olduğunu belirten yazar, bunun sonucunda, yaşanılan çağın sorunlarının arttığını ve çağın dengesinin kaybolduğunu ileri sürer. Çağın sorunlarıyla, İslam Uygarlığı'nın yayıcısı, sunucusu ve yaşatıcısı durumunda olan büyük Türk milletinin, uygarlık değerlerinden uzaklaştırılması arasında bir bağ kurulabileceğini düşünür (Biat II: 11).

Nuri Pakdil'e göre Türkiye sadece kendi kendisi için değil, Ortadoğu ülkeleri için de var olmak zorundadır. Çünkü yüzyıllar boyunca, Ortadoğu ülkelerinin hamisi Türkiye (Osmanlı Devleti) olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla Ortadoğu korunmasız kalmış, İslam Uygarlığı'nın değerlerinden uzaklaşmış, politik ve toplumsal bunalıma girmiştir. Türkiye, bin yılı aşkın bir süreçte oluşan tarihi birikiminin de yardımıyla, kendi uygarlık değerlerini yeniden canlandırmalı ve bu anlamda Ortadoğu ülkelerine de örnek teşkil etmelidir. Yabancılaşma akımlarına ancak bu şekilde karşı konulabilir (BN: 46).

2.3.3.Dinin Evrensel Devleti

Nuri Pakdil'in düşünce dünyasında bazı şehirlerin özel bir yeri vardır. Mekke ve Medine bu şehirlerin başında gelir. Bunun nedeni İslamiyet'in temellerinin atıldığı şehirler olmasıdır. Bu iki şehre olan özel ilgisini, kalbinin sol ve sağ yanı olduğunu, atardamarları ve toplardamarlarının bu iki merkeze bağlı olduğunu söyleyerek ifade eder (BYN I: 65). Devamında, "Bu iki merkezde kurulmuştu ilkin : Dinin Evrensel Devleti : VII. Yüzyılda" (BYN I: 66) diyerek İslam Devleti yerine "Dinin Evrensel Devleti" ifadesini tercih eder.

İslam Devleti tabiri, 20. yüzyıldan sonra özel bir önem kazanmıştır. Batı medeniyetiyle hesaplaşma sürecinde, yeni bir devlet anlayışı geliştirme çabaları ortaya çıkmıştır. Gelenekle hesaplaşma cesareti gösteren, ülkemizde de eserleri geniş okur kitlelerine ulaşan Cemaleddin Afgani, Reşid Rıza, Muhammed Abduh, Seyyid Kutub, Ebu'l A'lâ el-Mevdudî gibi düşünür ve sosyologlar bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır (Davutoğlu, 1994: 234-240).

Nuri Pakdil, VII. yüzyılda, ilki ve en önemlisi Hz. Muhammed tarafından kurulan İslam Devleti'nin, ortaya koyduğu vahye dayalı ilkelerinin 'evrensel' olduğunu vurgular. Bir devletin teşkilatlanma sürecinde, devletin temel dayanaklarından olan hukuk ve anayasa çalışmalarının önemi büyüktür. Pakdil, okumuşlarımızın çoğuna ilk yazılı anayasanın nerede yapıldığını sorsak, 1215'te İngiltere'de yapılmıştır cevabını alırız der. Oysa ona göre bu bilgi yanlıştır, çünkü ilk yazılı anayasa Hz. Peygamber'in, İslam Devleti'ni kurduktan sonra oluşturduğu anayasadır (BN: 59). Pakdil burada büyük ihtimalle hicretten sonra 622 yılında imzalanan Medine Sözleşmesi'ni kast eder. Muhammed Hamîdullah da bu sözleşme metninin tarihte tespit edilen ilk yazılı anayasa olduğu görüşündedir (Özkan, 2016: 212).

2.3.4.Tarihi Birikim / Tevhit

Adem'den bu yana insanlık iki yol üzere devam edegelmiştir: tevhid ve şirk. İnsanlar bunlardan birini tercih ederek saflarını belirlemişlerdir. Nuri Pakdil, "Tarih benden yana, insan soyunun has çocukları benden yana. Şeytan her türlü iğvâyı içimize salsa da aldırmmaya bakarız biz. Koşullar ne olursa olsun, yürürken çıkardığım sesi zevkle dinlerim tak der tak der tak der" (KK: 24) diyerek tarihi anlamda tarafını belli eder.

Nuri Pakdil'in tarih anlayışı bu aidiyet üzerinden şekillenir. O, 'tarih benden yana, insan soyunun has çocukları benden yana' derken tevhid üzere olduğunu beyan etmiştir. 'İnsan soyunun has çocukları' derken de peygamberleri ve onun yolundan giden muvahhitleri kendi tercihinine referans olarak sunar. Hz. Adem'den bu yana kesintisiz devam eden tevhid geleneği, içinde bulunduğu zamanda kendisine bir konum belirlemede tek ölçektir. "Tarihi Ölçek" (KK: 45) olarak adlandırdığı bu

geleneğ, Pakdil'e göre insanların hak ve batılı, adalet ve zulmü belirlemede tek ölçütüdür (Şakar: 2013: 115).

Bu tevhid geleneğinin son halkası olan, İslam dininin ve son Peygamber Hz. Muhammed'in doğduğu, risâlet görevinin verildiği yüzyıl, onun tarihi anlamda üssüdür. Yazar bu durumu: "Giderim tümümler; ALTINCI YÜZYILDA DURURUM: aklımı, bilincimi, vicdanımı mütemadiyen yoğunlaştırmaya çabaladığım mahal" (AS: 3) şeklinde ifade eder. Çünkü VI. yüzyıl, tevhidin ilahi dille vurgulandığı son zaman dilimidir.

Nuri Pakdil için tarih olgusu, insanın yaratılışıyla gündeme gelen ve insanların hayatlarını ona göre şekillendirmeleri gereken "Tekbir Öğreti"dir. Ahid Kulesi adlı şiir kitabında (91) "Tarih Tekbir Öğreti / Görmek en büyük yeti" dizelerine yer veren yazar, insanlığın tarihi birikiminin, tevhid geleneğinin özümsemesiyle ortaya çıkan bir birikim olduğu görüşündedir.

Nuri Pakdil, içinde bulunduğu çağda, ülke tarihimiz açısından bakıldığında, Tanzimat ve özellikle Cumhuriyet'in etkisiyle, Türk milletinin tarihi birikiminin yadsındığını düşünür. Resmi Öğreti'nin, Türk milletini erdem ve sağduyunun dışına ittiğini, manevi içeriğinden kopardığını, maddi bir toplum haline getirdiğini düşünür. Ancak bu durumun geçici olduğuna inanır, Türk milletinin aslına döneceğine inancı tamdır. Pakdil, Türk Ulusunun bin yılı aşan bir Tarihî Birikiminin, kültür birikiminin ve yönetsel uygulama birikiminin olduğunu düşünür. Türk milleti bu birikimlerine yaslanarak eyleme geçerse, Resmi Öğreti'nin oluşturduğu düzlemi güçsüz bırakabilecektir (BYN I: 93-94).

Her tarihi olay insanlık ve toplumlar için ders çıkarılacak mahiyettedir. Tarih bilimiyle ilgili çalışmaların bir amacının da, toplumların geçmişte yaptıkları hataları tekrar etmemek ve geleceğe yönelik hamlelerini tecrübelerine dayanarak ortaya koymak, olduğuna dair ortak bir anlayış vardır. Tarihi, 'ak saçlı bilge'ye benzeten (BYN I: 51) Nuri Pakdil'de bu anlayışın tezahürü şu cümlelerle çıkar karşımıza: "Tarihimizin içinden, ilerilere doğru tutunmalıyız birbirimize. Gelecekteki devinimlere insan başka türlü hazır olabilir mi?" (BYN I: 122).

2.4.YABANCILAŞMA

2.4.1. 1923 Yabancılaştırma Girişimleri

Nuri Pakdil'in en çok bahsettiği kavramlardan biri de 1923 yabancılaştırma girişimleridir. 1975 yılında, Behçet Necatigil'in yapmış olduğu bir konuşmayı değerlendirdiği, “Şiirimiz Gelenekten Ne Zaman Koptu?” başlıklı yazısının bir bölümünde, aşağı yukarı yüz elli yıldır, Türk milletinin kendi uygarlığından kopmaya başladığını ama 1923 yabancılaştırma girişimleriyle kendi uygarlığından (İslam uygarlığı) kesinlikle koparıldığını ifade eder. Batılılaştırma / yabancılaştırma girişimlerinin 1923'te başlamadığını, Osmanlı Devleti'nin son döneminden beri devam eden bir süreç olduğunu ama en radikal değişikliklerin Cumhuriyetle birlikte gerçekleştirildiğini ifade eder. Bu dönemde yapılan, Hilafetin kaldırılması, Şapka Kanunu, Harf İnkılabı gibi toplumda infiale yol açan ilke ve inkılaplar, onun, bu inkılapları “1923 yabancılaştırma girişimleri” olarak nitelendirmesinin nedenidir kuşkusuz. Yazar, “1923 devrimi, Türk ulusunu, kendi uygarlığından, yerli düşüncesinden koparıp, onu, Batı uygarlığı içine, Batı düşüncesi içine sokmak istedi” (Biat II: 94) diyerek o dönemde yapılan köklü değişimlere itirazını açıkça belirtir.

Nuri Pakdil, özgünlüğünü yitiren ulusların başka uluslara öyküneceğini, Türk ulusunun da İslam uygarlığının biçimlendirdiği özgün yapısını yitirdikçe Batı uygarlığına has değerleri benimsemeye başladığını ve ulusal bilincini kaybettiğini, “1923 devriminden beri boynumuz ağrıdı Batı'ya bakmaktan” sözleriyle ifade eder. Yazar, çocukluk yıllarından itibaren bu değişim şokunun etkisinde kaldığını, “Yoğun bir yabancılaşmanın, kendi kültüründen kopmayı öneren resmî bir öğretinin buyruk kesildiği bir dönemde algılamaya başladık dünyayı” (Biat 2: 181) sözleriyle ifade eder. Yabancılaştırma girişimleri olarak gördüğü köklü değişimlerin etkisinden kurtulmadıkça, dünyanın ve yaşadığı çağın yeterince algılanamayacağını düşünür.

Nuri Pakdil, bir milletin kendin uygarlık değerlerine sahip çıkması ya da onları tamamen inkar ederek yabancılaşması sürecinde eğitimin çok büyük önemi olduğunu düşünür (Biat II: 37). Türkiye'de 1923'ten beri uygulanan eğitimin, Türk insanını kendi özüne yabancılaştıran, tarihsel değerlerinden kopuk bir mahiyet gösterdiğini düşünür. Böyle bir eğitim anlayışına, başka bir ülkede rastlanılmadığını ifade eder (BN: 25). Yazar, okuduğu tüm okullarda ona öğretilen bilgilerin gerçek

değil düzmece olduğunu, bu durumun etkisinden kurtulmak için hayal gücünü harekete geçirdiğini; ayrıca “Anlıyordum, Gök, elimden tutuyordu” diyerek, Allah’ın ona bu süreçte yardım ettiğini söyler (KD: 49).

1923 yabancılaştırma girişimlerinin, Anadolu insanının konumu, değer yargıları, inançları ve tarihsel dayanaklarıyla çeliştiğini düşünen Pakdil, Devrimin ‘sözde halkçı’ olduğunu ifade eder. Devrim, ona göre sürekli kentsoylu-özdekçi sınıfı büyütmüş, toplumda sınıflar arası büyük dengesizlik ortaya çıkarmış ve yoksul sınıfın nüfusu günden güne artmıştır. Bunun neticesinde, bu iki sınıf sürekli birbirlerine yan bakan birer düşman haline gelmişlerdir (Biat II: 19).

2.4.2. Batılılaşma

Batılılaşma, dünya toplumlarının, siyaset, hukuk, ekonomi, yaşam tarzı, teknoloji, beslenme, giyim vb. birçok alanlarda Batı kültürünü benimsemeye yönelik bir süreç olarak tanımlanabilir. Türk milleti özelinde ise, Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Türkiye’sinde, Batı’nın gelişmişlik seviyesine yükselebilmek amacıyla yapılan siyasi, sosyal ve kültürel hareketleri anlatmak için kullanılır. Osmanlı Devleti’nin Batı’ya yönelme süreci, öncelikle askeri alanda ve eğitim alanında geri kalmışlığın kabullenilmesiyle başlamıştır. Önceleri teceddüd, ıslahat gibi ifadelerle karşılanan Batılılaşma hareketleri daha sonra tanzimat, asrileşme gibi ifadelerle devam etmiş ve dildeki sadeleşme çabalarıyla çağdaşlaşma olarak yaygınlaşmıştır. Batı ile münasebetlerin başlamasından sonra, Batı’nın üstünlüğü fikrini Osmanlı aydınlarının geneli benimsemiştir. O dönemde bazı gazete ve dergilerde alafranga yaşam tarzını olumlayan yayınlara yer verilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde de başta Abdullah Cevdet olmak üzere bazı yazar ve düşünürler, Osmanlı toplumundaki meselelerin çözümü için topyekün Batılılaşmaktan başka çare olmadığını belirtmişlerdir. Kurtuluş Savaşı sonrasında oluşan yeni siyasi yapının da temelleri atılırken Batıcılık öne çıkaran fikirler büyük ölçüde belirleyici role sahip olmuştur. Bu yeni oluşum Batılılaşma anlamında, Osmanlı Devleti’ne göre çok daha radikal değişimlere imza atmıştır. Cumhuriyet’in de ilan edilmesiyle ortaya çıkan rejimin gösterdiği “muasır medeniyet” hedefi, Batı medeniyetini işaret etmiştir (Hanioglu, 1992: 148-152).

Nuri Pakdil'e göre Batılılaşma eşittir yabancılaşmadır. Bu yüzden yapılan köklü değişikliklerin, Türk milletini İslam uygarlığından kopararak Batı uygarlığının içine dâhil etmek amacıyla yapıldığını düşünür. Ona göre: “Uygarlığımızdan kopuş hızıyla, Batı düşüncesinin ülkemize yerleşme hızı doğru orantılıdır” (Biat 2: 113).

Batılılaşma ve Batıcılık konusunun, sürekli gündemde tutulması gerektiğini düşünen Nuri Pakdil, bu meseleyi dava edinmiştir. Bir hukukçu diliyle: “Batıcılık ‘ulusumuzu yabancılaştırma’ girişimlerini kapsayan kabarık bir ‘dosya’dır. Bu dosya açılmalı, bütün belgeler ortaya dökülmelidir. Bir ulus, kendi uygarlığından, kendi Tarihinden, bu kadar kolaylıkla koparılamaz” (BN: 79) diyerek, bu olguya bir suçlu gözüyle bakar.

Nuri Pakdil, Batılılaşma düşüncesinin en çok da ‘din’ olgusuna zarar verdiğini, bu zararın neticesinde Türk milletinde parçalanmanın, bölünmenin, yabancılaşmanın, kimliksizleşmenin ortaya çıktığını, milletin evrensel konumunu yitirdiğini söyler. Batılılaşma düşüncesinin bu olgunun yerine bir şey koyamadığını, evrensel bir bağlam getiremediğini ifade eder. Ona göre İslam, Türk milletine ulusallığın dar kalıplarını kırarak evrensele açılma gücünü veriyordu. Bu sayede Ortadoğu’dan Afrika’ya ve hatta Balkanlar’a kadar diğer Müslüman ülkelerin halklarıyla ortak bir tarihe sahip oluyordu. Yaslandığı tarihsel temelden kesin bir biçimde uzaklaştırılan Türk milletinin, artık evrensel bir işlevi kalmadığını düşünen yazar bu gerçeğin yadsınamayacağını belirtir (Biat III: 17-20).

2.4.3. Yabancılaşma

Yabancılaşma kavramı, Nuri Pakdil’in denemelerinde en çok üzerinde durduğu kavramlardan biridir. Günümüzde de çokça gündeme getirilen bu kavram genelde bireysel, psikolojik ve toplumsal anlamda ‘sosyal tecrit’ bağlamıyla ele alınır.⁵ Nuri Pakdil ise, bu kavramı, bireysel yönünü de ele almakla birlikte esasında, insanın kendi özünden vazgeçip kimliksizleşmesi, anlamında kullanır. Aşağıda vereceğimiz iki tanım da, Nuri Pakdil’in yabancılaşmaya yüklediği anlama tercüman olabilecek mahiyettedir.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyıldız, H. (1998). Bireysel ve Toplumsal Boyutlarıyla Yabancılaşma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3, 173-176.

Selahattin Hilav (2014: 250) yabancılaşmayı, felsefi anlamda, “Bir varlığın, kendinden başka olana, “öteki”ye dönüşerek kendinden uzaklaşması, ayrı düşmesi, kendini yitirmesi, kendine yabancı hale gelmesi” şeklinde tanımlar.

Yabancılaşma kavramını toplumsal yönden ele aldığımızda; her toplumun dini, milli, tarihi, coğrafi ve kültürel özelliklerine değerlerine yaslanan değerleri vardır. Bu değerlerin yerine topluma birtakım nedenlerle dayatılan başka değerler toplumun temel özelliklerini yitirmesine toplumun kendisine yabancılaşmasına neden olur (Şeriati, 2006: 297).

Nuri Pakdil, yabancılaşmayı, genel anlamda yaradılış bilgeliğinden uzaklaşma, fitrattan kopma, İslam Uygarlığı’nın değerlerine sırtını dönme, özel anlamda ise Batılılaşma olarak tanımlar. Özetle, Batılılaşma eşittir, yabancılaşmadır. Batılılaşma ona göre “inkar” ve “saçma” ile özdeşdir. Batılılaşan insan, aynı zamanda hem kendisine hem de toplumuna karşı yabancılaşarak, çağın problemleriyle, savunmasız bir şekilde yüz yüze gelmiştir. Nuri Pakdil’e göre Batı insanı ruhi ve manevi anlamda endişeleri olmayan makineleşmiş bir organizmaya dönüşmüştür. Makine batı insanını bencil bir hale getirmiş, hız kaygısı zaman olgusunu yıpratmıştır. Batı emperyalist bir düşünceye sahiptir aynı zamanda sömürgecidir. Batı karşısında önemli bir denge unsuru olan Osmanlı Devleti’nin yıkılmasıyla korunmasız kalan Asya, Afrika ve Ortadoğu Batı tarafından sömürüye maruz kalmıştır. Bütün bu özellikleriyle Batı, çağdaş insanın içine düştüğü problemlerin, ruhi bunalımların ana kaynağıdır (Tosun (2004: 116-119).

Nuri Pakdil Türk milletinin yabancılaşma problemini ele alırken bunun bir tercihten ziyade millete karşı bir dayatma olduğunu düşünür. 1900’lü yıllardan itibaren siyasi otorite ve aydınların Batılılaşma adı altında kendi uygarlık değerlerini bırakarak bugünü ve hatta geçmişi yeniden dizayn etmeye çalıştıklarını ifade eder. Bunu, “Belleğe çakılı çivi: paslı yiv açılık; yabancılaştırılışlık: milimetrekare, milimetrekare → ağlayan Tarih” (OGD IV: 31) şeklinde ilginç bir biçim ve söylemle ifade eder. Türkiye’deki yabancılaştırma hareketinin, yeryüzünde başka örneği olmadığını ve insanı hiçliğe mahkum ettiğini düşünür (OGD 6: 81). Bu hiçliği de, “İnsanın kendi yığıtlığına bile alışması kolay değil: o kadar gözümüz korkutuldu ki bizim, şamarlarıyla yabancılaştırılışın, başımızı dik tutabilmeyi bile unuttur olduk: olmadık mı?” (OGD I: 55) sözleriyle ifade eder. İslam dünyasının, özündeki

'olağanüstülüğü', yabancılaştırmanın etkisiyle ortaya koyamaz hale geldiğini düşünen yazar, İslam dünyasının bunu gerçekleştirmek için epeyce bir zamana ihtiyacı olduğunu altını çizerek. Çünkü yıkımın boyutu büyüktür (Biat II: 182).

Nuri Pakdil bu yıkımın büyüklüğünü tarihi anlamda ortaya koyarken 19. yüzyılın ortalarından sonraki eğitim sürecinde, Türk milletinin kendi uygarlık değerlerinin üzerine kalın bir perde çekilerek, kendi tarihinden tiksinti duyacak düzeye getirildiğini ifade eder. Türk milletinin, buna rağmen, kendine özgü birikimi sayesinde bugünlere sağlıklı bir biçimde ulaşabildiğini vurgular (Biat II: 37).

Nuri Pakdil'in asıl itirazı, kökeni Batı uygarlığına dayanan düşüncelerin, kurumların, yasaların ve değerlerin öylece Türk toplumuna entegre edilmeye çalışılması ve bu değerlerin medeni bir yaşam için mutlak değerler olarak algılanmasındadır (BN: 12). "Yabancılaştırma, uygarlığından kopan bir ulusun alın yazısıdır" (Biat I: 57) diyen yazar, bu yabancılaştırma sürecinden oldukça rahatsızdır, "Ben, uygarlığımızın yabancılaştırma girişimleriyle yenen hakkını geri istiyorum" (Pakdil, 2016: 141) der. Bu sürece karşı, hem savunma hem de saldırı mahiyetindeki Yerli Düşünce'yi savunur.

2.4.4. Kimlik

Nuri Pakdil'in sıkça vurgu yaptığı kavramlardan biri de 'kimlik' kavramıdır. Kimlik denilince ilk olarak, kişinin hüviyeti akla gelir. Ancak Pakdil kavramı bu manada kullanmaz. O kimlik kavramını daha çok "Kişinin özünü kuran, kişiyi kişi yapan şey; Bireyin tinsel ve ruhsal niteliklerinin toplamı" (TDK) anlamına gelen kişilik (şahsiyet) kavramının yerine kullanır:

Bence, ülkemizin temel sorunu ya da sorunları; hep kimliksizleşmesinin acı sonuçlarından doğmuştur. Türkiye, kimlik yitikliğine uğratılmadı mı?

Kimliğini yitiren ulusun iflah olduğu görülmemiştir yeryüzünde. Bu kimliksizliğin verdiği özgünlüksüzlüğün içinde kıvraniyor ulusumuz, sevgili yurdumuz. Sorunlarımıza 'güncel' değil, 'tarihsel' bakmamız gerekiyor. Hep bunlar yazılıyor, bunlar açıklanıyor Edebiyat dergisinde (Biat III: 86).

Bir milletin yeryüzündeki konumunu o ulusun kimliğinin belirlediğini ileri süren Nuri Pakdil, Türk insanının, yabancılaştırmayla birlikte, kökenlendiği tarihsel temelden uzaklaşıp evrensel kişiliğini, evrensel kimliğini kaybettiğini düşünür ve bunun bir varoluş sorunu, bir uygarlık sorunu olduğunu vurgular (Biat III: 20).

17-21 Ocak 1980'de Cumhuriyet gazetesinde, "Ortadoğu Rüzgarları" adlı bir dizi yazı yayımlayan Cengiz Çandar'ın, Lübnanlı bir gazeteciden aktardığı, "Türkiye'nin sorunu kişilik sorunu. Türkiye, Doğu'dan kopmuş ama Batı'ya da olamamış. Türkiye kişiliğini kaybetmiş, kişiliğini arıyor. Türkiye Ortadoğu'ya dönmedikçe bunalımdan çıkamayacaktır" (Biat III: 94) şeklindeki görüşleri Nuri Pakdil'in dikkatini çeker. Lübnanlı gazetecinin düşüncelerini, kendi düşüncesine tanık gösterir.

Kendi kendine, "Kişi başına düşen KİŞİLİK ARAYIYICILIĞI ne kadardır Türkiye'de hiç düşündün mü?" (OGD II: 65) sorusunu soran Pakdil, Türk insanının kimlik bilincinden uzaklaştığını düşünür. Bütün bu olumsuz tabloya karşı Nuri Pakdil'in yeri ve duruşu bellidir. O, "Benim yerim burası: Vicdan Üssü; altüst olmuş bir toplumda Kimliğimin hakkını arıyorum" (OGD V: 109) diyerek bu konuyu kendine vazife edinmiştir.

2.4.5. Karasiyasa

Siyasa kavramı sözlükte, "Devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış, politika" (TDK) şeklinde tanımlanan Arapça kökenli bir kavramdır.

Nuri Pakdil'in siyasa kavramının başına, Türkçede genelde olumsuz manaları çağrıştıran 'kara' kelimesini ekleyerek, kavrama olumsuz bir anlam yükler. Karasiyasa olarak kavramsallaştırdığı bu kullanımın ondaki karşılığı, Batıcılık ve onun temel dinamiklerine yaslanan Resmi Öğreti'dir.

Nuri Pakdil, Tanrı Öğretisi'ni inkar eden tüm siyasaların karasiyasyasa olduğunu belirtir. Karasiyasa'nın, sadece Türkiye'de değil tüm yeryüzünde, manevi birliği yok ettiğini, bunun neticesinde insanın, Tanrıyla yaptığı ilk sözleşmeyi reddetmiş olduğunu vurgular (BYN I: 55-56).

Nuri Pakdil karasiyasanın en çok insanlar arasındaki bağlarla oynadığını, onları birbirine düşman ettiğini, buna karşı insanların birbirine bağlanarak adeta kale gibi durmaları gerektiğini ifade eder (BYN II: 96).

2.4.6. Marksçılık (Yabancılaşma 2)

Sözlükte, “Alman filozof Karl Marks'ın düşüncelerine dayanan devrimci sosyalist akım, Marksizm” (TDK) şeklinde açıklanan kavram, Marks ve Engels'in ortaya koydukları toplumsal ve ekonomik bir öğretilerdir.

Nuri Pakdil'e göre Marksçılık, Türkiye'de Batıcılığın doğal uzantısı olarak görülmüştür. Yazarın deyimiyle o da “yabancılaşma-2”dir (Biat I: 98). Ona göre, “Kapitalizm de Marksçılık da insanlık için karabasandır (Biat I: 83).

1923'ten 1940'lı yıllara kadar, övgücü yazarların edebi verimlerinin halk tarafından benimsenmediğini, bu sebeple bazı övgücü yazarların, Marksçı esintiye kapılmak durumunda kaldıklarını söyler. Fakat yazara göre Cumhuriyet dönemi ve bu Marksçı yazarlar düşünen yurttaşı, düşünen yazarı, düşünen politikacıyı ve eylemciyi doyuramamıştır. Bu yazarların sürekli halka saldırdığını, halkın değerlerini aşağılamakla uğraştıklarını söyleyen yazar, “bütün bunlara karşın, yerli düşünce, halkımızın yüreğinden, halkımızın içinden çıkarılamamıştır” (Biat I: 79) der. Türk ulusunun Batılılaşmayı onaylamadığını, her şeye rağmen uygarlığımızın kaynaklandığı yerli düşünceye bağlı kaldığını da belirterek yabancılaşan yazarları halkın benimsemediğini her fırsatta vurgulamıştır (Biat 2: 91).

2.4.7. Yerli Düşünce

Sözlükte, “Yurt içinde yapılan veya bir yurdun kendine özgü niteliklerini taşıyan” (TDK) şeklinde tanımlanan yerlilik kavramını Nuri Pakdil daha çok inanç ve ideoloji bağlamında ön plana çıkarır. Ona göre yerli düşünce: “Türkiye’de, kaleme daha ağır bir yük yüklenmiştir: “Yabancılaşmaya direnmek. Tüm etkisini silmek yabancılaşmanın. İçeriği yabancılaşmaya karşı olan uygarlığımızdan beslenen, Türk ulusunun yürek sesini, yani yürek atışını, kalp ölçme aygıtı gibi alan düşünceye yerli düşünce diyoruz” (Biat I: 13).

Nuri Pakdil'in, 1969 yılında çıkarmaya başladığı Edebiyat dergisinin daha ilk sayısından itibaren en çok üzerinde durduğu kavramlardan biri de “yerli düşünce” kavramıdır. Yazarın, içeriğine, tarihi ve kültürel analizine pek yer vermediği bu kavramı, “yabancılaşmaya ve Batıcılığa karşı olan düşünce”, şeklinde tanımlayabiliriz. Pakdil'e göre bir ulusun, bir devletin varoluşu mutlaka bir temel

kitaba ve bu temel kitapla şartlanmış düşünceye bağlıdır. Bu temel kitap bizde Kuran'dı. Uygarlığımızı, Batı uygarlığı karşısında özgün kılan güç de temel kitabımızdan geliyordu. Ona göre, ulusumuzun yerli düşünceyi bilinçle kavradığı yıllar, bilim, sanat, politika vb. her yönden tarihimizin en parlak dönemleridir. “Tarih boyunca, bu temel kitabın özümsemesiyle oluşan düşünceye yerli düşünce diyoruz” (Biat I: 56) diyen yazar, bu kavrama asıl vermek istediği anlamı burada belirtmiştir.

Yazarın bu satırları yazdığı yıllarda “yerli düşünce” kavramını anıldığında akla ilk gelen çağrışımları “millilik, milliyetçilik” olacaktır. Ancak Pakdil bu çağrışımları amaçlamaz kavramı kullanırken. Ona göre kim, hangi milletten olursa olsun İslam Uygarlığı'na dayanan düşünceyi benimsediğinde, aslında yerli düşünceyi benimsemiştir. Hatta yabancılaşmaya karşı olan tüm insanlar ona göre yerlidir denilebilir. Yerli düşünceyi savunan insanlar, ait oldukları uygarlığın dini, siyasi, ahlaki, toplumsal vb. değerlerine sahip çıkmak suretiyle, yabancılaşma tehlikesini bertaraf edebileceklerdir.

Yazara göre Türk milletinin tarihten, İslam coğrafyasından, İslam kültüründen, edebiyattan kopuşunun asıl nedeni, Batılılaşma gayesi neticesinde ortaya çıkan yabancılaşma sorunudur. Bu sorun, Tanzimat'tan bu yana devam ederek, özellikle Osmanlı aydınının ve Cumhuriyet'ten sonra bazı aydınların en temel gündemi olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki Filibeli Ahmet Hilmiler'den M. Akif Ersoylar'a kadar, birçok devlet adamı ve birçok aydın, siyasi, sosyal, dinî, askeri, bilimsel vb. birçok yönden bir tecdide ihtiyaç olduğu konusunda hemfikirdirler. Çünkü imparatorluk günden güne her alanda gerilemektedir. Devleti içinden bulunduğu durumdan kurtarmak, eskiden olduğu gibi her alanda güçlü bir devlet haline getirmek, dönemin padişahları ve aydınlarının en önemli amacıdır. Bu amaç etrafında en başta askeri alanda olmak üzere eğitim, gayrimüslim vatandaşların hakları, özgürlükler, siyasi, sosyal ve ekonomik birçok alanda düzenlemelere gidilmiştir. Ancak bu tecdid, tanzim ve ıslahat hareketlerinin sınırları ve yönteminin nasıl olması gerektiği konusunda aydınlarımız farklı görüşler belirtmişlerdir. Bunca farklı görüş ve yöneme rağmen, bu fikirler arasında laik, seküler bir devlet modeli teklifi gündeme gelmemiştir. Hatta Türkiye Cumhuriyeti'nin dahi İslami değerler ve sembollerin hâkim olduğu bir kurtuluş savaşının akabinde kurulduğu gerçeği yadsınamaz bir gerçektir. Dankwart A. Rustow (1995) bu gerçeği görmek için,

İstiklal Marşı'nın on kıtasını bütün olarak okumanın bile yeterli olacağını belirtir (Bulut, 2014: 910).

Buna ek olarak Milli Mücadele içerisinde ve Birinci Meclis'te çok sayıda İslamcının yer aldığı, Kurtuluş Savaşı sürecinde dini temaların da önemli yer tuttuğu, hatta Mustafa Kemal'in Balıkesir Hutbesi, o günün dini tercihini? ortaya koyan önemli ayrıntılardır. Ancak savaşın sonunda kurulan yeni devlet, Harf İnkılabını gerçekleştiren, hilafeti ve saltanatı kaldıran, medreseleri kapatan, anayasadan “devletin dini İslam'dır” ibaresini kaldıran, ilerleyen süreçte de laikliği anayasaya sokan ve daha birçok inkılabı gerçekleştiren bir devlet olmuştur (Bulut, 2014: 910).

Nuri Pakdil'in itirazı işte burada başlar. Ona göre, “devletin yapısındaki öz, yazarın kendi inancındaki öze yabancıysa çatışma kaçınılmazdır ve savaş başlamıştır” (Biat I: 51). Tanzimat'tan önceki dönemde böyle bir savaşa ihtiyaç duyulmadığını söyler. Ona göre, Tasavvuf edebiyatı, bireyin iç dünyasına yönelikti ve “Tasavvuf şairleri devletin uyguladığı ülkünün özünü bireyin özünü özdeş kılıyorlardı” (Biat I: 52). Halk edebiyatının ise, Marksçıların öne sürdüğü gibi bir isyan edebiyatı olmadığı, dillerine doladıkları Köroğlu'nun Bolu Beyine karşı olan başkaldırısının devlete uzanan bir isyan değil de “düzenin özünde var olan buyruğun gereği olarak” (Biat I: 52) haksızlıkların, adaletsizliklerin, düzeltilmesine bir çağrı olduğunu belirtir. Divan edebiyatı için “olağanüstü güzelliklerin açıklanması edebiyatıdır” (Biat I: 52) diyen yazar divan şairleri ile halk arasında sıkı organik bağların bulunduğunu, şairlerin, halkın isteklerini devlete duyurduğunu ifade eder.

Tanzimat dönemine gelince, Pakdil, bu dönemin yazarlarının gönlünü Batı'ya kaptırdıklarını, ne devletin özündeki ülküden tam kopabildiklerini ne de tam Batılı olabildiklerini söyler. Onların “acınacak yazarlar” olduğunu “öykünmenin mutlak egemenliği altına girerek kişiliklerini yitirdiklerini” (Biat I: 53) ifade eder. Mehmet Akif ve Yahya Kemal gibi şairleri, devletin özündeki ülküye bağlı şairler, olarak tanımlar ve onları diğerlerinden ayırır.

Cumhuriyet dönemi yazarlarına gelince, Nuri Pakdil, 1923'ten 1940'lara kadar geçen süredeki yazarları, masabaşı Anadoluculuğu yapan yazarlar (Yakup Kadri, Reşat Nuri, Refik Halid vb), yönetimin kulu, kölesi olan övgü yazarları ve ruhçu bir ortamda kalarak ölüm, mavera, korku, zaman, mekan gibi temaları işleyen

(Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer, Peyami Safa) yazarlar olarak üç gruba ayırır. Birinci grup yazarları ona göre göstermelik bir Anadolucukla meşguldürler. İkinci grup yazarlar ise 1923 devrimlerini savunmaktan çok halka saldırmayı yeğlemişlerdir. Üçüncü grup yazarların ise halk tarafından okunan yazarlar olduğunu söyleyen Pakdil, halkın devrim yazarlarını benimsemediğini ifade eder. Ona göre bu durum “halkın solunumudur, Batılılaşmaya tepkisinin kesik kesik işaretidir” (Biat I: 59-60).

Ülkemize yabancılaşmanın edebiyatla girdiğini ve yine ancak edebiyatla atılabileceğine inanan Nuri Pakdil'e göre “ülke, yazarla bozulur, yazarla düzelir” (Biat I: 67). Yazarların halkına karşı sorumlu olması gerektiğini söyleyen Pakdil, sorumluluk duyan yazarların yabancılaşamayacağını belirtir. 1943 yılında Necip Fazıl'ın çıkarmış olduğu Büyük Doğu dergisinin, yerli düşünceye dönüş eylemi başlattığını, yabancılaşmaya karşı olumlu bir direnci içerdiğini ve bu düşünce etrafında yerli düşünceye gönül veren birçok aydının yetiştiğini söyler (Biat I: 87).

Ona göre Necip Fazıl, eserlerinde hem yabancılaşmaya direnmiş, hem Batıcılıkla hesaplaşmış hem de kendi uygarlığımıza dönmemiz gerektiğinin altını çizmiştir. 1950'den sonra da Sezai Karakoç'u ön plana çıkaran yazar, onun şiirlerinin, mutlakın evrensel bir dille açıklanması olduğunu, düşünce kitaplarında ise Batı'yla sürekli hesaplaşma içinde olduğunu ve Türk düşüncesine yeni boyutlar getiren, çağdaş, savaştı bir yazar olduğunu belirtir (Biat I: 64).

Nuri Pakdil yerli düşünce kavramının evrenini sadece Türk milletiyle ve Türk yazarlarla sınırlandırmaz. Harun Han Şirvani, Muhammed Zübeyr Sıddıki, Hasan Ali Nedevi, Ebu'l A'lâ el-Mevdudî, Muhammed Hamidullah gibi Türkiye'de bazı çevrelerce kabul görmemiş Asyalı ve Ortadoğulu bazı İslâmcı yazarları da yerli düşünceyi savunan yazarlar olarak tanıtır. Onları “çağ içindeki ödevlerini anlamış yiğit kişiler” (Biat I: 29) olarak görür ve eserlerinin okunmasının gerektiğini ifade eder.

Sonuç olarak Nuri Pakdil'in sırtını yasladığı, görüş ve düşüncelerini neşet ettiği mevzi yerli düşüncedir. Ancak yazar bu konuda özellikle dini, tarihi, kültürel ve toplumsal yönden belirgin bir çerçeve çizmez, ayrıntılı bir analiz yapmaz. En güçlü argümanı, Batı karşıtlığıdır. Ona göre yerli düşünceyi savunan yerli yazarlar,

yabancılaşmanın ürünü olan düşünce tutsaklığını kaldırmak için kaynaklarımıza dönme gereğine inanmışlardır. Onların kalemlerinde halk düşmanlığı, inkarcılık yoktur. Onlar “tarihten yansıyan sorumluluklarını bir savaş teçhizatı gibi kuşanıp, edebiyatı Mutlak Kitapla besleyerek biat bilincini tazeleyen” (Biat I:46) yazarlardır.

2.5. DİN / İSLAM

2.5.1. Tanrı

Sözlükte, “Kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Yaradan, Allah, Rab, İlah, Mevla, Halik, Hüda, Hu, Oğan” (TDK) şeklinde tanımlanan Tanrı kavramı, genelde felsefi anlamda kullanılır. Nuri Pakdil Allah kelimesini eserlerinde nerdeyse hiç kullanmamıştır. Onun yerine öz Türkçe olan Tanrı kelimesine yer verir. Teolojik anlamda kastettiği Allah’tır.

Nuri Pakdil’e göre insanın en temel problemi, Tanrı’nın mahiyetini tam anlamıyla idrak etmesidir. O bu düşüncesini şu sözlerle ifade eder: “Tanrı, insanın baş sorunudur; inanan, çözmüş olur temel sorununu. Sonunda Tanrı’ya inanması kalacaktır insanın, bir o kalacaktır bozulmamış olarak. Benim bilinç kaynağımı Tanrı oluşturuyor çünkü. O’nsuz bilinç kaynağım kuruyor benim, anlamsızlaşıyorum ben” (Biat II: 136).

İnsanın, hayatı anlamlandırma, bizzat kendine ve dünya hayatına karşı pozisyon alma sürecinde, tek ölçütünün Tanrı algısı olduğunu düşünen Pakdil, “İnsanın evrensel konumu, temelde, tektir: Tanrı’nın önündeki konumudur bu. İnsan, ya Tanrı’dan yanadır, ya da Tanrı’ya karşıdır (Biat III: 45).

Nuri Pakdil, çağdaş insanın Allah tarafından sürekli denetildiğini iyice unuttuğunu, bugün ile geçmiş arasında bağ kuramadığını ifade eder. Bu bağı kuramayan insanın, Kutsal Kitap’ta anlatılan ilençli kavimlerden de bihaber olduğu için kendi üzerindeki ilenç de yoğunlaşmaktadır. Çağdaş insan hala duyumsayamadığı Tanrısızlığın ezinci altındadır ve bu durum tam bir ‘özöldürüm’ deneyimidir. Oysa insanın temel gereksinimi ancak Tanrı olabilir (B: 66).

İnsanı Tanrı’ya ancak kulluk bilincinin yaklaştırabileceğini düşünen yazar, insanın bu sayede başkaldırının bilincine varabileceğini, çünkü aydınlığı ve karanlığı,

insana ancak Tanrı öğrettiğini belirtir (BYN III: 84). Burada belirtilen başkaldırı, yeryüzünde bozgunculuk yapanlara karşı başkaldırıdır. Haksızlıklara, zulme, sömürüye, karasiyasaya karşı başkaldırıdır.

2.5.2. Çağrı / Ezan

Sözlükte, “Müslümanlıkta namaz vaktini bildirmek için müezzinin yüksek sesle yaptığı çağrı” (TDK), şeklinde tanımlanır. Vakti bildirilen namazlar, farz namazlardır. Ezanı okuyan kişiye ise ‘muezzin’ denilir.

Ezan kavramı Nuri Pakdil açısından oldukça fazla anlam çağrışımları olan bir bilinç ığıdır adeta:

Tam güneşin battığı anda, tüm yeryüzünde, yüzbinlerce, milyonlarca füze; Tanrı'nın adını, Yüce Peygamber'in adını anarak, ateşlenecektir: herkes; ‘zulümsüz’, ‘sömürsüz’, ‘putsuz’, ‘kimlikli’, ‘erdemli’, ‘erekli’, ‘ışıklı’, ‘aşkınlıkla dopdolu’ bir yeryüzü oluşturmaya çağırılmaktadır bütün dünyada. Artık, perdeleri çeker, ılık bir suda yüzüyormuşsunuz gibi, epeyce uzaklaşırsınız kıydan. Meyan kökünün yeğni, büyü, sağlıklı kokusunu duyarsınız yeryüzünde. Dinç kaslarla, bir insana, “Merhaba!” dersiniz (BYN III: 29).

Nuri Pakdil'in, yukarıda yaptığı zulümün, sömürünün vb. olumsuzlukların olmadığı dünya tasviri, özellikle onun yaşadığı dönemde ve günümüzde bir ütopya gibi algılanacaktır. Ama Pakdil'e, göre ezanın çağırdığı, İslam Öğretisi'nin ilkelerinin -tam anlamıyla- hakim olacağı dünya, zaten bütün bu yüce değerleri haiz bir hüviyette olacaktır. Ezan bu özellikleriyle, yalnızca Müslümanlar için değil tüm insanlık için ‘Tevhidî’ bir ‘çağrı’ niteliğindedir.

İranlı yazar Ali Şeriatî de ezan ve namaza, Tevhidî yönden anlamlar yüklemesi bakımından Nuri Pakdil ile benzer ifadeleri vardır. İnsan Rab / İlah olarak yalnızca Allah'ı seçtiğinde: “Bütün ömrü boyunca, gece gündüz, hakkın saltanat davulunu arş damında çaldığı her beş vakitte ve her tekbirde, bütün alçak saltanatları aşağılar”. Burada Şeriatî'nin, ‘hakkın saltanat davulu’ ifadesini kullanırken ezanı kastettiği düşünülebilir. Aynı zamanda, insan kıldığı namazla da Allah'tan başka bütün ilahları aşağılamış olacaktır. Şeriatî, Müslümanın, bu bilinçli teslimiyetine, “kullukta özgürlük, itaatte isyana erişmek” demiştir (2011: 12).

2.5.3. Günlük Beş Eylem

Nuri Pakdil'in kendine özgü kavramlarından biri de, İslam'ın beş temel şartından biri olan Farsça kökenli 'namaz' yerine kullandığı "Günlük Beş Eylem"dir. Bazen de sadece "eylem" kelimesini kullanarak, yine namazı kast eder.

Kur'an-ı Kerim'de namaz, Müslümanların yapmakla yükümlü olduğu, dini bir terim olarak söylersek, 'farz' bir ibadettir.⁶ Bunun yanında namazın, Hz. Peygamber'le gelen yeni bir ibadet olmadığı, daha önceki peygamberlere ve kavimlere de farz kılındığını yine Kur'an-ı Kerim'den öğreniyoruz.⁷ Öte yandan, Hz. Peygamber'in, namazın önemine binaen söylediği, "Namaz dinin direğidir" hadisi tüm Müslümanlarca bilinen bir hadistir.

Sözlükte, "İslam'ın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, salat" (TDK) tanımlanan namaz "dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak" anlamlarına gelen Arapça salât kelimesinin karşılığıdır. Kur'an'da namazı işaret eden 'zıkr' ve 'tesbih' kelimelerinin türevleri de bulunmaktadır (Yaşaroğlu, 2006: 350).

Nuri Pakdil namazı en başta 'put kırıcı' bir eylem olarak görür. İnsanın ancak amel işleyerek bağışlanacağını söyleyen yazar, "Gözümüzü iyice açarak, güneş doğmadan, ama hergün, uzun bir cümle söylemek: işte o anda; ya Hübel, ya Ramses silüeti uzaklaşır senden" (BYN IV: 100) diyerek sabah namazına vurgu yapar. Burada İslamiyet Öncesi Mekke döneminin dört büyük putundan Hübel ve Kur'an'da Firavun olarak anılan Ramses'ten bahsetmesi manidardır. Yani insan Allah'a secde ederek yeryüzündeki canlı ve cansız tüm ilahları reddetmiş olacaktır. Bu da, kainatın yaratıldığı günden bu yana Allah'ın peygamberleri vasıtasıyla insanlara bildirdiği ilahi mesajların özünü oluşturan 'tevhid' kaidesidir.

Nuri Pakdil, zamanın ibadetle, özellikle namazla anlam kazandığını düşünür. Günlük Beş Eylem ile 'zaman'ın mermi gibi silahlara sürüldüğünü, bu sayede insan sonsuz fetihler yapabildiğini düşünür. Burada insan zamanını boşa harcamadığı, onu

⁶ Bkz. Kur'an, 50/39; 20/130; 17/78; 11/114; 30/17-18; 2/110; 2/238; 2/43; 2/83...

⁷ Bkz. Kur'an, 10/87; 11/87; 31/17; 14/40; 5/12; 2/83...

Yaratıcının huzurunda secde ederek geçirdiği için; ‘zaman’ insanın iç aleminde fetihler yaptıran mermiye benzetilmiştir (BYN II: 97). Pakdil, 31 Temmuz 1970’te asim Özdenören’e yazdığı bir mektubunda, “ Ve en verimli vaktin namaz çağıdır.... Namaz, zamanın kalp atışıdır. Namazı kaldırırsanız, zaman bir ölü olur. Namazı bir savaş teçhizatı gibi kuşanıyorum.... Namaz kılıyorum o halde varım” (M I: 116) ifadelerine yer verir.

Nuri Pakdil’e göre, insan, namaz eyleminde bulunarak aynı zamanda bir “Varoluş Kaydı” gerçekleştirmiş olur. Varoluş kaydının yapıldığı Atlas, İslami bir yaşantının haki olduğu Atlas olarak düşünülmüştür. Bu Atlas’ta hiç kimsenin hiç kimseye hiçbir üstünlüğü yoktur. Hakim-i mutlak Tanrı’dır. Haksızlığa yer yoktur. Tek geçer akçe “emek”tir:

Öğle, az önce eklemlendi sabah’la yürüyen zaman levhalarına; ikindi olunca da bir eklemleme daha; akşam da, kendi levhasını eklemleyerek yatsı’ya eklemenecek: gün’ün Beş Eylem’inde açılan Atlas’ta Varoluş Kaydı yapılmaktadır.

Bu Atlasın üzerinde sınıf yoktur.

Bu Atlasın üzerinde soy yoktur.

Bu Atlasın üzerinde eşitsizlik yoktur.

Dinkırımlarına [doğrudur: Dinkırımlarına], Dilkırımlarına, Soykırımlarına, Emekkırımlarına, Etnikkırımlara karşı uluslararası, uluslarüstü Direniş Merkezüssü bu Atlas.

Emek: tek baştaçı edilmesi gereken “Değişmezlik” = “Değer” (OGD IV: 94).

Namaz sayesinde kişinin ve toplumun kendini denetleme imkanına sahip olduğunu belirten Pakdil, namazla birlikte insan için ‘zaman’ ve ‘mekan’ın birbiriyle uyum kazandığını düşünür (Bat I: 12). Beş vakit farz namazın yanında nafile namazlara da dikkat çeken Pakdil, Kuşluk Namazı için de, “Beş Vakit” eylemine katılan ‘ışıkta bir yuvarlak’ tabirini kullanır. Nuri Pakdil’e göre Namaz, insanın Yaratıcının huzuruna geçerek, yaradılış bilgeliğini algılamasını, kendini iç denetim ve özeleştiriyile her gün yenilemesini sağlayan sadece bedensel bir eylem olmayıp bununla birlikte insana kendini konumlandığı bilinç yüklü bir eylemdir. (BYN II: 97).

2.5.4. Toplantı / Hac

Hac, sözlükte: “İslam'ın beş şartından biri olan, Müslümanlarca zilhicce ayında Mekke'de yapılan Kâbe'yi ziyaret ve tavaf ibadeti” (TDK) şeklinde tanımlanmıştır. Pakdil Biat II'de ‘Toplantı’ başlığı altında Hac ibadeti hakkındaki görüş ve düşüncelerini ifade eder.

Nuri Pakdil, uluslararası anlamda birlik olma düşünce ve çabalarının hiçbiri, insan – zaman – mekan yönünden Hac kadar uyum sağlamadığı görüşündedir. Hac ibadetinin Kamerî yıl esasına dayalı olarak, Miladî yıla göre her yıl on gün öne geldiği için, otuz altı yıllık sürede, yılın bütün aylarında idrak edildiğinin altını çizer. Bu durumun insan psikolojisine daha uygun düştüğünü, insan düşüncesinin mevsimlere göre yeni açılımlar getirdiğini, yalnızca yılın belli bir ayının belli bir gününde toplanılma durumunun tekdüzeliğinden kurtulma olarak görür (Biat II: 29).

Hac ibadetinin insani yönünü de değerlendiren Pakdil, Haccın insanları sınıf, ırk, dil, ulus ayrıcalığından uzak tutarak, tüm insanları bir araya getiren uluslararası tek şölen olduğunu belirtir. Yeryüzünde bu birlikteliği sağlayabilen tek öğretinin de “İslam Öğretisi” olduğunun altını çizer. Bu birliktelik, aynı zamanda insanı, gerçek bağımsızlığın ve özgürlüğün bilincine yaklaştırır (Biat II: 30).

Pakdil, değişmeyen tek evrensel, uluslararası ‘yer’in Mekke olduğunu belirtir. İslam’dan başka hiçbir öğretinin böyle evrensel ‘yer’i olmadığını söyler (Biat II: 30). Bunun nedeni Mekke’de bulunan Kâbe’nin Müslümanlar tarafından Beytullah (Allah’ın evi) olarak görülmesidir. Pakdil için Kâbe, ona yaşamayı müjdeleyen, darası alınmış, saf, kirsiz, evrensel, estetik, savaşıma değer bir hayatı yani “ÖneriHayat”ı temsil eder (OGD II: 85).

Nuri Pakdil, bu yazıyı yazdığı 70’li yıllarda ve günümüzde, Müslümanların, ne kadar yabancılaştırılma eylemleriyle sarsılmış olsalar da, Batı emperyalizmine karşı bir direniş geliştirmek için, Haccı, çağın onlardan beklediği dayanışma içinde değerlendirip birbirlerine destek olmaları gerektiğini ifade eder (Biat II: 31).

2.5.5. Arınma / Zekât

Sözlükte zekât, “Zenginlerin sahip olduğu mal ve paranın kırkta birinin dağıtılmasını öngören, İslam'ın beş şartından biri” (TDK) olarak tanımlanır. İslam'ın beş temel kaidelerinden biri olan zekât, Müslümanları iktisadi yönden sorumlu tutan bir ibadettir. Zekâtın eş anlamlısı olarak kullanılan Sadaka da terim olarak Müslümanlar için iktisadi sorumluluk anlamı taşır.

Nuri Pakdil, zekât için, “malın kanserleşmesini önleyen Tanrı buyruğu” ve “kapitali parçalayan kutlu çekiç” (Biat I: 12) ifadelerini kullanır. Nuri Pakdil burada sahip olunan maddi zenginliklerin arındırılması için Zekat'ın önemine dikkat çeker. Bu sayede malın kanserleşmesi önlenecektir. Ayrıca dünyaya egemen olan sömürüye dayalı kapitalist düzeni yok edecek yegâne olgu da İslâm öğretisinin temel dinamiklerinden biri olan zekâttır.

Kur'an'ın başından sonuna kadar hem sadaka hem de vergi anlamında vurgulanan zekât⁸, Hz. Peygamber döneminde Müslümanların kişisel olarak verdiği infakların yanında, kamu adına da zekât (vergi) toplanarak gereken yerlere harcama yapıldığı bilinmektedir. Ancak günümüzde, özellikle laik siyasal yapılar vatandaşlardan sadece vergi almakta, Müslümanlar da zekatlarının dağıtımını kendileri yapmaktadırlar. Çağdaş İslam âlimlerinden bazıları, zekatın asıl anlamının vergi olduğunu, dolayısıyla Müslümanların hem vergi hem de zekat verme sorumluluklarının olmadığını düşünmektedirler. Bununla birlikte ikisinin farklı olduğunu, verginin dünyevi ve toplumsal yönden bir sorumluluk, zekatın ise dinî bir sorumluluk olduğunu düşünenler de vardır. Günümüzde siyasi otoritenin topladığı vergi ile, Müslümanların kişisel vicdanına bırakılan zekat arasında; bunların değerlendirildiği alanların dinsel yönden ayrışım alanları netleştirilemediği için, zekât olgusunun mahiyeti bir problem olarak karşımızda durmaktadır (Özsoy ve Güler, 2017: 487).

⁸ Bkz. Kur'an, Sadaka: 73/20; 19/31; 30/38; 2/43; 57/10... Vergi: 6/141; 9/29.

2.5.6. Oruç Ayı / Ramazan

Hicri takvime göre, Ramazan ayında tutulan oruç, şafaktan güneşin batışına dek yeme, içme ve nefsi arzulardan kaçınılarak yapılan bir ibadettir. Oruç, Adem'den bu ya tüm dinlerde farklı şekillerde var olagelmıştır. Allah'a teslimiyetin bir göstergesi olan oruç aynı zamanda insana irade sağlamlığı ve ruhsal yönden arınma imkanı sunar. Bunların yanında yoksullarla empati kurma duygusunu kazanma konusunda insanı olgunlaştırır (Özsoy ve Güler, 2017: 338).

Nuri Pakdil, orucu: “inancın, gizinin, gizemin, beklemenin, açlığın – tokluğun, yenişin, savaşın önce kendimizle, doğanın, gün batımının, gecenin anlatım denemesi” (Biat I: 12) olarak ifade eder. Burada, daha çok orucun işlevi üzerinde durarak, insanın kendi nefesine karşı verdiği mücadele yönünü ön plana çıkarmış olur.

Kasım 1973'te Emin Ziyaioğlu müstear ismiyle, Edebiyat Dergisi'nde yayımladığı “Değirmeler” adlı kısa yazısında o yılların sanat dergilerinde, oruç ayı ile ilgili neredeyse hiçbir yazının yayımlanmadığından yakınan Pakdil, yılın on ikide biri oranında yaşamımızı kaplayan oruç ayına yazarların kayıtsız kalmasını yadırgar. Bu yazı daha sonra Biat II'de (33-35) “Oruç Ayı” başlığıyla yayımlanmıştır. Pakdil bu yazıda, insanın özeleştiriyile onarılıp, bütünlendiğini ve orucun insanı özeleştiriyi yapmaya teşvik ettiğini ifade eder. Oruç Ayı ile yeryüzünün varoluş sınavına tabi tutulduğunu, kimilerinin bu sınavı geçtiğini kimilerinin de kaldığını ifade eder. Burada oruç tutan ile tutmayan ayrımı yapmadığına dikkat çekmek gerekir. Çünkü her oruç tutan varoluş sınavını geçmiştir, şeklinde bir ifade kullanmaz Pakdil. Onun asıl vurgusu, orucun sadece bedeni anlamda aç kalma olmadığını, aynı zamanda bir iç denetim mekanizması olarak bilinç ve varoluş süreci olduğu yönündedir.

2.5.7. Devrimci Topluluk / Cemaat

Nuri Pakdil, çocukluk anlarından bahsederken, büyük amcası, babası ve mahallesindeki diğer komşularının, günde beş kez devrimci topluluğa katılmak için toplantı yerine gittiğini söyler. Özü devrimci olduğu halde, mahallenin bu küçük topluluğunun, toplantı yerine korku içinde gidip geldiklerini fark eder. Gericici yönetsel sürecin baskısıyla bu topluluğun, birbirleriyle kısık sesle konuştuğunu gözlemler (BYN II: 103).

Burada bahsedilen “devrimci topluluk” namaz için toplanan cemaat, “toplantı yeri” de elbette camidir. ‘Gerici yönetsel süreç’ dediği ise, Pakdil’in deyimiyle Resmî Öğreti’ye dayalı yönetim sürecidir. Buradaki topluluğun devrimci oluşu, o yıllardaki baskıya rağmen inançları uğruna yaptıkları eylemleri terk etmemiş olmalarındandır. Ayrıca onlar, devrimci duruşlarını, ‘öz’lerinden yani İslam’dan almışlardır.

Nuri Pakdil, yine çocukluk yıllarına giderek, babasının onu camiye götürdüğünden bahseder. Camide herkes birbirini mutlulukla selamlar, sonra herkes saflarda yerlerini alırlar. Pakdil’e göre, bir katımadır bu aileye; bir devinimine; genişliğe ve derinliğe (BYN II: 32). Yazar burada da cemaati ‘aile’ye benzeter.

Pakdil, babasının camide tanıştırdığı Arabistan’dan gelen yaşlı bir amcadan bahseder. Bu amcanın sürekli camide olduğunu, ibadet ettiğini ve camiye sürekli süpürgesiyle temizlediğini söyler. Yaşlı amca Pakdil’e yakınlarının da Afrika’da olduğunu söyler. Yaşlı amcanın süpürgesi, Pakdil’in nazarında, Arabistan’da ve Afrika’da bıraktığı yakınlarına giden ıssız yolları andırır. Yaşlı amcaya ve Afrikalılara olan sempatisinin müezzin Bilal’den geldiğini vurgular: “Çünkü O’nun sesi topluyordu aileyi; ışıkvere; kesin eşitliğe; Tanrı’nın buyruğu doğrultusunda, VII. Yüzyılda; en devrimci bir düzlemde” (BYN II: 34). Buradaki ‘kesin eşitlik’ vurgusu, caminin yapısı gereği, tüm sınıf farklarını ortadan kaldırması özelliğine vurgu yapan manidar bir söylemdir. Orada üstün olan yalnız Allah’tır ve herkes aynı anda Allah’a secde eder. Caminin kapısından içeri girildiğinde, sosyal hayattaki sınıfsal konum, makam, mevki, soy, ırk vb. farklılıklar veya üstünlükler dışarda kalır.

2.5.8. Büyük Sorgu Günü

İslam’da, Allah’ın insanları bu dünyada yaptıklarından dolayı öte dünyada (Ahiret hayatı) hesaba çekeceğine inanılır. İnsanın, ölümünden sonra tekrar diriltileceğine ve hesap vereceğine inanması, imanın şartlarından biridir. Hesap gününün mutlaka gerçekleşeceğine dair Kur’an’da birçok ayet vardır.⁹

Pakdil’e göre Tanrı’ya inanmayan insanın yüreği felç olmuştur. Pakdil, kıyamet gününe inanmadan, ölümünden sonra yeniden diriltilip hesaba çekileceği

⁹ Bkz. Kur’an: 7/6; 14/51; 99/6; 40/17; 3/30; 99/7-8; 38/53; 84/7-9...

güne inanmadan bu felçli halinden kurtulamayacağını söyler. Kur'an-ı Kerim'de yapılan kıyamet tasvirlerine benzer bir şekilde kıyamet tasviri yaparak: “İnsanların, gözleri dalgın dalgın, çekirgeler gibi yayılmış, o çağırana koşarak gömütlerinden kalkacakları güne inanmadan geçmez bu inme” (Biat II: 14) der.

Nuri Pakdil, Büyük Sorgu Günü'nde insanın tek korunağının kendi emeği olabileceğini sürekli vurgular (BYN I: 23). Kıyamet günü, hesap günü, din günü gibi tabirlerin yerine, ‘büyük sorgu günü’ ifadesini kullanması, söylem olarak hem dikkat çekmek hem de ‘yeni’ olana rağbet etmesinden ileri gelir.

2.6. BAĞLANMA – BİAT

2.6.1. Biat

Sözlükte, “Bir kimsenin egemenliğini tanıma” (TDK, www.tdk.gov.tr) şeklinde açıklanan biat kelimesinin Nuri Pakdil'in lügatindeki önemi büyüktür ve yazar bu kavramı genelde din eksenli kullanır.

Kur'an-ı Kerim'de biat kelimesinin doğrudan geçmediği ama aynı kökten türeyen mübayaa türevlerinin, Allah'a ve Hz Peygamber'e itaat etme ve ahidleşme anlamı vardır. Hz Paygamber'in de önemli siyasi hadiselerden önce ashabından ya da yeni Müslüman olan kişilerden, ilk görüşmede biat aldığı bilinir (Kallek, 1992: 120-124).

Hız Peygamber döneminde, Mekke'nin Akabe mevkiinde, 621-622 Medineli Müslümanlarla Hz. Peygamber arasında yapılan anlaşmalara dikkat çeken Pakdil, “Biat olmayınca Akabe'nin hiçbir anlamı yoktur. Biat olunca Akabe varolmuştur. Çünkü tayin edici tek ölçüt, kesin ‘Biat’tır” (BN: 51) diyerek, biatın özellikle dini anlamda gerekliliğine dikkat çeker. Devamında, “İnsanları yeniden biat bilincine kavuşturmalıyız. Yani, Tanrı Öğretisine tam inanış tam bağlanış” (BN: 52) diyen yazar, insanları Tanrı'nın egemenliğini tanımaya ve ona tam anlamıyla boyun eğmeye davet eder.

Nuri Pakdil'in denemelerinde ve diğer tüm eserlerinde geçen biat kavramı, modern insan tarafından unutulmuş olan bir kavramdır. İnsanın varoluş bilincini canlı tutması için en başta Tanrı'ya daha sonra onun kitabına, elçisine ve öğretisine

biat etmek zorundadır, çünkü biat olmadan insan da eylem de muallaktadır(Biat II: 45-46).

Biat, verilen söz uğruna bütün bir hayatın ona göre dizayn edilmesidir. Söz vermek kolaydır ama verilen sözü tutmak, biata uygun bir yaşamak sabır, irade ve eylem gerektirir. Bu anlamda yazarların da sorumluluğu olduğunu belirten Pakdil, biat bilincini benimseyen yazarların yerli düşünceye ve Mutlak Kitap'a bağlı yazarlar olduklarını ifade eder (Biat II: 46).

2.6.2. Bağlanma

Bağlanma kavramını, insanın benimsemeye ve aidiyete yönelik olarak, aşkın bir varlık veya düşünce sistemiyle ya da bir başka insanla, , kurduğu duygusal, psikolojik ve süreklilik gösteren bağlantı, şeklinde tanımlayabiliriz.

Nuri Pakdil, çağdaş insanın bağlanma bilincinden uzak kalarak büyük bir yalnızlığa düştüğünü ve manevi anlamda bunalım içinde olduğunu şu sözlerle ifade eder:

Büyük bir yalnızlık içindedir çağdaş insan = (Çünkü unuttuk sevgiyi = uygulamabilimin yoğun ağırlığı altında büküldü belimiz + ruhumuzun gereksinimlerini konuşmanın ayıp olduğu bir çağda insanlık idam edildi = yana kaymış gözlerimizle, birbirimizin asılı bedenlerini seyrediyoruz ipten). Yeryüzünde, sürekli soyut, somut darağaçları; öldürme araçları yapıyor, üretiliyor: ben beni bildim bileli böyle görünüyor bana yeryüzü. (Sürekli, bir tutunma, bir dayanma gereğini duymuşumdur: gerekiyor çünkü: ulaşılamayacak bunsuz hiçbir yere: bunsuz bir milimetre ilerlenemez: tutunmadan insana: insana yeniden bağlanmadan: insanı yeniden sevmeden: insanların acılarıyla yeniden acılanmadan: insanla ulaşılacak Tanrı'ya) (B:17).

Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkışından sonra insanın maddeye tahakküm sınırlarının genişlemesi, beraberinde insanın manevi alanının daralması problemini ortaya çıkarmıştır. İçinde bulunduğu dünyayı anlamaktan çok değiştirmeye yönelen modern insan, varoluşu yeniden tanımlayarak, kendi benliğini yüceltip Tanrı'ya olan ihtiyacını ve mecburiyetini unutmuştur. Böylece modern insan maddi yönden refah ve bolluk içindeyken manen büyük bir boşluğa düşerek kutsalsız kalmıştır. Tanrı'ya yabancılaşan insan, en başta kendine olmak üzere diğer insanlara da yabancılaşmıştır.

Nuri Pakdil bu trajediyi anlatırken Batı ve Ortadoğu'nun modernleşme sürecini birbirinden ayırır. Ona göre Avrupalı ulusların teknik gelişmeyle beraber maddi isteklerinin ruhsal dengelerini bozduğunu ve bunun sonunda inkar düşüncesinin ortaya çıktığını ifade eder. Ortadoğu uluslarının ise kültür değişiminin şokuyla yaşadıklarını belirten Pakdil, en çok da bu çağda din olgusunun gerekliliğinin ortaya çıktığını söyler. Kulluk bilinci zarar gören insan, artık ibadetsiz kalarak iyice katılaşmış, birbirini dahi anlamaz olmuştur (Biat I: 13). İnsan içinde bulunduğu bu karanlıktan, en başta kararlılıkla 'niçin yaratıldım?' sorusunu sorup manevi bir silkiniş ortaya koyarak kurtulabilecektir (BYN I: 125).

Nuri Pakdil bağlanma problemini evvela Tanrı boyutuyla ele alır. Yazar, "Tanrı'ya inanış, Tanrı'ya bağlanış iyi eder insan yüreğindeki inmeyi" (Biat II: 14) diyerek insanın varoluş hamlesinde ilk sıraya Tanrı'yı koyar. Yaşanılan çağın, insanın Tanrı ile arasındaki bağa zarar verdiğini düşünen Pakdil, "Çağdaş insan, mutlaka, içdünyasını yeniden kurmak zorundadır + bilincini din coşkusuyla arıtarak algılamak zorundadır Tanrı'yı" diyerek, bağlanmanın önündeki engellerin gücüne dikkat çeker.

Tanrı'ya bağlanmanın beraberinde bir gereklilik olarak Önder'e bağlılığı vurgulayan Pakdil, Fethi Gemuhluoğlun'un şu ifadelerini aktarır: "Peygamber'e bağlanmadan yürünmez, aşılmaz hiçbir engel, Peygamber'le algılanabilir yeryüzü" (B:31). Devamında, Peygamber'e bağlılığın, varoluşun tek koşulu olduğunun da altını çizer. İnsan sevgisi de ancak Peygamber sevgisi ile başlar diyen yazar, Peygamber'in ashabıyla olan bağına ve aralarındaki sevgiye, arkadaşlığa dikkat çeker (B: 37). Bu minvalde bağlanmaya ve arkadaşlığa, Başkomutan'ın (Hz. Peygamber) buyruğu altında, yedinci yüzyılın başlarında, zulme karşı açılan savaşa ilk katılan Hz Ebubekir'i örnek gösterir ve ondan, "Büyük Ebubekir" olarak bahseder (BYN II: 57-58).

Bağlanmanın bir diğer boyutu da sanatsal ve kültürel yönden Uygarlık değerlerine bağlanmaktır. Tarih bilincini canlı tutarak, insan geçmiş ile gelecek arasında 'bağ' kurmak hatta bağ olmak zorundadır. Burada en büyük görev Pakdil'e göre yazarlara düşmektedir. Çünkü yazara göre, yurdumuzda yabancılaşma sanatla başlamıştır ve yine sanatla ortadan kaldırılacaktır. Haksızlığı, sömürüyü büyük bir duyarlılıkla önce sanatçının vurgulaması gerekir. Sanatçı ezilenin yanında olmalı,

sadece kendi yurdunda değil, tüm yeryüzünde bu savaşı sürdürmelidir (B: 24-25). Kendisinin sanata hep bu bilinçle baktığını, “Ben, çoktan oyumu verdim: sanata edebiyata + bunlarla tutuşacak büyük ateşe” (BYN I: 126) diyerek vurgulayan Pakdil için sanat, amaç değil, içinde bulunduğu modern çağda, İslam Öğretisi’ni insanlara sunabilmenin yegâne aracıdır.

2.6.3. Önder / Mutlak Önder / Ulu Önder

Sözlükte, “Gücü, ünü ve toplumsal yeri dolayısıyla, belli zaman ve durumlar içinde, ilişkili bulunduğu küme veya toplumun tutum, davranış ve etkinliklerini değiştirip yönetme yeteneğini gösteren kimse, lider, şef, alemdar” (TDK) şeklinde tanımlanan önder kavramını Nuri Pakdil ideolojik bağlamda kullanır. Nuri Pakdil için önder, Mutlak Kitap’taki ilkeleri insanlığa ilan etmek için Allah’ın görevlendirdiği uyarıcı konumundaki Hz Muhammed’dir. “Önder” kavramının yanında, “Mutlak Önder”, “Ulu Önder” gibi nitelemeli kullanımlara da yer verir. Yazara göre, insanın varoluşunu anlamlandırabilmesi için başta Tanrı, sonra da Önder’e bağlılığını sürekli canlı tutmak ve gereken öğretisel duruşu yaşamının her alanında sergilemek zorundadır (B: 37).

Nuri Pakdil, 2015 yılı Necip Fazıl Ödülleri töreninde yaptığı konuşmasında, meşhur selamlamasından sonra salondan büyük bir alkış beklediğini belirterek “Ne Mutlu Müslümanım Diyene!” şeklinde slogan atmıştır. Devamında Hz Peygamber için “ezeli ve ebedi Ulu Önder” nitelemesi yapan Nuri Pakdil, bu söylemleriyle dikkatleri üzerine çekmiştir.

Onun nazarında Hz. Peygamberin ezeli ve ebedi anlamda Mutlak ve Ulu Önder oluşunun, İslam inancına göre Hz. Peygamber’in insanların ona tabi olmak zorunda oldukları son peygamber¹⁰ oluşudur. Öte yandan Pakdil’in bu söylemleri, ideolojik anlamda benimsediği ve reddettiği öğretileri açıkça ortaya koyarak, tarafını belli etmesi bakımından önemlidir.

¹⁰ Bkz. Kur’an: 33/40.

2.7. RET

2.7.1. Ret

Sözlükte, “Uygun bulmama, geri çevirme, kabul etmeme” (TDK) ret kavramının Nuri Pakdil’in düşünce dünyasında önemi büyüktür.

Nuri Pakdil’de ret ve kabul düşüncesinin esas belirleyeni, her zaman olduğu gibi din olgusudur. İnsanın, özellikle ideolojik anlamda kabul ettiği ilke ve olguların yanında reddettiği ideolojilerin değerleri de önemlidir. Her şey zıddıyla kaimdir ilkesi gereği “iyi ve kötü” ya da “hak ve batıl” varlıklarını birbirlerine borçludur.

Bu açıdan ele alındığında İslami literatürde çokça zikredildiği üzere, Kelime-i Tevhid’in ‘lâ’ olumsuzluk edatı ile başlaması, imana engel olan ya da imanın saflığına leke düşüren her şeyi reddetmek, anlamına gelmesi bakımından önemlidir. Aksi takdirde bilinçli bir iman gerçekleşmiş olamaz. İnsan önce ‘lâ’ diyerek varoluş bilincine ulaşmış olur ve hayatına yön veren ilkeler bizatihi kendisi tarafından bilinçli bir seçimin ürünü olarak ortaya çıkar. Nuri Pakdil açısından ret düşüncesi, evvela bu anlamda varoluş bilincinin zihnî ve kalbî ilk eylemidir. “Kara siyasaya ‘Evet!’ dememek için direniyoruz” (BYN II: 98) diyen Pakdil, tersinden kara siyasayı reddediyoruz demek ister. Reddedtiği bu düşüncenin karşısında benimsediği ideoloji ise İslam İdeolojisi’dir.

Pakdil inanç anlamındaki ret düşüncesini, yabancılaşma karşısında da tavizsiz bir şekilde sürdürür. O, “... bir ülke tasarla içinde yaşadığın, ruhun hiç durmamacasına titremektedir ve tek eylem var sadece: gerçekleştirdiğin. Red o da. Kalbinle” (OGD III: 42) diyerek yabancılaşma karşısında takındığı tavrın sınırlarını belirtir.

Nuri Pakdil, yeryüzündeki bütün oluşumların daima büyük karışıklıklardan sonra ortaya çıktığına, “tankların altında ezilse de sürgün verebilen, ‘karşıgelerek’ yaşamasını bilen aslanagzı çiçeğini düşünelim” (OGD VI: 60) diyerek dikkat çeker. Hatta, “direşkenliği var eden düş yıkımlarıdır” (AS: 61). Karşı gelmek ve reddetmek düş yıkımlarının önüne geçmenin ve yok olmamanın ilk şartıdır. Bu tavır aynı zamanda onurlu bir duruşun gereğidir: “Topu topu dört harf: asla!: çıktı işte de yere düşürmemeli: sorun koruyabilmekte bu ünlemi; onurluluk ünlemi bu” (OGD III: 27).

Nuri Pakdil düşüncesinde ret ve kabul hayatın anlam kazanmasında ilk sıradadır. Bu anlamda, “Âmentü ne kadar çok tekrarlanabilirse, insan vicdanına direniş ateşleri daha harlı, daha cüsseli dokunmaya, o vicdan sahibini dinamikleştirmeye başlar. İteleyerek iner Vinç, karanlığın üzerine...” diyen Pakdil, devamında, “Şirk’i felç etmekten başka çare yoktur” (OGD VI: 78) diyerek reddettiği ve kabul ettiği değerleri inanç süzgecinden geçirir. Bunu yaparken kullandığı üsluptaki kesinlik düşüncesine ve inancına duyduğu güven ve teslimiyetten ileri gelir.

Pakdil, ret düşüncesini ve ret bilincini evrensel manada bir imkan olarak görür. Bu anlamda, haksızlığa, zulme, hayır diyebilen yazarları, sanatçı ve politikacıları inancı ne olursa olsun, yakından takip eder, onları önemser. Örnek olarak Bediüzzaman, Humeynî, Ahmet bin Bella, Aliya İzzetbegoviç gibi muhalif ve devrimci Müslüman alim ve devlet adamlarının yanı sıra; Mandela, Lenin, Che, Sartre, Camus gibi muhalif devlet adamı ve entelektüelleri de yakından takip eder. Siyasi düşüncesinden dolayı özgürlüğü kısıtlanan insanların mücadelelerine saygı duyar. Necip Fazıl’ın en çok muhalif duruşunu ön plana çıkarır (Su, 2018: 160).

2.7.2. Başkaldırı

Sözlükte, “Herhangi bir amaçla kurulu düzene veya devlet güçlerine karşı gelme, başkaldırma, ayaklanma, isyan” şeklinde tanımlanan başkaldırı kavramının Nuri Pakdil’deki karşılığı, insan onuru için, zulme, haksızlığa, karşı bir başkaldırı olarak çıkar karşımıza.

Nuri Pakdil, ancak zulme başkaldırılarak insanlığa girilebileceğini, yazarların da bu görevlerini sözcüklerle yerine getirebileceğini vurgular: “Haksızlıkların ağırlığı altında kalmayıp, büyük bir girişkenlikle, insan onuru için, zulme başkaldırabilmek: yazar yiğitlikle korkaklık arasında sallanır, durur (BYN I: 114-115).

2.7.3. Direniş

Direniş, bir hakkı elde etmek için bir kişi, zümre veya düşünceye karşı koyma, direnme, şeklinde tanımlanabilir. Nuri Pakdil direnişi ideolojik ve insani yönden ele alır. İçinde bulunduğu çağın direnişi öncelediğini şu ifadeleriyle vurgular:

“Önce, direnmek zorundayız çünkü: yıkılmamak gerekiyor çağın yıkımları önünde + insanın içdonatımını gerçekleştirmesiyle olasıdır ancak bu da... insana, insanlığa adanış başka nasıl olabilir” (B: 78)

İdeolojik direniş, insanın yaradılış gayesine aykırı olan, insanı yabancılaştıran, kendi ülküsünü kendi ülkesinde yaşatmasına engel olan tüm ideolojilere yani karasiyasaya karşı direniştir. İnsani anlamda direniş ise, modern çağın insandan kopardığı manevi yönlerini, sevgi bağını tekrar yerine koyma bilinciyle ortaya koyduğu direniştir.

Özellikle ideolojik anlamda direniş gösteren insan, Pakdil’e göre dik durmalı ve onurunu asla kaybetmemelidir. Bu anlamda, “Mağrur tavırlara tavlınır direnişin hası” (KD: 13) diyerek, reddettiği, benimsemediği ideolojinin karşısında benimsediği İslam Öğretisi’nin ve inancından dolayı da kendisinin üstün ve muteber olduğunu vurgular. Nuri Pakdil’in mağrur tavırlar içinde direnmesinin dayanağı Kur’an-ı Kerim’dir: “Gevşeklik göstermeyin, üzölmeyin; eğer inanmışsanız şüphesiz en üstün olan sizsiniz” (2/139).

Nuri Pakdil’ e göre düşünen insanın önü uçurumdur, her yer tehlikelerle doludur nereye baksa bir tuzak görür. Tehlikesiz bir dünya anlamsızdır, çünkü tehlikeler insanın duyumsama gücünü artırır. Bu sayede insanın duyumsama yeteneği gelişir ve gelişme insana ‘savaşım’ gücünü, direniş gücünü yoğunlaştırma imkânı verir. Böylece insan, insanlık bilincini önemli ölçüde geliştirmiş olur (B: 47).

Yazara göre korku, sinme ve yılgınlık insanın yiğitçe direnmesi önündeki en büyük engeller olduğunu, “Olay şudur, İnsanoğlu: bilmez miyim hiç? Sindin mi, silinirsin. Sinir sınanmaya gelmez. Sinir: sırtlanmalı” (OGD II: 61) sözleriyle ifade eder. Yine bu minvalde, “Hiç kuşkusuz, her namuslu duruşun omurgasında, her zaman dört nala yol alan direngenliğin ayak sesleri duyulur” (OGD VI: 77) diyerek dik duruşun temel vasfını ortaya koyar. Direnen insan dik durmalıdır çünkü: “Yarış kulakları dik atlarla kazanılır” (OGD VI: 85).

Nuri Pakdil, Kur’an’da anlatılan Ashab-ı Kehf olayına da dikkat çekerek, onların, yani yazarın söylemiyle Yedi İnanmış İnsanın tarihe emanet ettikleri en önemli öğretinin, bir amaç uğruna soylu bir ‘direniş’ göstermek olduğunu vurgular.

İnanılmayan bir sisteme asla katılmamak adına sınırsız bir özveride bulduklarına dikkat çeken yazar, yedi inanmış insanın bu tavır alışlarını hayranlıkla takdir eder (KK: 92).

2.7.4. Devrim

Sözlükte, “Belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik, ihtilal, inkılap” (TDK) şeklinde tanımlanan devrim kelimesi, daha çok siyasi anlamda kullanılır. Türkiye’de devrim kelimesinin kullanımının daha çok sol görüşlü insanların tekelinde olduğuna yönelik genel bir görüş hakimdir. Hatta Türkiye’de yaşayan Marksistler, daha çok ‘devrimci’ sıfatıyla anılırlar.

Bir devrimi ortaya çıkaran etkenler genelde siyasi, ekonomik ve toplumsal nedenlerden kaynaklanır. Bu üç nedenden herhangi biri veya tamamı yönüyle, toplumda aşırı miktarda rahatsızlık ortaya çıkarsa ve bu rahatsızlık ‘bilinçli’ bir şekilde bertaraf edilmek istenirse devrim ortaya çıkar. En başta egemen ideolojiye karşı ‘hayır’ demekle başlayan bu süreç, mevcut ideolojinin yerine koyacağı ideolojiyi de belirlemesi ve bunu topluma aşılması gerekmektedir. Aşılarmaya çalışılan yeni ideolojiye toplumun ihtiyacının olması, toplumun kültür değerlerine ve tabiatına uygun olması gerekir. Ayrıca belirli zümrelerin değil, toplumun tamamına hitap etmesi gerekir. Bunların yanında tarihsel bir temele oturtulması gereken devrim ideolojisi, ya Marksistler gibi, tarihi tümüyle reddeder ya da eski tarihî konumu tekrar elde etme isteğinden hareket eder (Eliacıık, 2013: 177-198).

Daha önce tanımına yer verdiğimiz İslamcılık düşüncesi ya da İslami Hareket, İslam’ı yeniden hayata hakim kılmak arzusuyla, akılcı bir yöntem izlemesi, İslam’ı bilinçsiz taklit ve hurafelerden arındırmak istemesi, modernist ve eklektik yaklaşımı benimsemesi, bu anlamda gelenekle çatışmayı ve reddedilmeyi göze alması gibi tavırları, onun ‘devrimci’ bir yönünün olduğunu gösteren işaretlerdir. Nitekim bu hareket, var olan problemlerin çözümüne yönelik tekliflerinde İslam’ın ilk yıllarında Hz. Peygamber’in izlediği yolu, özellikle tevhidi anlamda ön plana çıkarır. Onun, temsil ettiği öğretinin ilkeleri sayesinde, Arap toplumunda dini, sosyal, iktisadi vb. tüm yönlerden yaptığı radikal değişimlerin, devrim niteliğinde değişimler olduğuna vurgu yapılır. Ancak devrim kelimesinin Türkçedeki olumsuz

çağrışımları ve Marksistlerin onu sık kullanması nedeniyle, devrimin İslam diniyle yan yana anılması genelde yadırganmış veya yanlış görülmüştür.

Bu anlamda düşündüğümüzde Nuri Pakdil'in kendisini özellikle 'devrimci Müslüman' olarak adlandırmasında, devrim kelimesinin anlamından ziyade işlevine vurgu yaptığı söylenebilir. Kendisiyle yapılan bir röportajda¹¹, klasik anlamıyla bir devrimden bahsetmediğini, "Hz. Peygamber'in mesajını tüm insanlığa ulaştıracak bir devrim"den bahsettiğini vurgular. Çünkü ona göre, yeryüzünün gelmiş geçmiş en büyük devrimcisi Hz. Muhammed'dir. O, insanların iç dünyasında bir devrim gerçekleştirmelerini sağlamak gerektiğini savunur. Bunu gerçekleştirmeden iktidara yönelik yapılacak bir devrim hareketinin anlamsız ve başarısız olacağını ifade eder. Önemli olan insanların gönlünü fethetmektir diyen yazar, asıl hedefin sayısal üstünlüğü sağlamak değil, kültürel anlamda bir devrimi gerçekleştirmek olduğunu vurgular. Böylece yapılan devrim kalıcı olacak ve gelecek nesillere de güçlü bir ülke bırakılmış olacaktır.

Nuri Pakdil, "Bugün, onurlu bir insan olabilmek, ancak, ciddi olarak antikapitalist ve antifiravunist olmakla mümkündür. Benim devrimciliğimin temelini bu ilkeler bağlamında İslam dinine olan sarsılmaz bağlılığım oluşturur. Bununla da gurur duyuyorum" (Pakdil, 2016: 63) diyerek devrimciliğinin temelini oluşturan dinamiklerin temelde 'ret' bilincine dayandığını vurgulamış olur.

Nuri Pakdil'in kültürel ve düşünsel devrime yönelik vurgusu göz önüne alındığında, onun devrim anlayışının, gayr-ı siyasal olduğunu söyleyebiliriz. O, reel politik ve aktif siyaset bağlantılarına hep mesafeli durmuştur. Onun devrimciliği ve İslamcılığı daha çok düşünce, edebiyat ve sanat faaliyetleri üzerinden hayat bulmuştur. Çünkü ona göre, "Kelimelerin rahminde büyür her devrim" (OGD VI: 111).

Nuri Pakdil, devrim konusunda sabrı ön plana çıkarır. Gerek çevresiyle kurduğu ilişkilerde gerekse yazma eylemi sırasında olabildiğince sabırlıdır. Yazar bu duruşunu, "Her işimde tanık tutmaya çalışırım: benim tanığım daima sabır. Sabırla, özgürlüğümü geliştirebiliyorum; öğrenmeye çalışıyorum bunun sanatını" (OGD VI: 92-93) sözleriyle ifade eder. Bu konuda, "Yüce Muhammed'in Kutsal Sabrı" (OGD VI: 67) onun için tek örnektir. Onun, sabırlı davranarak insanlara anlattığı

¹¹ İlhamoğlu, Kemal. Devrimci Yazar Nuri Pakdil. Nuri Pakdil Röportajı. Orha Ajans. 01.02.2018

gerçekliğin, daha sonra gerçekleşecek Devrim'in temellerini sağlamlaştırdığını düşünür (OGD VI: 67). Burada kastettiği daha sonra gerçekleşen devrimin, İslam Devleti'nin kurulması olduğu söylenebilir.

Sabırlı bir şekilde davasını savunan Pakdil, “Yürümek + hiç durmamak + ödünsüz + namlusundan kurşun çıkan –hala çıkan– silah sıcaklığında yürümek” (BYN I: 125) derken devrimin yöntemini belirtir. Ayrıca yürüdüğü bu yoldan asla geri dönmediğini belirten Pakdil, kendisini, ‘hiç dönmemiş bir partizan’ olarak tanımlar (AS: 13). İslam’ı, bu şekilde, sol jargonun kelimelerini de kullanarak ideolojik bir dava gibi düşünen Pakdil, bu davaya olan adanmışlığını ifade ederken de “Militalik benim karakterimdir” diyecektir (M II: 294).

Nuri Pakdil’e göre bir insanın devrimci olabilmesi için en başta kendisini çok iyi bir şekilde yetiştirmesi gerekir. Mutlaka iyi derecede yabancı dil öğrenmesi gerekir. Evinde mutlaka bir kitaplık bulunması gerekir çünkü kitap okumayan insan devrimci olamaz. Ayrıca cimriliğin devrimci duruşla bağdaşmayacağını düşünen Pakdil, cömertliğin devrimciliğin olmazsa olmazı olarak görür. İnsanın özsaygısını yitirmesine neden olduğunu düşündüğü konformizmin devrimciliğin karşıtı olduğunu düşünen Pakdil’e göre “Devrim, yeryüzüne yalın bir bakış demektir” (Pakdil, 2016: 65).

Son olarak, Nuri Pakdil’e yöneltilen, “Devrimci dindarlığı nasıl tanımlarsınız” sorusuna verdiği cevaplar, devrimci bir Müslümanın evrensel anlamda sorumluluklarını tayin eden nitelikler olarak karşımıza çıkar. Ona göre devrimci dindarlık: ezilenleri, hakları yenilenleri, yoksulları, emekçileri savunmaktır. Zulme, haksızlığa, düşünce özgürlüğü önündeki kısıtlamalara, puta ve putçuluğa karşı çıkmak, başkaldırmaktır. Vicdani anlamda temiz kalabilmektir. Kur’an’ın yasakladığı faizin kurumsallaştığı bankaların, bulunduğu bir sokaktan geçmek dahi istememe duyarlılığıdır (Pakdil, 2016: 67-75).

2.7.5. Öfke

Sözlükte, “Engelleme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gazap” (TDK) şeklinde tanımlanan öfke kavramı, Nuri Pakdil’in entelektüel kişiliğinde bir davranış ve yazılarında da kavram olarak karşımıza çıkar. Pakdil, insanın üzerinde egemenlik kurarak insanın fitratına

aykırı düşünce ve yaşantıları ona dayatan ideoloji ve sistemlere olan öfkelerini: “Egemen verili koşullara kin duyulmadan geçirilen, tüketilen bir gecenin, tek bir gecenin vebali insanın boynunu morartır” (OGD V: 16) sözleriyle ifade eder. Burada entelektüel anlamda öfkenin, insanın sorumluluğunun bir parçası olduğunu vurgular.

Nuri Pakdil’in öfkesi, karakterinin ayrılmaz bir parçasıdır. Onun öfkesi kendi tarifıyla, “... kesiksiz vicdan hesaplaşmasında boyuneğmezlik simgesi”dir (OGD: 77) . İnsanın aleyhinde olan her şeye karşı öfkeli Pakdil. Yaşanılan çağda öfkenin gerekliliğine dikkat çeken yazar, bunu, “Öfkemizi yitirince tepki üretim merkezi iflas ediyor: nasıl karşı koyacaksınız karanlığa o zaman?” (KK: 41) sözleriyle vurgular.

Hüseyin Su (2018: 7), Nuri Pakdil hakkında yazdığı “Entelektüel Öfke” adlı kitabında, kitaba neden bu adı verdiğini açıklar. O, Pakdil’in sadece inancı, politik duruşu veya düşünceleri değil aynı zamanda kişiliğini de en iyi ifade eden başlığın bu olduğunu belirtir. Onun bu tavrı çoğu zaman aleyhine işlemiş olsa da Pakdil, bu tavrından hiç vazgeçmez, muhalif duruşunun sınırlarını bu öfkesiyle çizer. Bu açıdan bakınca Pakdil’in karakterinden dolayı, temsil ettiği düşünce ve eylemlerin anlaşılması güç bir düğüme dönüştüğünü söyleyen Su, kitabını bu düğümü çözmek amacıyla yazdığını belirtir.

Pakdil’in öfkesi salt bir nefretten ibaret değildir. O, “Yumruğumuza titizlikle bakıverseler, kin’i değil, düşünce’yi bulacaklardır” (BYN I: 85) diyerek, düşünce ve eserlerinin titizlikle incelenmesini ister. Böylece öfkesinin nedeni de anlaşılabilir olacaktır.

2.7.6. Eylem

Sözlükte, “Bir durumu değiştirme veya daha ileriye götürme yönünde etkide bulunma çabası” (TDK) şeklinde tanımlanan eylem kavramının, Nuri Pakdil için önemi büyüktür. Çünkü o eserlerinde hep eyleme yönelik düşüncelerini ortaya koyar.

Nuri Pakdil, varoluşu tek bir sözle açıklayabileceğini, bu sözün eylem olduğunu vurgular. “Oldum olası bir söz ilgilendirmiştir beni: ‘Eylem’ sözü. Varoluşumuzu bu sözden başka hiçbir şeyle açıklayamayız. Eylem yapıyorum o halde varım” (Pakdil, 2014a: 57) diyen yazar eylemi düşüncenin yerine kullanır. Ayrıca eylemle düşüncenin ayrılmaz bir bütün olduğunu altını çizer. Çünkü İslami

düşüncede iman (düşünce) ile amel (eylem) arasında sıkı bir bağ vardır. İkisinden birinin yokluğu diğerini de otomatik olarak yok eder (Su, 2018: 127).

Ülkede Resmi Öğreti'nin, kirli, erdem ve sağduyunun dışına çıkmış, manevi içeriğinden koparılmış, sevinci de korkusu da maddi bir toplum ortaya çıkardığını belirten Pakdil, “Sözle, artık, hiçbir yere varılamayacağı kesinlikle anlaşılmadı mı?” (BYN I: 93) sorusunu sorarak ‘eylem’e vurgu yapar. Yine buna benzer bir şekilde, “... eylem, eylem... yeter artık kağıt üzerinde. Fiilen olacaksa olsun” (KD: 103) diyen Pakdil için yazmak, eylem için yeterli değildir. Esas itibariyle yazmak Nuri Pakdil’in en temel eylemidir. Bu yüzden yazıları teoriden çok pratiğe yöneliktir. O yazarken, okuyucuyu teorik bilgilere boğmak yerine ziyade, eyleme geçirici bir üslup kullanır. Yazılarındaki hitabi söylem göz önüne alındığında, Pakdil, edebiyatçıdan ziyade örgüt lideri konumundadır.

Pakdil, “Herşeyin uğruna feda edilebileceği tek gerçeklik: Sahih Eylem”dir (OGD VI: 75) derken de eylemin; yapmacık, şova yönelik olmaması gerektiğini vurgular. Eylem en başta, yaslandığı düşüncenin esaslarına uygun bir şekilde ortaya çıkmalıdır. Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz, düsturunu da göz önüne alırsak, esas olan eylemdir söz değil.

Eylemin Nuri Pakdil’in yaşantısındaki alanı geniştir. Mustafa Uslu’ya yazdığı bir mektubunda, “Kişisel rahatlığa veda etmek şart. Eylemi “eğlen” vezninde düşünmemek şart. Kalbimizi yontmak şart. Cebimizdeki parayı bir günden fazla durdurmadan eyleme dönüştürmek şart. Beş vakit namazı camide kılmak şart” (M I: 338) ifadelerine yer verir. Bu ifadelere bakıldığında, Pakdil’in eyleminin en temel dayanak noktasını İslam Öğretisi’nin oluşturduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Pakdil, mektubunu şu cümleyle bitirir: “Servetim ve mirasım eylemimdir” (339).

2.8. MÜLKİYET – SÖMÜRÜ

2.8.1. Emek

Nuri Pakdil’in sık kullandığı kavramlardan biri de emek kavramıdır. Sözlükte, “Bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü” (TDK) şeklinde tanımlanan bu kavram, genelde Marksist dünya görüşünü benimseyen yazar ve düşünürler tarafından gündeme getirilen bir kavramdır. Emek kavramının yanında

işçi, işçi hakları, alın teri, sömürü gibi kavramlar da Marksist dünya görüşüne sahip yazarlar tarafından sıklıkla kullanılır. Nuri Pakdil'in, bu kavramlara Kur'ani dayanaklarla sahip çıkarak ve onlara manevi bir anlam yükleyerek kullanmasının herkesi müthiş şekilde şaşırttığını belirten Ali Göçer (2013: 84) onun dünyasında kavramsal bir karmaşanın olmadığını ifade eder.

1981 yılında Edebiyat dergisinin çıkışının 12. yıldönümünü kutlama amaçlı yazılan 12. Yıl Bildirisi'nde: "Yaşasın; karşınamalıcı, karşısömürgeci, Öğretisel, tarihsel, evrensel, özgürlükçü, ilerici, tekdeğerin 'emek' olduğu bilincini harlı bir ateş gibi tüm insanlara duyumsatmayı amaç edinen ışıklı çizgimiz, konumuz!" ifadelerine yer veren Pakdil, emek kelimesini tırnak içinde belirtip onu tek değer olarak nitelemesi, onun emeğe verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir.

Nuri Pakdil, emek kavramının aslında İslami bir kavram olduğunu, Allah'ın başlangıçta ve sonuçta emeği kutsadığını (Biat 1: 14), başta Hz. Adem olmak üzere bütün peygamberlerin hem önder hem de işçi olduklarını (BYN 2: 89), alın teri, emek ve tüm ezilmişlerin haklarının yalnızca camilerde savunulduğunu ifade eder (BYN 3: 27). Bütün bu ifadeleriyle Pakdil, emek kavramını Marksistlerin icat etmediğini, kendi deyimiyle İslam Öğretisi'nin on dört asır önce bu kavramı gündeme getirdiğini ve Allah'ın emeği kutsadığını söyler. Kur'an-ı Kerim'de "ve insana uğruna çaba gösterdiği dışında bir şey verilmeyecektir" (Necm, 53/39) buyrulur. Onun emek kavramını çok fazla önemsemesi, her şeyden önce, emeğin Kur'an temelli bir kavram olması ve onun İslam inancına olan bağlılığıdır. Bu bağlılığa binaen ahiret gününe de iman eden yazar, "İnsan için tek korunak, kendi emeği olabilecektir : Büyük Sorgu Günü'nde" (BYN 1: 23) diyerek, emek kavramına, Allah yolunda yapılan iyilik, sâlih amel gibi anlamları da yüklemiştir. Nitekim Kur'an'da, "Öyle bir günden korkun ki, o gün kimse başkası için bir şey ödeyemez; hiç kimseden şefaahat kabul olunmaz, hiç kimsenin yerine başkası kabul edilmez; onlara asla yardım da yapılmaz" (Bakara, 2:48) ayetinden hareketle ahiret gününde, insanların sadece kendi emeklerinin karşılığını alacaklarının bilincindedir.

Ayrıca Pakdil'in dini, dünyevi ve edebi duruşunun oluşmasında oldukça etkili olan Fethi Gemuhluoğlu'nun da etkisi yadsınamaz. Nuri Pakdil onun için yazdığı Bağlanma (79) adlı kitabında: "Sanırım çok az insan, bu dünyada soluk aldığı sürece, O'nun gibi inanmış olarak, emeği, alınterini savundu + O'ndan öğrendiğim temel

şuydu: EMEĞİN ÖNDE YÜRÜMESİ, ilkesi” ifadelerine yer vermesi, Gemuhluoğlu’nun onun üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

Yazarların da birer emekçi olduklarını ifade eden Pakdil, cümleleriyle emekçi kardeşlerinin elinden tuttuğunu, yerli düşünce bağlamında birleşen ellerinin evrensel doğru bir açılım konumu içinde olduğunu söyler (BYN 2: 96). Yerli düşünceye sahip çıkan, yabancılaşmaya direnen yazarları da, “Hepsi, Yaratanın başlangıçta ve sonuçta kutsadığı emeğin savunucularıdır” sözleriyle övmüştür. (Biat I: 14).

Ona göre yeryüzünde, bir damla alın terinden daha güçlü bir silah yoktur (BYN 2: 24). Nerdeyse tüm düşünce ve söylemlerinde evrensel bir dil kuran yazar, “Ademoğlu! Gereksinim duyduğun bütün güç, bütün kuvvet, bütün kudret, ANCAK, EMEĞİN ASİL CEVHERİNDEDİR” (AS: 67) diyerek tüm insanlığa hitap etmiştir. Yine “[...] insan demek emek demek her ülkede her tür üretimde her durumda her konumda her koşulda emek tek elbet yalın yakıcı yaman yavuz bağıntısal yöklendiricilikli ölçek [...]” (OGD III: 9) şeklindeki ifadeleriyle emeği yüceltmede evrensel bir duruş sergilemiştir. O, sadece kendi ülkesindeki sömürüye değil, tüm dünyadaki sömürü düzenine karşı çıkararak emeğin evrensel değerini tayin etmiştir.

2.8.2. Kirli Mülkiyet

Sözlükte, “Kendisinin olan bir şeyi yasa çerçevesinde istediği gibi kullanabilme hakkı” (TDK) şeklinde tanımlanan mülkiyet kavramı Nuri Pakdil’in en çok üzerinde durduğu kavramlardan biridir. Onun mülkiyet algısında temel kıstas İslam inancıdır.

Kur’an’ın mülkiyeti nasıl ele aldığına baktığımızda:

Kur’an’a göre mutlak malik Allah’tır; yani herkesin ve her şeyin üzerinde mutlak tasarruf hakkına sahip bulunan yegane varlık O’dur, O her şeyin sahibidir. Allah kendi mülkünden insanlığa da cüz’i olarak, denemek amacıyla vermiştir. Bu nedenle Allah ile ilişkisini kesmiş bir dünya görüşünün iktisat anlayışında (kapitalizm) insan –kendi malının mutlak sahibi olarak görüldüğü için- malını istediği gibi ve istediği yere harcayabilme hakkına sahip görülürken, İslam bu hürriyeti sınırlamaktadır. Kişinin kendi malını tüketirken savurganlık etmesi (isrâf) yasak olduğu gibi, ihtiyaç fazlası malın ihtiyaç sahiplerine harcanması (infâk) önerilir. İslam tarihi boyunca, Kur’an’ın tanıdığı mülkiyet hakkı, sağ ve sol yorumlara konu olageldiyse de, İslam dünyasında sağcı mülkiyet yorumlarının baskın olduğu bir tarih yaşanmıştır (Özsoy ve Güler, 2017: 500).

Nuri Pakdil'in mülkiyet kavramına İslami bir bakış açısıyla yaklaşır. Mülkiyeti 'kirli' kelimesiyle birlikte kullanmasının nedeni, zengin insanların mallarını Allah yolunda harcamamaları, fakirlerle paylaşmaktan kaçınmalarıdır. Paylaşmak bir yana üstüne üstlük onları sömürerek mallarını kirli hale getirdiklerini düşünür. Ona göre yoksulluk alınyazısı değildir (OGD 1: 21). Bir Yazarın Notları'nda kendine özgü bir üslupla tiyatro sahnesi gibi yazdığı cümlelerde, zengin kişiyi 'Etleri Sarkık' ifadesiyle tasvir eder. Bu tasvir, şişman bir insanı aşağılamaktan ziyade, onun muhtaç insanlarla paylaşmadığı zenginliklerin sarkıntısı şeklinde yorumlamak daha doğru olacaktır. Çünkü burada hedef zengin kişinin dış görünüşü değil kirli mülkiyetidir.

'Gazapmış!' : Kapısını şoförünün saygıyla açtığı arabasından inerken, yineliyor homurdanarak Etleri Sarkık Kırk Yaşlarındaki: "Düşünecekmişim! Tanrının belası! Bir kez uyundu bana. Bilmem neredeki bir yoksuldan bile sorumlu olmalıymışım ben! Mal, kimde görünürse görünsün; ondan, herkesin bir parça hakkı ya varsaymış, niye olamasınmış? Sorumluluk böylesine boyutlu algılanmalıymış! Hay boynu ezilesice! Daha neler söylüyor Yarabbi! .... İrgalar mı beni öğretti falan? (BYN 2: 26).

Devamında, zengin kişinin kullandığı 'ırgalar mı beni öğretti falan' ifadesindeki öğreti kelimesi, yazarın yine kendine has deyimiyle, İslam Öğretisidir. Pakdil'e göre zengin kişinin mülkiyetini paylaşmaması, İslam inancına tam anlamıyla bağlı olmadığını, onun ilkelerine yeterince riayet etmediğini gösterir. Mülkiyetin temiz olmasının şartı ise, emek ve alın teri neticesinde kazanılmasından ve muhtaç insanlarla paylaşılmasından geçer. O, bunu şöyle ifade eder:

Bu işe biraz akli yatan birisi olarak -isterseniz mütevazı uslamlama, isterseniz biraz sivrice çıkmış olarak algılayınız- mülkiyeti mütemadiyen -ceplerimizden eksik etmediğimiz- o kalemtraşımı bıçakla, sağ gözün verdiğinden sol gözün haberi olmayacak kadar gizli gizli yontmak, üzerindeki apseleri -mülkiyet insandan daha canlıdır- pansumanla temizleyip rahatlatmak şart (OGD 3: 63).

Pakdil'in bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere, onun mülkiyet karşısındaki tutumu, tamamen İslam dini ilkelerine göre şekillenmiştir. Mülkiyetin temiz kalabilmesini sağlamak adına sunduğu paylaşma yöntemi olan 'sağ gözün verdiğinden sol gözün haberi olmayacak kadar gizli gizli' ilkesi de hem Kur'an'da geçen bir ayet¹² hem de Hz. Peygamberin çok bilinen hadislerinden biridir.

¹² Bkz. Bakara 2/271.

Aynı zamanda “Arınmış, temizlenmiş, herkesin hakkı verilmiş mülkiyet güzeldir kuşkusuz da, gene gene, çok ağır bir şeydir” (OGD 3: 63) diyen yazar, mülkiyetin hesabının zor olacağını vurgulamak ister. Kendi yaşantısında da buna çok dikkat etmiş, mülkiyete hiç değer vermemiş ve bir röportajında, “Tapulu mülkiyeti olmayan Nuri Pakdil Türkiye’de tektir!” demiştir.¹³ Onun mülkiyete karşı bu tutumunun bazı çevreleri rahatsız ettiğini düşünür. Eğri mülkiyet, kirli mülkiyet, kanlı mülkiyet demelerinden, yakından tanıdığı kişilerin dahi rahatsız olduğunu, alındığını söyler. Onlara, “Ne söylüyorsunuz ben? Eğriyse düzeltilmeli, kirliyse arındırılmalı, kanlıysa kazına kazına temiz yeri ortaya çıkarılmalı demiyor muyum?” (KD: 73) diyerek, onları yine paylaşmaya ve infaka davet eder. Ayrıca Biat III’te Söylev başlığı altında, insanın sürekli eşya yığmasının ve bunlarla övünmesinin ruhsal yoksunluğunu daha da yoğunlaştıracağını söyler. Oysa ona göre insan, olabildiğince yalınlaşmaya, başka insanların acılarına ortak olmaya çalışmalıdır (Biat III: 56).

Nuri Pakdil’e göre mülkiyet biriktirmek için değil sürekli hayır işlerinde kullanmak ve paylaşmak içindir. O insanları sürekli infaka davet eder. Özellikle zenginlerin yediklerini, içtiklerini, giydiklerini yanlarında çalıştırdığı insanlarla paylaşmalarını öğütler. Herkesin kul olduğunu, üstünlüğün ancak Allah’ın emirlerini algılama ve uygulamada gösterilecek gayrete bağlı olduğunu söyler. Yığıntıların daima kamu yararına gece gündüz eritilmesi gerektiğini söyler (BYN IV: 85).

Nuri Pakdil, mülkiyet ve paylaşma kavramını, evrensel boyutta değerlendirir. İçinde bulunduğu çağda yaşanan insani sorunların, sömürülerin, kirli mülkiyetten kaynaklandığını belirtir. Ona göre, “çağımızda mülkiyet kirli, eğri ve kanlıdır. İnsan yitmiştir” (BYN II: 99). Böyle düşünmesinin nedeni elbette, neredeyse tüm dünyayı sömürge haline getirmek suretiyle güçlerine güç katan ve zenginleşen batılı devletlerdir. Özellikle Afrikalıların hem zenginliklerini gasp etmiş hem de kanlarını dökmüşlerdir. Onların mülkiyetleri bu yüzden kirli ve kanlıdır.

Bütün bu ifadelerinin neticesinde, düşlediği bir dünya vardır Pakdil’in. Düşlediği evrensel dünyada, tek buyuran gücün, namuslu, ak güç; emek ve alın teri olmasını düşler. Bütün cânilerin, soyguncuların, emek düşmanlarının, istifçilerin,

¹³ Par, Kübra, “Muhafazakar Değil Devrimciyim” Nuri Pakdil Röportajı, Habertürk, 16.11.2014.

mülkiyetlerinin hesabını vermelerini düşler. Dünyaya barış ve kardeşliğin gelmesini düşler. Emegın, alın terinin dini evrensel gücünün, bir kez daha yeryüzünde, somut bir devlet gibi hissedilmesini düşler. İnsanın değerinin yalnızca, emeğiyle, alın teriyle ölçülmesini düşler (BYN I: 105).

2.8.3. Eşya / Mal / Mülk

Nuri Pakdil düşüncesinde eşya, sürekli olumsuzlanır. Yazarın deyimiyle uygulayım bilimin, yani teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan ve insan hayatını kolaylaştıran, eşya, makine, araç vb. imkanlar, Nuri Pakdil açısından insana zarar veren, onu varoluş bilincinden uzaklaştıran, insanların birbirinden uzaklaşmasına neden olan gelişmeler olarak görülür.

Eşyayı, insanın kimliğini aşındıran bir cadı, bir modern bela olarak niteleyen Pakdil'e göre, insan eşya yığdıkça farkında olmadan kendi 'öz'ünü eksilttiğini, kimliğini aşındırdığını düşünür. Ardından, "Bilmiyorum çok erken mi şu soru?: Onuru mu seçiyorsun eşyayı mı" diyen Pakdil, insanı keskin bir ayırım noktasında tercih yapmaya zorlar (BYN II: 31). Yazarın, burada bahsettiği, insandan eksilen öz, dini anlamda bir öz'dür. İslam inancında dünya hayatının geçici ve değersiz olduğuna yönelik ayetler ve hadisler mevcuttur. İnsan eşya yığma telaşına kapılınca dolaylı olarak, dünyevi birikimler için daha çok çalışacak ve uhrevi hayatın gerektirdiği eylemlerden uzaklaşmış olacaktır. İnsan böylece varoluş bilincinden ve yaradılış gayesinden uzaklaşarak öz'ünü eksiltmiş olacaktır.

İnsanların sürekli eşya alımlarıyla ve bununla övünmeleriyle, ruhsal yoksunluklarını daha da yoğunlaştırdıklarını düşünen Pakdil, oysa insanların olabildiğince sade bir hayat tarzı benimsemeleri gerektiğini düşünür. Bu eşya hırsının insanlardaki duyarlılığı ve sorumluluğu da azalttığını, hemcinslerinin acılarına ortak olma duygusunu körelttiğini ifade eder (Biat III: 56). Ona göre insanlar, birbirini ancak eşyasız odalarda anlayabilirler (BYN II: 61).

Nuri Pakdil'in insanların mal, mülk edimlerine karşı olmasının bir diğer nedeni, biraz da, insanların asıl ihtiyaçlarının ne olduğu konusunda bilinçlerini yitirmiş olmalarıdır. İçlerindeki büyük manevi boşluğu mal ve mülk ile doldurabileceklerine inandırılmış olmalarıdır. Bu duruma tepkisini de, "Gerçek', paramparça olmuşken, hala mal mülk diyenler var" (BYN II: 50) diyerek gösterir.

Kendi yaşantısında da mala ve mülke hiç itibar etmeyen Pakdil, otelde kaldığı yıllarda kat temizlikçisi bayanın, “Yıllardır kalıyorsunuz, gardolabınız bomboş böyle, bir-iki birşey” (OGD VI: 65) dediğini aktarır. Bu anlamda Pakdil, yazdıkları ile yaşantısının özdeş olduğunu, belki başka konularda çelişkileri olabileceğini ama yaşantısına ters düşen tek bir satır bile yazmadığını, bunu başkalarından önce kendisinin irdelediğini vurgular (BYN II: 99).

2.8.4. Para ve Banka

Nuri Pakdil ile uzun yıllar birlikteliği olup onun yaşantısına tanıklık eden Edebiyat dergisi şairlerinden Arif Ay çıkardığı Edebiyat dergisinde, Mehmet Eliusta müstear ismiyle hazırladığı “Nuri Pakdil Sözlüğü” adlı iki sayı süren kısa bir yazısında, onun para ile alışverişinin sadece zaruri hallerde olduğunu belirtir. Ayrıca, kapitalist düzenin yaşam damarı olduğunu iddia ettiği bankaların, onun kaleminden sözcük olarak bile sadır olmadığını belirtir. Arif Ay, Pakdil’in, sözcüklerin, cümlelerin ve kaleminin kirleneceğini düşündüğü için bu şekilde bir tutum sergilediğini vurgular (Ay, 2013: 4).

Pakdil, yaşadığı dönemde ülkelerin kullandığı bazı para birimlerinin ismini vererek, kendine has söylemiyle, okuyucuda farkındalık oluşturmaya çalışır: “Mark? Ruble? Frank? Riyal? Dinar? Sterlin? Yen? Yenmelisin içindeki şeytanı insanoğlu” (BYN III: 51). Yine benzer şekilde para birimlerini anarak, “Hemen hemen yeryüzü insanın in hali oldu? Florin? Şilin? Anmak istemiyorsunuz hepsini? Hep, in hali diyorsunuz insanın?” der. Burada Rusçadaki ‘bulunmama’ ve ‘yokluk’ bildiren cümlelerde kullanılan ‘in hali’ne atıfta bulunur.

Nuri Pakdil, insanların yediklerinin, içtiklerinin, giydiklerinin aynısını ihtiyacı olan insanlarla paylaşması gerektiğini ifade eder. İnsanların birbirlerine karşı üstünlüklerinin, sadece Allah’ın emirlerini algılamada ve uygulamadaki aşkınlıkta olduğunu, mal ve paranın hiçbir zaman üstünlük nedeni olamayacağını vurgular. Ona göre biriktirilen para, mal, mülk daima gece gündüz kamu yararına harcanmalıdır (BYN IV: 85).

Bunların yanında, Nuri Pakdil’in, dönemin en büyük banknotunu ateşle tutuşturduktan sonra bununla sigarasını yaktığına dair söylentiler mevcuttur (Yanar ve Topçuoğlu, 2014: 845). Bu söylentilerin doğruluğu veya yanlışlığından ziyade,

Pakdil'in antikapitalist duruşunu sembolize eden ve bu konuda gençlere etkileyici bir örneklik teşkil eden bir menkıbe ya da efsane olarak dilden dile dolaşmasıdır.

2.9. İNSAN

2.9.1. İnsan

Nuri Pakdil'in üzerinde durduğu önemli kavramlardan biri de insandır. İnsanın hem varoluşsal anlamda hem de yaşanan çağdaki konumunu belirlemede yaşadığı problemler üzerinde duran Pakdil'e göre bu problemlerin en temel nedeni, insanın kutsal ile olan bağının zayıflamış olmasıdır.

Nuri Pakdil'e göre insan, manevi içeriğini zenginleştirmeden varoluş bilincini algılayamaz. Çünkü insanın iç dünyası büyük bir gizdir. İnsan, ancak bu giznin kaynağına inerek, yaratılış bilgeliğini ve evrensel işlevini algılayabilecektir (B: 53). Bu giznin kaynağında insan Tanrı'yı bulacaktır, çünkü insanın temel gereksinimi ancak Tanrı olabilir ve insan dünyaya gelirken sorumluluğu kabul ederek O'nunla bir varoluş sözleşmesi imzalamıştır (B: 66).

İçinde yaşanan çağ, "ipi kopmuş deve" (Biat II: 12) gibi ortalıkta dolaştığını belirten Pakdil'e göre, çağdaş insan sevgiyi unutmuştur ve büyük bir yalnızlık içindedir. Bunun temel nedenini de teknoloji ve makinenin, insana egemen olmasına bağlayan Pakdil, insanın ruhi ihtiyaçlarını konuşmanın dahi ayıp sayıldığı bu çağda insanlığın idam edildiğini düşünür. İnsanların yaşadığı bu yalnızlık hissinden, birbirlerine tutunarak kurtulabileceklerini, bunu da evrensel manada sağlayacak olan öğretinin yalnızca İslam öğretisi olduğunu vurgular (B: 17-19). Nuri Pakdil'in, insanın bu sömürü çağının etkilerinden kurtulabileceğine olan inancı tamdır. Bu konuda ümidini hiçbir zaman kaybetmeyen yazar, insanın "yeryüzünün damarlarında dolaşan tek yapıcı güç" (B: 43) olduğuna inanır.

Nuri Pakdil'e göre nesne iştahının artması, aynı zamanda insanın anamalcı dünya düzeni tarafından sömürülmesini kolaylaştırmıştır. Hatta insan, yaşanan çağda, anamalcılığın kanlı bir kurbanı durumundadır fakat bunun farkında değildir. Çünkü insan, yaratılış bilgeliğini unutmuştur, başlangıçta bir sorumluluğu kabul ederek dünyaya geldiğini unutmuştur. Bu durumun üstesinden gelebilecek olan potansiyeli yine insanın içinde barındırdığına inanan Pakdil, bunun için insanın

‘büyük yargı günü’nü sürekli düşünmesi ve hayatını ‘korku’ ile ‘ümit’ dengesi içinde sürdürmesi gerektiğine inanır (B: 67).

Pakdil’e göre insan içinde bulunduğu bu bunalımın etkisinden ancak Kutsal Kitap’ın rehberliğinde, Tanrı’ya olan bağına kuvvetlendirerek kurtulabilecektir. Çünkü Kutsal Kitap (Kur’an), insana sürekli ruhunun ihtiyaçlarını duyurmaya çalışır. İnsanı, iç dünyasını yorumlamaya çağırarak, ona evrensel anlamda sorumlulukları olduğunu hatırlatır. İnsan bu sayede hayatın ve ölümün anlamını kavrayarak aşkın bir bilince ulaşır (Biat II: 188). Vicdan rahatlığıyla tek bir gün geçirmenin dahi çok zor olduğunu belirten Pakdil, “ezilene acıdığımız denli ezene de acıyoruz” (Biat II: 13) diyerek, insanın kendi kendini yok eden bir ‘işkence makinesi’ne dönüştüğünü vurgular. Ona göre sadece ezilen değil ezen de acınacak haldedir. Çünkü insan, “yaptıklarından haberdar olan üstün yetenekli deneticiler, unutmayan yazıcılar” (Biat II: 13) tarafından sürekli gözetlendiğini unutmuştur. Sürekli denetlendiğini unutan insan, artık varoluş bilincini ve yaradılış bilgeliğini unutmuştur artık.

Nuri Pakdil’in lügatinde insan, en genel manada insanlıktır. O, “İnsan! Seni savunuyorum sana karşı!” (BYN I: 122), derken hiçbir şekilde ırk, din, dil, renk, cinsiyet vb. ayrımlar yapmaz. Üstünlüğü kulluk bilincine bağlar (BYN IV: 85). Irkçılığı değil aşkınlığı ortaya koyduğunu ifade eden Pakdil, bütün ırklarla barışık olduğunu vurgular (AS: 84). İnsana olan sevgisi büyüktür, bunu: “İnsan gerçeği her şeyim senin için!” (BYN I: 46) sözleriyle ifade eder. Nuri Pakdil’in hitap ettiği insan, Âdemoğlu’dur, yani yaşayan tüm insanlık onun muhatabıdır. Onun yazılarında, ortaya koyduğu düşünceler ve çağın sorunlarına yönelik ürettiği çözüm önerileri daima evrensel niteliktedir. O, “Değişmeyen yasa: cüz’î kurtuluş yok; kurtuluş: küllî” (OGD VI: 52) diyerek kalemiyle tüm insanlığa tebliğde bulunur.

2.9.2. Uygulayım Bilim

Türk Dil Kurumu’nun teknoloji kelimesinin yerine önerdiği bir terim olan uygulayım bilim günümüzde pek tercih edilmemektedir. Pakdil’in yazarken öz Türkçe kelimeleri tercih etmesi, bu terimi onun yazılarında sıklıkla görmemizin sonucudur.

Sanayi Devrimi sonrası İngiltere'den başlayıp tüm Avrupa'yı etkisi altına alan teknolojik gelişmeler, Osmanlı devlet adamlarını ve aydınlarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin o yıllarda girdiği savaşları kaybetmesi, toprak kayıplarının artması, ekonomisinin bozulması gibi hadiselerin nedeni, teknolojik anlamda Batıdan geri olmanın sonucu, olarak yorumlandı. Başta ordu olmak üzere birçok alanda yapılan ıslahat ve yenilik hareketlerinin temel amacı, bilimsel ve teknolojik anlamda Batılı ülkelerin seviyesine yükselmek amacı taşıyordu. Bu düşüncelerle başlayan süreçte, son dönem Osmanlı aydınlarından günümüze kadar daha çok kültürel ve ideolojik tartışmalar süregelmiş, teknolojik anlamda kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır.

Nuri Pakdil, teknolojiye dair görüşlerini ilk olarak Batı Notları'nda ortaya koyduğu söylenebilir. Fransa ve Almanya'da yaptığı gözlemler sonucunda Batı insanına makinenin egemen olduğu kanaatine varır. Ona göre insanın kişiliği makinenin bir adım gerisinde kalmış ve Batı yaşantısının uyumsuzluğu, bu dengesizlik sonucu ortaya çıkmıştır (BN: 13).

Almanların ölüm korkusunu yenmek için makineye sığındıklarını ifade eder. Makinenin bu korkuyu yenecek güçte olmadığını, aklın işlevi ile kalbin işlevinin farklı olduğunu dile getiren Pakdil, makinenin manevi değerleri talan ettiğini ve Batılıyı ölüm karşısında savunmasız bıraktığını ifade eder. Ona göre ölüm korkusu ancak ahiret gününe inanmak suretiyle yenilebilecek bir korkudur (BN: 14).

Nuri Pakdil teknoloji ve makineyi eleştirirken bunu madde ve ruh düzleminde ele alır. Makinenin, insanın ruhi yönünü törpülediğini, Tanrı algısını zayıflattığını ve insanın doğaya egemen olduğu yanılığını ortaya çıkardığını söyler. Bu durum, insanın madde ve eşyaya olan bağlılığını artırırken manevi anlamda büyük bir boşluğa ve yalnızlığa sürüklemiştir. Ona göre bu boşluk ve yalnızlıktan kurtulmanın yolu yeniden insana ve Tanrıya bağlanmaktan geçmektedir (B: 17).

Korkunun giderek saçmalığa dönüştüğünü ve Camus'un, çağımızın korku çağı olduğunu söylerken doğru bir saptama yaptığını ifade eden Pakdil, bu korkunun nedeninin insanın kendi yaptığı makineyi Tanrı'nın yerine koyarak onun kölesi olmasının bir sonucu olarak ortaya çıktığını düşünür. Tanrı'nın yerine konan makinenin ve onun ürettiği yıkım araçlarının büyük savaşlara sebep olduğu ve ölümü

kolektifleştirdiğini savunur. Böylece insan kendi kendinin celladı olmuştur. Buna örnek olarak Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını gösterir (Biat I: 85).

Nuri Pakdil'e göre teknoloji, insanlara yeni öldürme araçları sunmasıdır. Yetmişli yıllarda özellikle Ortadoğu'da ortaya çıkan savaşlar ve binlerce insanın ölümünde teknolojinin de payının olduğunu düşünür. Bununla birlikte insanlığın ölüm karşısında duyarlılığını yitirdiğini, ölümlerin kanıksandığını düşünür. İnsanın soyunun tükenmediğini fakat buna mukabil, insanı insan yapan erdemlerinin bir bir tükendiğini söyler (Biat II: 173).

İnsanın kendi kendinin celladı olmak için yaratılmadığını, makine ile oluşan bu kirlenme ve ruhsal sıkıntının edebiyatla ortadan kalkabileceğini savunan Pakdil, umut ve inanç yeniden yazıla yazıla insanın korkunun etkisinden kurtulabileceğini düşünür. İnsan ruhuna giden tüm yolların edebiyattan geçtiğini, bu sayede insanın Tanrı katına çıkardığı makineyi yine kendi eliyle oradan indirebileceğine olan inancını hep diri tutar (Biat I: 88).

2.9.3. Cin / Bit

Nuri Pakdil'in yazılarının en belirgin özelliklerinden biri de imgesel ifadelerle çokça yer verilmiş olmasıdır. Bunlardan biri de 'cin' kavramıdır. Sözlükte, "Dinî inanışa göre duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip, ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan yaratık" (TDK) tanımlanan cin'in, Nuri Pakdil lüğatindeki karşılığı biraz farklıdır: "İnsanları, Tanrı düşüncesinden alıkoyan her engele 'cin' diyorum. Çevremize bakınca görürüz cinlerin ne denli çok olduğunu. Örneğin, herhangi bir banka bir 'cin'dir" (Biat II: 181).

İslami anlamda cin kavramı, "örtmek, örtünmek, gizli kalmak" anlamındaki cenn kökünden türeyen bir isim olup tekili olan cinnî "örtülü ve gizli şey" anlamına gelir. Terim olarak ise, duyularla algılanamayan, vahye muhatap olup insanlar gibi sorumlulukları bulunan, mümin ve kâfir gruplarından oluşan varlık türüdür (Şahin, 1993: 5-8). Bunun yanında insanlık tarihinde ve değişik kültürlerde genelde olumsuz anlamları çağrıştıran, insana zarar veren bir varlık olarak düşünülmüştür. Örneğin Türk kültürünün içinde bulunduğumuz dönemde, cin, adı dahi anılmak istenmeyen, onun yerine "üç harfliler" tabiri kullanılan bir varlıktır.

İslami terminolojide cin kavramının daha çok soyut olduğuna yönelik bir bilgi hakimken Nuri Pakdil kavramı hem somut hem de soyut anlamda kullanır. İnsanı Tanrı düşüncesinden alıkoyan tüm engellere cin diyerek kavramın sınırlarını alabildiğine genişletir.

Nuri Pakdil'in imgesel kavramlarından biri de 'bit' ve onunla bağlantılı olan 'tifüs' kavramıdır. Kendisine, yazılarında neden bu tabire yer verdiği sorulduğunda: "Yazılarımda "bit" imgesi özel otomobiller için kullanılmıştır. Bit'le bulaştığı bilinen "tifüs" imgesi de, kirliliğin mülkiyet tutkusunun insanı ele geçirmesini anlatmaktadır" (Pakdil, 2016: 59) şeklinde cevap verir. Pakdil, kapitalizm ve sömürü düzeninin bir parçası olarak gördüğü otomobile ve insandaki mülkiyet tutkusuna olan tepkisini 'bit' kavramı üzerinden ifade etmiştir. Bunun yanında otomobillerin insanı kendine yabancılaştırdığını da düşünen yazar, arabalarını hışımla sürenlerin adeta kendi kendilerinden kaçtıklarını düşünür (BYN IV: 75). Otomobil hakkında ilginç düşünceleri olan Pakdil onları 'cin mezarlarına' benzetir:

Tüm otomobiller boşlukta çekilen cin mezarlarını andırıyordu. Küçük kentsoylular oynuyorlardı bu mezarlarla kuşkusuz içlerinde tapınma gereksinimini böylece giderenlerine de rastlanıyordu sokakları dolduran bir puttu bu otomobiller bir bakıma. Kirlenen putlarını belirli günlerde evlerinin önünde yıkıyorlardı tapınma törenlerine küçük bir hazırlıktı bu edimleri. Ölmüşler de tabutlarına girmişler de görünmeyen cinler bunları taşıyor gibiydiler otomobillerde. İnsanlık şimdilerde uygulayım bilim dışıydı (Biat III: 13).

Otomobilin insandaki mülkiyet tutkusunun bir işareti olduğunu düşünen Pakdil, aynı zamanda otomobilin insanı duyarsızlaştırdığını ve sorumluluk bilincini olumsuz anlamda etkilediğini düşünür. Bir monolog tarzında yazdığı satırlarda, en son ne zaman pırzola yediğini düşünürken sorumluluk ve vicdan duygusu onu kendine getirir ve Afrika'daki milyonlarca aç insanı düşünür. Ardından caddeden geçen otomobilleri kastederek defalarca 'bit' ve 'özel otomobiller' (27'şer kez) ifadelerine yer verir. Sayılamayacak kadar çok olduğunu vurgular. Özetle Pakdil, yeryüzünde o kadar aç insan varken özel otomobil sahibi olmayı yanlış bulur (BYN III: 29-30).

Nuri Pakdil hıza ve teknolojiye karşıdır. Çünkü bunlar, insanın varoluş bilincini engelleyen, sabrı ve sorumluluğu unutturan, onu kemiyetten ibaret bir 'şey'e dönüştüren ve sömürü düzeninin bir parçası haline getiren şeylerdir. Ona göre

otomobil sahibi olmak hem sömürü düzenine alet olmak hem de mülkiyet sevgisine yenik düşmek demektir.

İnsanın düşünsel anlamda yetkinleşebilmesi için sükûnete ve sessizliğe ihtiyacı olduğunu sürekli vurgulayan Pakdil, “Cırcırböceğinin sesini olsun duyabilmek için otomobilsiz bir doğa!” (EK: 12) diyerek, “karayılanlardan farkı yok” (KD: 49) dediği otomobillerin sesinin de doğadaki gürültüyü artıran, insanı huzursuz eden yönüne dikkat çeker.

2.10. COĞRAFYA

Pakdil’in coğrafyası, daha önce de belirttiğimiz gibi; parçalanmış, İslam’dan koparılıp yabancılaştırılmış ve İslam uygarlığının değerleri etrafında yeniden birleşmesi gereken ülküsel bir coğrafya olarak karşımıza çıkar.

2.10.1. Ortadoğu

Orta Doğu tabiri, ilk defa Amerikalı bir deniz subayı tarafından yirminci yüzyılın hemen başlarında kullanılmıştır. Kadim medeniyetlerin ve üç semavi dinin doğduğu bu topraklar, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan bir bölgede yer alır. İslam medeniyetinin bölgeye tamamen hakim olmasıyla, bölge jeopolitik ve jeokültürel yönden iç içe geçmiş, tarihî ve kültürel anlamda İslâm dini etrafında bir bütünlük kazanmıştır (Çetinsaya, 2007: 404).

Nuri Pakdil, Orta Doğu’daki problemlerin Osmanlı Devleti’nin parçalanmasından sonra hızla arttığını, özellikle II. Abdülhamit’in otuz yıldan fazla bir süre Orta Doğu’yu emperyalizme karşı koruduğunu belirtir. Onun uyguladığı dış politikanın dünya barışına olan katkısının yıllar geçtikçe daha iyi anlaşıldığını düşünen Pakdil, onun saltanatından sonra, Yahudilerin Filistin topraklarını istila ettiğini ve Orta Doğuların birbirlerine düşman edildiklerini vurgular (BN: 32-33).

Daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, Nuri Pakdil’in Orta Doğu’ya olan ilgisi, bu toprakların, yüzyıllardır İslam coğrafyasının toprakları olarak görülmesidir. Türkiye’nin de Orta Doğu uygarlığını oluşturan uluslardan biri olduğunu öne süren yazar, Türkiye’nin diğer Orta Doğu uluslarıyla birçok yönden yakın ilişkiler kurmasının gerekliliğine dikkat çeker (Biat I: 30).

Bu anlamda üzerine düşen görevi de bazı Arap ve Afrikalı şairlerin şiirlerini tercüme eder. Filistin'den Gine'ye, Cezayir'den Senegal'e, Lübnan'dan Nijerya'ya on dört ülke ve doksan iki şairin şiirlerini tercüme ederek bir seçki hazırlamıştır. Bu şairlerin bir sızıyı, bir sıkıntıyı, bir direnci anlatıyor olmaları, Pakdil'in şiirleri seçerken dikkat ettiği en önemli noktadır. Pakdil bu şiirlerde kendi ülkesindeki sıkıntıyı ve acıyı duyar gibidir (Pakdil, 2014b: 16). 1976'da ilk baskısı yapılan 'Çağdaş Arap Şiiri' adlı bu eserdeki şiirleri Fransızcadan çeviren Pakdil, "Bu şiirleri Arapçasından okuyabilmeyi çok isterdim" (2014b: 16) diyerek, bu durumun çok büyük bir eksiklik olduğunu söyler. Kitabın daha sonraki baskılarında çağdaş ifadesi çıkarılarak 'Arap Şiiri' ismi uygun görülmüştür.

2.10.2. Afrika

Pakdil'in coğrafyasında Ortadoğu'dan sonra Afrika ön plana çıkar. Afrika'daki bağımsızlık hareketlerine kayıtsız kalınmaması gerektiğini düşünen yazar, duygusal bir bağ kurarak, Hz. Peygamber'in Afrika'ya önem verdiğini düşünür:

Afrika'daki bağımsızlık eylemleri, masallardaki devin uyanışını andırıyor. İlgi duymalıyız Afrika'daki bağımsızlık hareketlerine. Kaldı ki, oralar hiç de yabancı yerler değildir bizim için. Tarihsel yönden, Afrika anılar yurdudur. Peygamberin yanında, onun buyruğuna uygun olarak, Tanrı öğretisinin bildirisi ezanı, ilk kez okuyan, Afrikalı Bilâl değil midir? Peygamberin bu seçiminde, ezanı aleni olarak ilk kez bir Afrikalı Müslümana okutuşunda, Müslümanlar için, Afrika'ya bir işaret, "Afrika'ya dikkat ediniz!" bilgeliği yok mudur? Bunları çok duygusal da bulsanız, Peygamber'in Afrika'ya verdiği önem büyük olmuştur (BN: 29).

Yazarın bu sözlerinden anlaşılacağı üzere, onun Afrika'ya karşı ilgi ve alakasının temel nedeni İslam'dır. Ayrıca Pakdil, Kuzey Afrika ülkelerinin 20. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti'nin toprakları içinde olduğunu vurgulayarak, Kuzey Afrika'nın da İslam coğrafyasının bir parçası olduğunu belirtir (BN: 30).

Nuri Pakdil, Afrika ülkelerinin yakın bir zamana kadar Osmanlı'nın bir parçası olduğunu, onlarla inancımızın aynı olduğunu belirtir. İçinde bulunulan çağın Müslümanları birlik olmaya çağırdığını belirten Pakdil, bu anlamda, Afrika ülkeleri ile ekonomik ve kültürel yönden ilişkiler kurmak için bir Afrika Enstitüsü'nün kurulması gerektiğini belirtir (BN: 30).

2.10.3. Mekke – Medine

Mekke şehri, Arap yarımadasının kuzeyinde, Bekke adı verilen bir vadi üzerinde kurulmuştur. Sınırları içerisinde Kâbe'nin inşa edilmiş olmasından dolayı Mekke, kutsal belde olarak kabul edilmiştir. Kur'an'da, 'şehirlerin anası' anlamında Ümmülkurâ (42/7) şeklinde anılan Mekke'nin, aynı zamanda 'emin bir belde' (95/3) olduğu bildirilir. Şehir hayatı için çok da elverişli olmayan bir bölgede kurulmasına rağmen, önemli bir yerleşim merkezi olmasında belirleyici en önemli unsur Kâbe'dir. (Öztürk, 2012: 9-11).

Müslümanlar namaz kılarken Kâbe'ye yönelirler. Ayrıca Hac ibadetinin de merkezinde yine Kâbe vardır. Bütün bunları içerisinde barındırması yönünden Mekke, Hz. Muhammed'in de doğduğu şehir olarak, Müslümanlar için kutsal bir şehir olarak kabul edilir.

Nuri Pakdil, Mekke'nin evrensel anlamda değişmeyen 'tek' yer olduğunu, başka öğretilerde bu şekilde değişmeyen evrensel bir yer olmadığını vurgular. Müslümanların hayatları boyunca bir kez dahi olsa görmek Mekke'yi istedikleri ve hac ibadetini gerçekleştirerek varoluş bilincini tam manasıyla anlamış olacaklarını düşünür (Biat II: 30). Bu düşüncesini Gramer adlı şiirinde, "Sözcüğün uzun kavlından / Bütün yönler silme Mekke (SS: 11) dizeleriyle de ifade eder.

Önceki adı Yesrib olan Medine, 622 yılında, Hz. Peygamber'in hicretinden sonra Medine'ye dönüşmüştür. Hz. Peygamber'in siyaseti ve tavrı neticesinde, ilk İslam toplumunun oluştuğu yer olarak bilinen Medine, yüzyıllar boyunca İslami anlamda bir şehir modeli olarak telakki edildi (Alver, 2013: 154).

Nuri Pakdil, Hz. Peygamber'in hayatının, bir inancın hangi yöntemlerle gerçekleştirilebildiğinin kanıtı olduğunu ifade eder. Çünkü O, bütün engellemelere rağmen, hiçbir zaman yılmamış, sürekli umutlu olmuştur. Bu anlamda Hz. Peygamber'in Medine'ye yaptığı hicretin, insanlığın kurtuluş yöntemi olarak ebedi bir anlam kazandığını, mekanı ve zamanı ateşleyen bir devrim olduğunu ve 622 yılının tarihin şah damarı olduğunu vurgular (BN: 40).

Nuri Pakdil'in Mekke, Medine ve Kudüs'e verdiği önemi, bu şehirlere duyduğu sevgiyi ifade ettiği meşhur bir sözü vardır: "Yüreğimin yarısı Mekke'dir, geri kalanı da Medine'dir. Üstünde bir tül gibi Kudüs vardır" (BN: 60).

2.10.4. Kudüs

Kudüs, üç ilâhî dinde de önemli bir yere sahip olan ve kutsal sayılan bir şehirdir. Müslümanların ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa'nın da bulunduğu Kudüs, Filistin Devleti'nin başkentidir. Günümüzde, İsrail'in kendi başkenti ilan ettiği ve bu uğurda büyük bir kısmını ele geçirdiği Kudüs, sürekli olarak insanlık dramının yaşandığı bir yer olmuştur.

Nuri Pakdil'in hayatında ve düşünce dünyasında Kudüs'ün çok özel bir yeri vardır. “Anneler ve Kudüsler” adlı bir şiir kitabı da yazan Pakdil, Türk edebiyatında ‘Kudüs Şairi’ olarak bilinir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, özellikle II. Abdülhamit'ten sonra Yahudilerin Filistin'e yerleşmeye başladıklarını belirten Pakdil, İsrail'in Filistin topraklarını istilâ ederek Batı emperyalizmi adına suç işlediğini vurgular. Vicdan sahibi olan herhangi bir insan, bu canilere karşı bir şey yapamıyorsa bile tavır almalıdır, diyerek sorumluluk vurgusu yapar (BN: 33).

Nuri Pakdil'in Kudüs'e olan ilgisinin temelinde, Hz. Peygamberin Mirac'ının Kudüs'ten başlamış olması, önemli bir yer tutar (BN: 12). Bunun yanında anne ve babasının ona çocukluğunda Kudüs sevgisini aşıladığını belirtir (Pakdil, 2016: 125). Kudüs sevilmeden insanlığa girilemez diyen yazar, tüm Müslümanların tutsak Kudüs'ü savunarak özgürlüğüne kavuşturmasının bir borç olduğunu vurgular (Pakdil, 2016: 127).

Nuri Pakdil'in ilk kitabından son kitabına kadar sürekli bir Kudüs vurgusu yaptığını görürüz. Kudüs yeryüzünde direnişin sembolüdür. Pakdil'in, Türkiye özelinde ve tüm dünyada yapılan haksızlıklara zulümlere direniş göstermenin gerekli olduğuna dair yaptığı vurgudan bahsetmiştik. Kudüs bu konuda Pakdil'e rehberlik yapacak bir direni destanı gerçekleştirir. Bu yüzden Pakdil, direniş adımlarını yavaşlatmamak için “lebâleb Kudüs yüklü cümleler” (OGD VI: 35) okumanın gerekliliğine dikkat çeker.

2.10.5. İstanbul

Nuri Pakdil'in eserlerinde İstanbul hep ön plandadır. Pakdil'in İstanbul'u bu kadar ön plana çıkarmasının dini, tarihi ve kültürel nedenleri vardır.

Nuri Pakdil, üniversite yıllarında ve daha sonraları İstanbul'da bulunmuştur. İstanbul; denizi, doğası, ünlü semtleri ve tarihi yapılarıyla Pakdil'in denemelerinde şiirsel bir söylemle sunulur. Bu sunumların bazılarında İstanbul'a olan özlem duygusunun ağır basması, bu yazıların İstanbul'dan uzak kalınan zamanlarda yazıldığını gösterir (Harmancı, 2015: 287).

Nuri Pakdil, İstanbul'a olan özel ilgisini genelde dini anlamda temellendirir. O, "Ün'ün, yalnızca, MUHAMMED'in söylediği cümleden geliyor, İstanbul!" (EK: 51) diyerek, Hz. Peygamber'in, İstanbul'un fethedileceğine dair müjdesine telmihte bulunur. Öte yandan Pakdil için İstanbul, Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra insanın yaratılışını en sağlam biçimde gerekçelendirdiği kutsal bir şehirdir. İstanbul onun için Varoluş Sevdasının ve politik duruşunun simgesidir (Pakdil, 2016: 117).

Nuri Pakdil için İstanbul birçok yönden hayranlık uyandıran özellikleri barındırır. Ona göre İstanbul, "bakıldıkça, düşünüldükçe derinleşen bir gökyüzüdür" (OGD VI: 74). İstanbul'a olan hayranlığının bir diğer nedeni de, yazarın Ankara'ya karşı olan olumsuz tavrı düşünüldüğünde anla kazanacaktır. Onun için İstanbul, Osmanlı Devleti'nin ve İslam uygarlığının bir sembolüdür ve bu sembolün çağrışımlarını canlı tutan birçok ayrıntıyı içerisinde barındırır.

2.10.6. Ankara

Nuri Pakdil'in düşünce dünyasında İstanbul'un ne kadar olumlu anlamda bir yeri varsa, Ankara'nın da bir o kadar olumsuz bir yeri vardır. Pakdil'in Ankara'ya karşı kesin bir biçimde mesafeli durmasının nedeni, İslam uygarlığının aleyhinde gerçekleştirilen değişikliklerin ve özellikle 1923 devriminin sembolü olmasındandır (Harmancı, 2015: 285).

Yazar günümüzde Ankara'da yaşamaktadır. Daha önceleri de uzun yıllar Ankara'da yaşamış olmasına rağmen, bu şehre ısınmamıştır. Ona göre, Ankara'da bulunan Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi'ni çekerseniz, gece veya gündüz hiç fark etmez, Ankara karanlık içerisinde kalacaktır. "Çünkü Ankara, soyut bir gudubettir; yanar dört mevsim" (BN: 55) diyen Pakdil, Ankara'nın manevi anlamda bir içeriğinin olmadığını vurgulamaya çalışır. Ona göre Ankara'da, 'saçma' gözle görünür biçimde egemendir ve Ankara'nın Pakdil'deki karşılığı, tek kelimeyle: 'cehennem'dir (Pakdil, 2016: 119).

SONUÇ

Nuri Pakdil, 1960 sonrası Türk edebiyatının, en özgün yazarlarından biri olarak karşımıza çıkar. Bu özgünlüğünü hem fikrî anlamda hem söylem anlamında ortaya koyarak, çağdaşlarından; özellikle de sağ muhafazakar yazarlardan ayrılır. Bunların yanında, sürdürdüğü tavizsiz yaşantısı ve dik duruşu, onu farklı kılan özelliklerin başında gelir.

Yazar, şair ve aynı zamanda mütefekkir olan Nuri Pakdil, gerek edebi, gerek felsefi ve gerekse düşünsel anlamda Türk edebiyatında özgün yerini almıştır. Entelektüel ve devrimci duruşu, kaleme aldığı eserlerine yansımıştır.

Nuri Pakdil'in deneme türündeki eserlerini ve bu eserlerinde kullandığı kelime, kavram ve tamlamaları incelediğimiz bu çalışmada, yazarın yirmi eseri incelenmiştir. Bu eserlerin bazıları; yer yer gezi, günlük, değini, izlenim özellikleri gösterse de, hem konu seçimi hem de üslup yönünden deneme türüne daha yakındır.

İncelediğimiz kavramları tasnif edip genel başlıklar altında incelemeye çalışsak da esas itibarıyla, Nuri Pakdil'in ele aldığı bütün konu ve kavramlar tek bir alanla ilgilidir denilebilir; o da 'din' yani İslam'dır. O kullandığı bütün kavramları, kurduğu bütün cümleleri, kendi deyimiyle İslam Öğretisi'nin ilkelerine yeni açılımlar sağlamak amacıyla kullanır.

Denemelerinde insanı ve insanın sorunlarını konu alan Pakdil, öncelikle insanın bir varoluş konumlaması problemi içinde olduğunu ifade eder. İnsan bu konumlama problemini, ancak sorumluluk bilinciyle aşabilecektir. Varoluştan kastı iman, sorumluluktan kastı ise kulluktur. İnsanın ancak bu bilinçle, gerçek anlamda var olabileceğini ve özgürlüğü duyumsayacağını düşünür. İnsan bir sorumluluğu, bir vazifeyi üstlenerek yaratılmış ve dünyaya gönderilmiştir. İnsan, Pakdil'in özgörev olarak adlandırdığı bu vazife bilincini hayatının her alanında gündemde tutmalıdır. Bu açıdan bakıldığında, Pakdil için Tanrı'ya iman en önemli meseledir.

Üzerinde durduğu temel meselelerden biri de yabancılaşma meselesidir. Yabancılaşmanın, insanları, duyguları ve inançları ellerinden alınmış, manevi anlamda duyarsız hale gelmiş yığınlara dönüştürdüğünü düşünür. İnsanlığın içinde bulunduğu bu durumundan kurtulabilmesi için İslam dışındaki tüm ideolojileri reddetmesi gerekmektedir. Türkiye özelinde ifade edersek, Pakdil'e göre Türk milleti yabancılaştırılmışlığın ağır darbesi altında yaradılış bilgeliğini kaybetmiş ve çağın dayatmaları karşısında güçsüz kalmıştır. Tekrar eski gücüne kavuşabilmesi için öz'ü İslam uygarlığına dayanan yerli düşünceye tekrar dönmelidir. O Türk milletinin, güçlü olduğu dönemlerde İslam'ın ilkelerini temel ölçüt olarak gözettiğini ve buna göre bir konum belirlediğini vurgular.

Türk insanının, on dokuzuncu asırdan bu yana sürekli olarak kendi öz değerlerinden uzaklaştırıldığını, bunun neticesinde kendi uygarlık değerlerinden koparılıp kimliksizleştirildiğini vurgular. Bu açıdan Batılılaşma'yı kesinlikle reddeder. Başta teknik gelişmeler ve kurumların örnek alınmasıyla başlayan Batılılaşma süreci, daha sonra kültürel yönden eklektik bir yöntemden mahrum kalarak uygarlığın reddi anlamına gelmiştir. Batılılaşma sürecinin en radikal uygulamalarının, 1923 devrimiyle yapıldığını sürekli vurgulayan Pakdil, Türk insanının ancak yerli düşünce sayesinde, kendi uygarlık değerlerine dönebileceğini düşünür. Burada bahsettiği uygarlık ise İslam uygarlığıdır.

Nuri Pakdil'in biat ettiği ve savunduğu temel düşünce, inanç ve uygarlık Tanrısal Öğreti'dir, İslam uygarlığıdır. Ancak yazar bu konuda özellikle dini, tarihi, kültürel ve toplumsal yönden belirgin bir çerçeve çizmez, ayrıntılı bir analiz yapmaz. En güçlü argümanı, Batı karşıtlığıdır. Çünkü Türkiye'yi Orta Doğu'nun bir parçası olarak kabul eder. Doğu – Batı ayrımını yön anlamında değil fikir anlamında ön plana çıkarır. Batı karşıtlığının yanında, modernizmin getirdiği yabancılaşma, yalnızlık, buhran ile bu kavramların toplumsal hayattaki yansımaları olan sevgisizlik, bencillik gibi sorunları da dile getirir. Bu problemin çözümü için de insanlarda önce Tanrı'ya daha sonra onun elçisi olan Önder'e bağlanma bilincinin tazelenmesi gerektiği savunur. Bağlanma tabirine farklı anlamlar yükleyen Pakdil, modern zamanlarda da insanın mürit-mürşit ilişkisine ihtiyacı olduğunu vurgular. Bu anlamda Fethi Gemuhluoğlu ile arasındaki bağı ve onun yol göstericiliğini ön plana çıkarır.

Denemelerinde modern hayata yönelik eleştirilerini özellikle kapitalizm ve teknoloji üzerinden yapan Pakdil, insana dayatılan bu yaşantıyı absürt ve uyumsuz bulur. Makineyi doğal yaşantının önündeki en büyük engellerden biri olarak kabul eder. Hatta ona göre makine, modern insanın Tanrı'ya olan ihtiyacının azaldığı vehmine kapılmasına neden olmuş, kulluk bilincini sarsmıştır.

Nuri Pakdil, hem şahsi hayatında hem de denemelerinde mülkiyete karşı sürekli muhalif bir yaklaşım sergilemiştir. Bu anlamda sık sık kullandığı kirli mülkiyet ifadesi, onun muhalifliğinin boyutunu anlamada önemli ipuçları verir. Ona göre mal-mülk asla biriktirilmemeli ve sürekli paylaşılmak suretiyle kirlerinden arındırılmalıdır. Mülkiyet konusundaki düşünceleriyle Pakdil, onun, modern zamanların Ebu Zer'i olduğuna yönelik yakıştırmaları haklı çıkarır bir görüntü çizer.

Onun denemeleri, tıpkı yaşantısı gibi, bir karşı koyuş, tavır alış ve bir hesaplaşmadır. Eylem onun hayatının ve yazılarının temel dinamiğidir. Hem yaşantı olarak hem söylem olarak sürekli uçlarda dolaşır.

Nuri Pakdil yazarlığı ve kendine özgü söylemi de oldukça sıra dışıdır. Denemelerinde ne anlattığından çok nasıl anlattığı ön plana çıkar. Pakdil denemelerinde kullandığı söylemle daima yeninin peşindedir. Gerek duyuş ve düşünüş, gerek meselelere bakış açısı, kullandığı dil ve ortaya koyduğu özgün kelime terkipleriyle yepyeni açılımlar ortaya koymuş bir yazardır.

Mutlak Öğreti, Önder, Karasiyasa, Kirli Mülkiyet, Eylem, Direniş, Emek, Devrim gibi o güne kadar İslamcı yazarların tercih etmediği kelime ve kavramları yazılarında kullanması yadırganır. O ise bu kelime ve kavramların hiçbir ideolojinin tekelinde olmadığını vurgulamak ister.

Nuri Pakdil, kullandığı kavramları geniş ölçüde açıklama ve mantıksal bir düzlemde okuyucuyu ikna etme çabasına girmez. Kavramları düşündürmeye yönelik kullanmasının yanında esas itibarıyla amacı okuyucuyu sarsmak ve harekete geçirmektir. O bu anlayışını, dilin sınırlarını zorlayarak ürettiği kendine has kavramları kullanarak, konuşma ve şiir dilinin imkanlarıyla sunar. Bu anlamda deneme türünün onun yazarlık karakterine en uygun edebi tür olduğu söylenebilir. Bu yüzden, en çok da deneme türünde eser vermiştir.

Nuri Pakdil'in söyleminde en çok ön plana çıkan özellik kuşkusuz kelime tercihleri ve anlatım tarzıdır. Aşırı öz Türkçeciliği, Resmi Öğreti'ye olan karşıtlığına gölge düşürecek mahiyettedir. Batı sanatına ve edebiyatına olan özel ilgisi, Fransızcadan yaptığı çeviriler, Pakdil'in Resmi Öğreti'ye ve Batı'ya olan karşıtlığını daha da karmaşık hale getirir. Bu karmaşıklık ve çelişkinin Pakdil ve Edebiyat dergisi çevresindeki yazarlar tarafından izahı, 'ötekiler'in bahçesinde gül yetiştirmek olarak nitelendirilecektir. Aslında bu izah, modern dünyada, kendilerini İslamcı addeden bazı grupların, kendilerine ait bahçenin talan edildiğini ya da varsa da eksik ve hatalı yönlerinin bulunduğu gibi nedenlerle terk edilip, Batı düşüncesinin ya da başka ideolojilerin argümanlarını kullanmaya mecbur kaldıklarını vurgular niteliktedir.

Nuri Pakdil, her fırsatta devrimci olduğunu, muhafazakar olmadığını vurgular. Sağ-Muhafazakar kesimden özellikle öz Türkçe kelimeleri yoğun biçimde kullanmasıyla ayrılır. Onun asıl amacı, yeni kelimelere tarihsel bir perspektif kazandırarak gençlere hitap etmektir. Özü itibarıyla gelenekçidir Pakdil ancak bu özü yeni kelimelerle sunma yolunu tercih etmiştir. Bu sayede seküler zihniyete sahip kitleye, İslami değerleri tebliğ etme imkanı elde ettiği düşünülebilir.

Öz Türkçe kelime tercihinin yanında, Marksist ideolojinin sık kullandığı emek, alın teri, devrim vb. sözcükleri de kullanan Pakdil, bu kelimeleri de İslami anlamda kavramsallaştırır. Ona göre, Örneğin 'emek' Kur'an kaynaklı 'amel' kelimesinin karşılığıdır ve İlk Müslümanlar da emekçiler ve yoksullardır. Devrim kelimesini de, Hz. Peygamber'in dönemin Arap toplumunda yaptığı büyük dönüşümü çağrıştıracak şekilde kullanır.

Bunların yanında dini terimleri de yeniden adlandıran Pakdil, örneğin İslam dini için 'öğreti, ideoloji, yeni düzen, mutlak düzen, namaz için 'eylem', cami için 'kubbeli yer ya da toplantı yeri' gibi kullanımları da hayli ilginçtir. Pakdil'in bu şekilde dini terimleri yeniden adlandırmadaki amacının, onların yıllar boyunca kullanılarak sıradanlaşmış gizli kalmış anlamlarını ortaya çıkarmak olduğu söylenebilir. O hiçbir şeyin alışkanlık haline gelmesini istemez. Rutinleşen davranış ve uygulamalar Pakdil'e göre bilincin aktif olmadığı uygulamalardır. Bu anlamda Pakdil, yapılan eylemlerin değerini aktif bir bilince bağlar.

Nuri Pakdil, özgün kelime kullanımlarının yanında dilin sınırlarını da zorlayan bir yazardır. Çok sayıda bizzat kendisinin uydurduğu ya da türettiği kelimeleri de kullanmaktan hiç çekinmez. Onun bu yönelimi öz Türkçeyi savunanları kışkıandıracak boyutlara ulaşır. Ancak türettiği kelimeler, savunduğu temel düşünceyi bazı yönleriyle ön plana çıkarır niteliktedir. Örneğin kendikendiliksizlik şeklinde türettiği kelime, yabancılaşmayı işaret eden bir kelime olarak çıkar karşımıza. Bunun yanında, denemelerinde, şiir dilinin imkanlarından faydalanması nedeniyle ortaya çıkan dil sapmaları görülür. Yazım ve noktalama anlamında daha çok gözlenen bu sapmalar, Nuri Pakdil'in hiç alışılmadık bir biçimde -yazma eylemine verdiği önemin hatırına- bu tarz deneysel uygulamaları, cüretkar bir biçimde ortaya koyduğu söylenebilir. Pakdil'in yazım ve noktalama anlamında yaptığı bu uygulamalar, biraz da, onun okur kitlesi tercihini ön plana çıkararak ya da hitap edilen kitleye uygunluk arz etmesi bakımından yapılan uygulamalar olarak okunabilir. Ancak çoğu okur çevrelerince anlaşılmaz bulunan, hatta yadırganan ve genelde aleyhine işleyen bu tavrından hiçbir zaman vazgeçmemiş, aksine, söylemini zamanla daha da kapalı bir boyuta taşımıştır.

Nuri Pakdil, bir dil emekçisidir. Onun söylemi bilişsel olmaktan ziyade lirik bir özellik gösterir. Amacı, tüm yazılarında, kendi açısından ön plana çıkan yönlerini vurgulamak istediği ideolojik bilincin, yani İslam'ın unutturulmasıyla ortaya çıkan yabancılaşmaya karşı, yepyeni sözcük ve lirik formlarla, okurun zihninde eyleme dönük bir karşı koyma refleksi geliştirecek şekilde sunmaktır.

Sonuç olarak Nuri Pakdil, yeni bir dini düşünce ya da ideoloji ortaya koymaktan ziyade, var olan geleneksel İslami düşünceyi, yazımın sınırları ve imkanları içerisinde, yepyeni bir söylemle ifade ederek, Türk edebiyatında İslami düşünceyi ön plana çıkararak yazarlar içerisindeki özgün yerini almıştır.

KAYNAKÇA

1. İncelenen Eserler

Pakdil, N. (2002). *Otel Gören Defterler IV – Simsiyah*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2003). *Otel Gören Defterler V - Ateş Hattında Harf Müfrezeleri*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2005). *Otel Gören Defterler VI - Yazmak Bir Mucize*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2012). *Arap Saati*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2012). *Bir Yazarın Notları II*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2012). *Derviş Hüneri*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2012). *Otel Gören Defterler I - Çarpışan Sesler*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Bağlanma*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Batı Notları*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Biat I*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Biat II*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Biat-III*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Bir Yazarın Notları I*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Bir Yazarın Notları III*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Bir Yazarın Notları IV*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Edebiyat Kulesi*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Kalem Kalesi*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Klas Duruş*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Otel Gören Defterler II - Yazının Epik Resmi Çekildiği Sırada*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

Pakdil, N. (2014). *Otel Gören Defterler III - Büyük Sorgu*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

2. Yararlanılan Kaynaklar

Açıkgöz, H. (2013). *Cemil Meriç İle Sohbetler*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Aksan, D. (2013). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Akyıldız, H. (1998). Bireysel ve Toplumsal Boyutlarıyla Yabancılaşma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 3, 173-176.

Alver, K. (2013). Hz. Peygamber ve İslam Şehri. İnşası. *Hece İslam Medeniyeti Özel Sayısı, Haziran / Temmuz / Ağustos 2013, S.198/199/200 s. 151-161..*

Ataç, N. (1972). *Günce I*. Ankara: TDK Yayınları.

Ay, A. (2013). Para ve Banka. *Edep Dergisi*. Ocak 2013. S.35, s. 4.

Aytaç, G. (2007). *Deneme Üzerine Bir Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışması*. Ankara: Hece Yayınları.

Balcı, Y. (2006). Türk Edebiyatında Deneme Literatürü. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C.4, S. 8, 311-330.*

Balcı, Y. (2012). Deneme. İ. Çeşli – E. Kolaç (Ed.), *Cumhuriyet Dönemi Türk Nesri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Baş, S. (2012). Türk Edebiyatında Deneme. Ankara: Grafiker Yayınları.

Bayar, Mehmet. “Nuri Pakdil: İslam dini devrimci ve bağımsızdır” Nuri Pakdil Röportajı. *Star Pazar*, 13.08.2017.

Belge, M. (1986). Sosyalist Deneme Yazmak. *Tarihten Güncelliğe*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Bulut, Y. (2014). İslamcılık, Tercüme Faaliyetleri ve Yerlilik. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce – İslamcılık*. Y. Aktay (Ed.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Burian, O. (1936). Essay Hakkında. *Yücel, III, 16.*

Canbek, N. (2001). *Yeni Türk Edebiyatında Bir Anlatı Türü Olarak Deneme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından 15 Mart 2019’da alınmıştır. (Tez no: 101598).

Çelik, H. (2011). Kur’an Nazarında İnsan Emanet İlişkisi. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2: 79-99. <https://dergipark.org.tr> adresinden alındı.

- Çetin, N. (2005). Türk Edebiyatında Deneme. *Milli Eğitim Dergisi*, 165: 23-50.
- Çetinsaya, G. (2007). Ortadoğu. *TDV İslam Ansiklopedisi* 33: 403-407. Ankara TDV Yayınları.
- Davutoğlu, A. (1994). Devlet. *TDV İslam Ansiklopedisi* 9: 234-240. Ankara TDV Yayınları.
- Demirci, İ. (2004). Nuri Pakdil'in Dil Tutumuna Bakış. *Yedi İklim*. C.8, S.58, s.71-84.
- Edebiyat (Şubat 1969- Aralık 1984), Haz. İdris Hamza. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Eliaçık, R. İ. (2013). İslam ve Devrim Teorisi. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Enginün, İ. (2004). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Eriñç, Ö. (2013). Nuri Pakdil'in Aile, Çevre, Okul Ortamı ve Düşüncesinin, Kişiliğinin Oluşumu. H. Su (Ed.), *Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil*. Ankara: Hece Yayınları.
- Gellner E. (2012). *Müslüman Toplum*. (Çev. Müfit Günay). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayın tarihi 1981).
- Göçer, A. (1995). Çoban Yıldızı. *Yedi İklim*. C.8, S.58, s.11-18.
- Göçer, A. (2013). Nuri Pakdil'in Düşünce ve İnanç Dünyasında Mülkiyet, Sömürü ve Paylaşma Kavramları. H. Su (Ed.), *Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil*. Ankara: Hece Yayınları.
- Hanioğlu, M.Ş. (1992). Batılılaşma. *TDV İslam Ansiklopedisi* 5: 148-152. Ankara: TDV Yayınları.
- Harmancı, A. (2015). *Yazının Yükü*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Hilav, S. (2014). Felsefe El Kitabı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İslam, A. ve Öztürk N. (1993). *Edebi Metinler III*. Ankara: Koza Yayınları.
- Kabaklı, A. (2004). *Türk Edebiyatı* C.4. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kallek, C. (1992). Biat. *TDV İslam Ansiklopedisi* 6: 120-124. Ankara TDV Yayınları.
- Kansu, C. Atuf. (1977). *Deneme, Denemeler Denemeciler Antolojisi*. İsmet Kemal Karadayı (haz.), İstanbul: Erzurum Matbaası.
- Kara, İ. (2014). *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi I*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Karaalioğlu, S. K. (1982). *Sözlü / Yazılı Kompozisyon – Konuşmak ve Yazmak Sanatı*. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları.
- Karaca, A. (2013). Nuri Pakdil'in Denemelerinde Düşünsel Boyut. H. Su (Ed.), *Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil*. Ankara: Hece Yayınları.
- Karadayı, İ. K. (1977). *Denemeler - Denemeciler Antolojisi*. İstanbul: Erzurum Matbaası.
- Koç, T. (1995). Nuri Pakdil'de Dil ve Eylem. *Yedi İklim*. C.8, S.58, s.19-25.
- Kur'an-ı Kerim Meâli (2016). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Mardin, Ş. (1995). *İdoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2014). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2006). *Kırk Ambar Cilt I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2006b). *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2009). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (1986). *Kültürden İrfana*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Mert, N. (2004). Nuri Pakdil: Dil Emekçisi. *Hece Nuri Pakdil Özel Sayısı Ocak 2004*, S. 85.
- Montaigne. (1987). *Denemeler*. (Çev. Sabahattin Eyubođlu). İstanbul: Cem Yay.
- Nuri Pakdil Belgeseli. (2010). *Asla ve Daima*. Yönetmen: Mehmet Akif Aydın.
- Okumuş, M. (2013). Kur'an-ı Kerim ve Bir Medeniyet İnşâsı. *Hece İslam Medeniyeti Özel Sayısı, Haziran / Temmuz / Ağustos 2013*, S.198/199/200.
- Özcan, T. (2006). Deneme. *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.4, s.523-542. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özdenören, R. (1995). Tavır Koymanın Dili – Nuri Pakdil'in Denemeleri. *Yedi İklim*. C.8, S.58, s.7-10.
- Özgül, M. Kayahan. (2013). Denemeyi Deneme. *Kandille İskandil*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Özkan, M. (2016). Medine Vesikası. *TDV İslam Ansiklopedisi EK 2*: 212-215. Ankara TDV Yayınları.
- Özsoy Ö. ve Güler İ. (2014). *Konularına Göre Kur'an (Sistemik Kur'an Fihristi)*. Ankara: Fecr Yayınevi.

- Öztürk, N. (2012). Mekke. A. Özel (Ed.) *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Pakdil, N. (1969). Kalemin Yüğü. *Edebiyat Dergisi Şubat 1969*, S. 1.
- Pakdil N. (2012). *Sükût Suretinde*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Pakdil N. (2014). *Anneler ve Kudüsler*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Pakdil, N. (2014). *Mektuplar-I-II-III*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Pakdil, N. (2004). *Ahid Kulesi*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Pakdil, N. (2014a). *Konuşmalar*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Pakdil, N. (2014b). *Arap Şiiri I - II*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Pakdil, N. (2016). *Tüm Karanlığa Yiğit Direniş – Konuşmalar 2*. Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.
- Par, Kübra. *Muhafazakar Değil Devrimciyim*. Nuri Pakdil Röportajı, Habertürk, 16.11.2014
- Safa, P. (1990). *Objektif 2 – Sanat Edebiyat Tenkit*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Su, H. (2013). Nuri Pakdil’de Dini Düşüncenin Tezahürü. H. Su (Ed.), *Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil*. Ankara: Hece Yayınları.
- Su, H. (2018). *Entelektüel Öfke: Nuri Pakdil*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Şahin, M. S. (1993). Cin. *TDV İslam Ansiklopedisi 8: 5-8*. Ankara TDV Yayınları.
- Şakar, C. (2013). Nuri Pakdil’in Tarih Perspektifi. H. Su (Ed.), *Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil*. Ankara: Hece Yayınları.
- Şeriati, A. (2006). *Dr. Ali Şeriati Terimler Sözlüğü*. (Çev. Mehmet Polat). İstanbul: Hivda İletişim.
- Şeriati, A.(2011). *Kendini Devrimci Yetiştirmek*. (Çev. Ejder Okumuş). Ankara: Fecr Yayınları.
- Tanpınar, A. Hamdi. (2013). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tosun, N. (2004). Nuri Pakdil ve Yabancılaşma. *Hece Nuri Pakdil Özel Sayısı Ocak 2004*, S. 85.
- Uç, H. (2008). *Türk Edebiyatında Deneme*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Yağcı, Ö. (2002). *Cumhuriyet Dönemi Denemeler Seçkisi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yanar, I. ve Topçuoğlu, A. (2013). Nuri Pakdil. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce – İslamcılık*. Y. Aktay (Ed.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Yaşaroğlu, M.K. (2006). Namaz. *TDV İslam Ansiklopedisi* 32: 350-357. Ankara TDV Yayınları.

Yetkin S. Kemal. (1978). *Edebiyat Üzerine Denemeler*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Yücer, H. M. (2017). Nefsini Bilen Rabbini Bildi. *Diyanet Dergi* 324, 15-17.

